

Олександрівка

Погляд
крізь віки

Борис Кузик
Василь Білошанка

Візьмемо з минулого волю, а не поліл.

Жорес

Олександрівка

Погляд
крізь віки

Борис Кузик
Василь Білошапка

ББК 63.3 (4УКР-4КІР)я6
К89

Ілюстрована книга розповідає про минуле і сьогодення селища міського типу Олександрівки Кіровоградської області та багатьох славних людей, чії імена пов'язані з цим краєм.

Видання здійснено на замовних засадах.

Автори висловлюють щирі подяку за допомогу в підготовці книги В. Г. Кірману, О. С. Ковтуну, О. К. Кравченку, І. Д. Петренку, Ю. О. Рябцеву, В. Г. Сметані, Ю. Ф. Цюкалу.

Керівник творчої групи Н. Д. Прибега.

На фронтисписі (2-га стор.): перші Вітчизняні повітрофлотці — Лев Мацієвич і Михайло Єфімов; залізнична станція Фундуклівка; портрет Міхала Грабовського — польського письменника, будинок Олександрівської селищної ради.

К 4911010000—005
207—2001 без оголошення

ISBN 966-577-036-5

© Видавництво „Мистецтво“, 2001
© Б. М. Кузик, В. В. Білошанка,
текст, фотоілюстрації, 2001
© П. М. Буркут, макет,
художнє оформлення, 2001

*Не знами подій,
що сталися до твого народження,
Знайми бути Завісім дитиною.*

Ціцерон

Ідея цієї книжки народилась у авторів під час їхніх зустрічей у Державному музеї історії Олександрівського району. Книжок про Кіровоградщину, Олександрівський район видано дуже мало, а спеціально про Олександрівку — жодної. І це дуже прикро. Адже може скластися враження, що селище над Тясмином — така собі глуха, забута людьми і Богом, провінція.

Ми вирішили довести, що Олександрівка в духовному розумінні — ніяка не провінція. Прочитайте цю книгу, і ви переконаєтесь у правдивості нашого твердження.

Свою книгу ми адресуємо насамперед підростаючому поколінню олександрівців. Хочемо, щоб вони пишалися рідним краєм, не забували, яку славу, захоплюючу, а часом і трагічну історію має Олександрівка.

Гадаємо, що книга приверне увагу наших славних ветеранів, усіх, хто цікавиться історією селища над Тясмином.

Автори ставили за мету показати найцікавіші сторінки минулого селища, розповісти про деякі помітні постаті людей, чий життя і діяльність пов'язані з Олександрівкою.

Що нам вдалося зробити — судити вам, шановні читачі.

Зі щирою повагою і любов'ю.

Б. Кузик

В. Білошапка

ОЛЕКСАНДРІВКА — ТИ МОЯ МРІЯ

(Вальс)

Через сніги, і дощі, і спекоту
Йду я до тебе завжди!
Ти — і навчання моє, і робота,
Перші солодкі плоди...
Ти — допомога у щасті і горі,
Вічная сила життя...
Ти — і сьогоднішній шлях мій і доля,
Минуле і майбуття!

ПРИСПІВ:

Віра, любов і надія
Серцю проміння дає!
Олександрівка — ти моя мрія,
Перше кохання моє!

Через сніги, і дощі, і спекоту
Йду я до тебе завжди!
Давні щасливі часи і турботи —
Все залишає сліди.
Друзі — сусіди у щасті і горі
Сили дають для життя...
Друзі мої — вчителі і опора,
Минуле і майбуття!

ПРИСПІВ:

Віра, любов і надія
Серцю проміння дає!
Олександрівка — ти моя мрія,
Перше кохання моє!

В. Загороджний

Олександрівок
на світі багато,
Та наймиліша тільки одна!

*Глишатися славою своїх предків не лише можна,
а й належить; не шанувати останньої
є ганебна малодушність.*

Олександр Пушкін

Будинок
селищної ради.

З Олександрівки починається Кіровоградщина.

Олександрівка

Погляд крізь віки

*Тихо несе свої води
через Олександрівку
сивий Тясмин.*

*Один з куточків
Георгіївського гаю.*

Борис Кузик

Клуб цукрозаводу.

Василь Білошапка

*Будинок контори
цукрозаводу —
пам'ятка архітектури
і містобудування
місцевого значення.*

Пам'ятник
Т. Г. Шевченку
в Олександрівці.

Пам'ятник
В. І. Леніну на одній
з центральних ву-
лиць Олександрівки.

У центрі селища
в 2000 році споруд-
жено ще один
адміністративний
будинок.

*Повернення
до духовних джерел.*

Борис Кузик

*Загальноосвітня
школа № 1 — одна
з найкращих
у районі.*

Василь Білошанка

*Корпуси
Олександрівської
районної лікарні.*

Будинок зв'язківців.

Ця полторка повернулася з фронтвих горі.

Стела на честь Героїв Радянського Союзу — уродженців Олександрівщини.

На відвідувачів кафе „Оксана“ завжди чекає затишок.

Є в Олександрівці й багатопверхові будинки.

Борис Кузик

Василь Білошанка

Пам'ятник
Г. І. Петровському.

Олександрівська
загальноосвітня
школа № 2 (колишня
школа-інтернат).

*З Олександрівки
поїдеш будь-куди.*

*Пост державто-
інспекції на чатах
дорожнього руху.*

*Тільки дорога розділяє
Олександрівку і село
Нову Осоту.*

Назва Олександрівка досить поширена в Україні. Цей топонім можна знайти на картах 20 областей держави, а також Автономної Республіки Крим. Олександрівками названо 111 населених пунктів України.

Найбільше їх на Харківщині, Дніпропетровщині, Одещині — відповідно 15, 12 та 11. На Кіровоградщині Олександрівок 9, на Миколаївщині — 8, на Донеччині — 7, на Вінниччині — 6, на Полтавщині, Сумщині та Чернігівщині — по 5, на Запоріжжі, Луганщині, Рівненщині — по 4, на Житомирщині, Херсонщині та в Автономній Республіці Крим — по 3, на Хмельниччині, Черкащині — по 2, на Волині, Закарпатті та Київщині — по 1.

Більшість Олександрівок — села. Шість (три в Донецькій, по одній у Кіровоградській, Миколаївській та Одеській областях) мають статус селища міського типу. Двом Олександрівкам в Україні випала честь бути районними центрами.

Олександрівські райони є на Кіровоградщині й Донеччині.

На карті України, крім топоніма Олександрівка, існують Олександрівка Перша, Олександрівка Друга, Велика Олександрівка, Мала Олександрівка, Рай-Олександрівка, Новоолександрівка, Лозно-Олександрівка, Демино-Олександрівка, Михайло-Олександрівка, Малоолександрівка.

Нам же наймилише наше селище міського типу. Ця назва, за народними переказами, походить від імені першого поселенця (засновника) Олександра. Хто він? Архіви не зберегли відомостей. А в пам'яті нащадків легенди про заснування Олександрівки теж забулися. Ймовірно, що це був селянин-утікач або козак, який уподобав для своєї домівки мальовничі береги Тясмину.

Ім'я Олександр має грецьке походження і означає "мужній оборонець, захисник людей".

У геральдиці мужнього, благородного воїна символізує олень. Тому на проекті герба Олександрівки, запропонованому В. В. Білошапкою і намальованому В. С. Лисенком, зображено оленя. Ця тварина точно відповідає назві селища. Олень, як і жителі Олександрівки у всі часи, здатний вчинити опір будь-якому ворогові. До того ж олені колись водилися поблизу Олександрівки. Це було теж суттєвим при створенні герба.

На гербі оленя розміщено на зеленому полі щита. Золотавий колір оленя означає справедливість і великодушність жителів селища. Зелений колір поля символізує надію олександрівців на майбутнє.

Ці ж автори на основі герба створили і прапор Олександрівки. Це прямокутне полотнище зі співвідношенням сторін 1:1 (квадрат), що складається з трьох смуг: верхньої — зеленої (1/8 ширини), середньої — білої хвилястої (1/16 ширини), нижньої — зеленої (4/5 ширини прапора). На зеленому тлі нижньої смуги — золотавий олень. Прапор двосторонній, зворотна сторона — дзеркальна до лицьової.

Перш ніж символи Олександрівки 8 лютого 2001 року затвердила сесія селищної ради, вони пройшли експертизу спеціалістів-науковців. Андрій Гречило, голова Українського геральдичного товариства, науковий співробітник Інституту археографії та джерелознавства імені М. С. Грушевського Національної академії наук України, член комісії державних нагород і геральдики при Президентіві України, кандидат історичних наук, назвав їх дуже цікавими і вдалим.

Олександрівка: від минулого до сьогодення

*Понад Тясмином, понад Тясмином,
Там, де верби схилившись стоять,
Олександрівські, олександрівські,
Олександрівські Зорі горять.*

Олександр Ястреб

За Тясмином
Олександрівка.

Олександрівка — селище міського типу, районний центр Олександрівського району Кіровоградської області. Розташована в північній частині області на річці Тясмин за 54 км від обласного центру. Залізнична станція Фундуклівка. Займає територію 6,025 кв. км. Селищній раді, територія якої становить 8,656 кв. км, підпорядковані села Китайгород і Северинівка.

У селищі є автостанція, що має автобусний зв'язок з Києвом, Кіровоградом, Черкасами, Кривим Рогом, Жовтими Водами, Миколаєвом.

Населення становить 11,9 тисячі жителів. У національному складі переважають українці. Мешкають росіяни, білоруси, євреї, вірмени, цигани та інші.

Олександрівка виникла в першій половині XVII століття. В середині XVIII століття збудовано церкву. В грамоті, виданій 1785 року польським королем Станіславом Августом власникові Олександрівки Феліциану Пілявському, вперше згадується як містечко.

У 1787 році Олександрівка перейшла у власність російського князя Г. Потьомкіна, який подарував її своєму родичеві полковнику Т. Бжозовському. Останній продав містечко разом з кріпаками кільком поміщикам.

Під час повстання декабристів 1825 року командир 27-ї кінноартилерійської роти, що дислокувалася в Олександрівці, підполковник А. В. Єнтальцев входив до Кам'янської управи Південного товариства. За це його було засуджено до каторги і відправлено в Сибір. Слідом за ним вирушила й дружина — О. В. Єнтальцева.

У 1855 році селяни Олександрівки, що входила тоді до Чигиринського повіту Київської губернії, протестуючи проти свавілля поміщиків, взяли активну участь у повстанні „Київська козаччина“.

У 1860 році в Олександрівці відкрито церковнопарафіяльну першу школу.

Після реформи 1861 року найродючіші землі залишилися за поміщиками.

З розвитком капіталістичних відносин у 1839 році в містечку побудовано цукрозавод, а в середині XIX століття — потюнову фабрику, пивоварний і два цегельних заводи. У 50-х роках XIX століття цукрозавод бере в оренду і реконструює торговий дім Яхненків-Симиренка. Представники торгового дому почали закуповувати цукрові буряки не тільки

Панорама
Олександрівки.

в поміщицьких, а й у селянських господарствах Олександрівки.

Економічному розвитку містечка сприяло відкриття в 1876 році залізничного руху через станцію Фундуклівка, названу на честь київського губернатора І. І. Фундуклія. На початок ХХ століття в Олександрівці, яка в 1866 році стала волосним центром, існували заводи шипучих вод, пивоварний, цегельний, цукровий, діяло вісім вітряків, п'ять кінних млинів, готель, шість заїздів, дві казенні винні лавки.

На цукрозаводі через погані умови праці, низьку заробітну плату, тривалий робочий день часто страйкували робітники (1874, 1902, 1905 роки).

У другій половині ХІХ століття в Олександрівці почала стрімко зростати кількість єврейського населення. За пере-

писом 1897 року, з 4366 жителів містечка 74 відсотки становили євреї.

Після повалення царизму в 1917 році в Олександрівці на цукрозаводі утворилися профспілкова організація та фабзавком, які очолили боротьбу робітників за контроль над виробництвом. Селяни почали захоплювати поміщицьку землю, розподіляти поміщицьке майно.

У січні 1918 року в містечку встановлено радянську владу, але в період громадянської війни вона кілька разів переходила з рук у руки, поки остаточно не утвердилася в січні 1920 року.

Містечком Олександрівка перестала бути в 1921 році, одержавши статус села.

З 1923 року Олександрівка — районний центр Черкаської округи.

Після ліквідації округ вона входить до складу Кам'янського району Київської області, а в 1935 році стає райцентром спочатку Київської, а з 1939 року — Кіровоградської області.

У 1936 році Олександрівку повністю електрифіковано і радіофіковано, розпочато повну перебудову цукрозаводу,

яку завершено в 1937 році. Діють лікарня, пологовий будинок, клуб, бібліотека, в середній школі 16 вчителів навчають 260 дітей.

У період німецько-фашистської окупації (5 серпня 1941 — 8 січня 1944 року) близько тисячі цивільних жителів, серед яких значна кількість євреїв, було розстріляно. 956 олександрівців боролися з ворогом на фронтах Великої Вітчизняної війни, 179 з них полягли у боях. Чимало було серед олександрівців партизанів і підпільників.

Окупанти, відступаючи, повністю зруйнували цукрозавод, залізничну станцію, нафтобазу, лікарню, аптеку, три школи, багато житлових будинків, спалили маслозавод та млин. У повоєнні роки не тільки було відбудовано зруйноване війною народне господарство, а й споруджено автовокзал,

Загальна панорама
цукрозаводу.
Державний музей
історії Олександрів-
ського району.

кінотеатр, два будинки культури, бібліотеку, аптеку, універмаг, побутокмбінат, банно-пральний комбінат, чимало житла та інших об'єктів.

У 1957 році Олександрівка стала селищем міського типу.

Так звані роки перебудови породили негативні явища. Наприкінці 80-х — на початку 90-х років в економіці селища починають наростати негативні тенденції: закрито швейний і галантерейний цехи фабрики "Україна", кінотеатр, банно-пральний комбінат, частина підприємств працює періодично, зростає кількість безробітних. У цей період відбулася приватизація майже всіх промислових підприємств. У 2000 році на базі колективного сільськогосподарського підприємства "Іскра" створено сільськогосподарське підприємство з обмеженою відповідальністю "Іскра". В Олександрівці сформувався

прошарок дрібних підприємців, які в основному займаються торгівлею.

Олександрівка знаходиться в лісостеповій зоні. Клімат помірно континентальний. Середньомісячна температура січня — мінус 6,6 градуса, липня — плюс 20,2 градуса. Середньорічна кількість опадів — 527 міліметрів. Переважають північні й північно-західні вітри. Ґрунти лучні, лучно-чорноземні, чорноземні звичайні, дерново оглеєні на давньому алювії. Чорноземи розорані. На північ від селища росте сосновий ліс, в якому є ботанічна пам'ятка місцевого значення — Георгіївський гай (5,4 гектара). Нерозорані ділянки ґрунту на південь вкриті степовою рослинністю та лісосмугами, а в долині річки Тясмин — лучно-болотною рослинністю.

Заслужений працівник культури України В. М. Савустяненко — керівник народного самодіяльного хору „Тясмин“ Олександрівського районного Будинку культури.

Сцена з вистави
І. К. Карпенка-Карого
„Безталанна“
у виконанні народно-
го самодійального
театру Олександрів-
ського районного
Будинку культури.

Корисні копалини представлено горючими сланцями і бурим вугіллям, що не розробляються.

Серед промислових підприємств можна назвати відкрите акціонерне товариство "2-й імені Петровського цукровий завод" (у 1999 році переробив 90 тисяч тонн цукрових буряків і виготовив 9 тисяч тонн цукру-піску), комбікормовий завод, завод продтоварів (безалкогольні напої, оцет, олія), харчо-комбінат райспоживтовариства (хлібобулочні, макаронні вироби, ковбаси, копченості), Фундуклівське хлібоприймальне підприємство, друкарню, автотранспортне підприємство, дві шляхово-будівельні організації, газокомпресорну станцію, ремонтну базу, три будівельні організації та інші. Діють інкубаторно-птахівнича станція та сільськогосподарське підприємство з обмеженою відповідальністю "Іскра" (виручування зернових і технічних культур, виробництво м'яса й молока, ковбас).

Діють чотири загальноосвітні школи, де навчається 1659 учнів. До послуг дітей та юнацтва — станція юних техніків, районний Будинок дитячої творчості.

У селищі функціонує центральна районна лікарня з поліклінікою, три аптеки та п'ять їх філіалів.

В Олександрівці працюють районний (на 500 місць) та міський Будинки культури, клуб цукрозаводу, районні бібліотеки для дітей та дорослих, бібліотека цукрозаводу,

Один із стендів експозиції Державного музею історії Олександрівського району присвячений генерал-майорові, доктору економічних наук, професорові Б. М. Кузику.

дитяча музична школа, центр "Родинний дім". У районному Будинку культури високу виконавську майстерність демонструють народні самодіяльні колективи: хор "Тясмин", агітаційно-художня бригада "Голос часу", театр, дискотека "Райдуга". Звання "народний" носить фольклорний ансамбль "Джерельце" районного Будинку дитячої творчості.

В Олександрівці видається районна газета "Вперед", газета районної організації Народного Руху України "Мета", працюють редакція районного радіомовлення, студія телебачення "Оріон".

У селищі є стадіон, на якому проводить ігри на першість області футбольна команда "Тясмин". Спортивну зміну готують дитячо-юнацька спортивна школа, шаховий клуб "Олімп". Серед вихованців дитячо-юнацької спортивної школи — чемпіони України з легкої атлетики Володимир Білокін та Володимир Рибалка.

В Олександрівці працює один з найбільших у Кіровоградській області Державний музей історії Олександрівського району, де зберігається понад п'ять тисяч музейних предметів. Є музей історії цукрозаводу та музей етнографії й побуту Олександрівської загальноосвітньої школи № 1. У селищі є відділення Ощадного банку України, банку "Україна", Промінвестбанку.

Біля річки Тясмин та в Георгіївському гаю створено зони відпочинку.

Борис Кузик

*Головний інженер ВАТ
„2-й імені Петровсь-
кого цукрозавод“,
заслужений працівник
промисловості Украї-
ни Ю. Ф. Цюкало.*

Василь Білошанка

*Ветерани Великої
Вітчизняної війни
І. К. Сухина та Герой
Радянського Союзу
І. Х. Календюк. 1978 р.*

Заслужений
вчитель України
М. Є. Шаланський.

Заслужена
вчителька України
М. Ф. Ярмоленко.

В Олександрівці є Свято-Успенська церква Української православної церкви, громади адвентистів сьомого дня, євангелістських християн-баптистів.

Пам'яткою архітектури місцевого значення є контора цукрозаводу (XX століття). На околицях Олександрівки розташовані п'ять курганів, що належать в основному скіфам і є пам'ятками археології місцевого значення. Виявлено передньоскіфські (XI—X ст. до н. е.), скіфські (VI—IV ст. до н. е.), ранньослов'янські поселення, могильник черняхівської культури (II—VII ст. н. е.).

У селищі встановлено пам'ятники Т. Г. Шевченку (два), В. І. Леніну, Г. І. Петровському, трудової слави, землякам, загиблим у Великій Вітчизняній війні, на могилі радянських воїнів, загиблих у роки Великої Вітчизняної війни, пам'ятний знак на честь Героїв Радянського Союзу — уродженців району, меморіальні дошки на честь одного з перших вітчизняних льотчиків, корабельного інженера, одного з перших українських соціал-демократів Л. М. Мацієвича, Єлизаветградського підпільного райкому КП(б)У (1941—1943 роки), визволення Олександрівки від німецько-фашистських загарбників (1944 рік).

В Олександрівці народились один з перших вітчизняних льотчиків, корабельний інженер Л. М. Мацієвич, письменники Г. О. Демченко, В. Г. Кобзар, Я. Д. Клименко, художник В. Г. Величко, народна артистка Російської Федерації Б. Я. Златогорова, заслужений журналіст України Б. П. Куманський, доктор економічних наук, академік Академії військових наук Російської Федерації, професор, генерал-майор Б. М. Кузик, доктор фізико-математичних наук А. М. Федорченко, професор С. Г. Барабаш, заслужений ветеринарний лікар України Г. С. Добровольська. В Олександрівці провів дитячі роки (до 1815 року), довгий час жив і творив (1825—1850 роки) польський письменник української школи М. А. Грабовський, в гості до якого приїздили українські письменники П. О. Куліш, Т. Г. Шевченко, польський письменник С. Ю. Гоцинський. З селищем пов'язані життя і діяльність українського письменника В. Ф. Кобзаря, художника Ф. Ф. Лагна, академіка Академії інженерних наук України, заслуженого працівника промисловості України Ю. Ф. Цюкала, заслуженого працівника культури України В. М. Савустьяненка, заслуженого працівника освіти України М. В. Орлика, заслужених вчителів України Т. О. Піонтківської, М. Є. Шаланського, М. Ф. Ярмоленко, заслуженого агронома України Ю. К. Коваленка, заслуженого ветеринарного лікаря України О. Г. Гнибіденка, Героя Радянського Союзу І. Х. Календюка.

Пам'ять віків

*Бувають краї, що нездвигні віками,
Зариті в морок і мох,
Ща є і такі, де будь-який камінь
Гуде голосами епох.*

І. Сельвінський

На стінці музею —
знаряддя праці —
та зброя давніх
часів.

Ще за доісторичних часів на території Олександрівщини відбувались грандіозні події. Наш край то вкривався морем (про це свідчать знахідки окам'янілостей молюсків), то ставав суходолом.

У верхній крейді — палеогені в атмосферу Землі влетів гігантський метеорит. У результаті його падіння утворився величезний кратер, діаметром 20—25 кілометрів, що дістав назву Бовтиська астроблема. Слово "астроблема" у перекладі з грецької означає "зіркова рана". Бовтиська астроблема має глибину від поверхні кристалічного фундаменту понад 1000 метрів. У результаті падіння метеорита утворилося Бовтиське родовище горючих сланців. У самому центрі Бовтиської астроблеми, яка заповнилася за мільйони років потужним шаром осадових порід, нині розташована Олександрівка.

Під час максимального в Східній Європі Дніпровського зледеніння південна межа льодовика проходила на північ від Олександрівки по лінії Вербівка — Бірки — Омельгород — Триліси. Льодовиком була відкладена морена і моренні суглинки, що частково збереглись під лесом.

Відступав льодовик, а за ним просувались на північ численні стада мамонтів. Висота цих тварин досягала 2,3—3,5 метра. Один із зубів мамонта, що зберігається в Державному музеї історії Олександрівського району, має довжину 22 сантиметри і важить 2 кілограми 780 грамів. Рештки мамонтів неодноразово знаходили в Олександрівці.

Ставало все тепліше, і мамонти пішли далі на північ, а на зміну їм оселились олені-велетні, кабани, тури та інші тварини. Один з рогів тура, знайдений у нашому краї, експонується в Державному музеї історії Олександрівського району. Роги оленя-велетня було знайдено на північний схід од Бірок.

Людина на Олександрівщині з'явилася в добу пізнього палеоліту, що завершився 10—12 тисяч років тому.

Давні люди використовували кам'яні знаряддя праці: скребки, нуклеуси, крем'яні сокири, молотки, зернотерки. Знаряддя праці наших далеких пращурів знайдено в кількох місцях Олександрівщини, зокрема в Стримівці, Івангороді, Любомирці.

У добу неоліту, міді, бронзи в краї жили племена ямної, катакомбної, білогрудівської та інших культур.

На південній окраїні Олександрівки при розширенні автомагістралі виявлено поховання людини ямної культури

(III— II тисячоліття до н. е.). Завдяки олександрівському вчителю і краєзнавцю І. Д. Петренку череп людини, якому п'ять тисяч років, потрапив до Державного музею історії Олександрівського району. Безжальний час зробив свою справу — череп розпався, але його вдалося реставрувати. Реставратор В. Г. Кірман, відтворюючи череп, з'ясував, що він належав дівчині-пастушці, яка не дожила і до 20 років. Дівчина загинула від удару тупим предметом.

В. Г. Кірман подарував музею і реплікації посуду епохи середньої бронзи. Подібним посудом користувалися представники катакомбної культури XVIII—XVI століть до н. е.

Племена білогрудівської культури змінили племена чорноліської культури (X—VII століття до н. е.). Поселення останніх відкрили біля сіл Нова Осота і Китайгород школярі під керівництвом уже згадуваного вчителя І. Д. Петренка.

У добу раннього заліза починаючи з XII століття до н. е. територію Олександрівщини заселяли скіфи-орачі. Їхні поселення виявлено в Олександрівці, між Олександрівкою і Бірками, в Біляївці, Родниківці, Новій Осоті, Бовтишці, Любомирці, Несватковому, Китайгороді, Іванівці, Тарасівці, Ясинуватці, Голиковому, Івангороді. Від скіфів залишилися численні уламки глиняного посуду, стріли та інші предмети. Цікаво, що уламки скіфського посуду знайшли в самому центрі Олександрівки (вони зберігаються в районному музеї), а прекрасно збережений скіфський меч та бусинки відшукали в сусідньому з Олександрівкою селі Несватковому. Дослідження скіфського поселення в Любомирці, проведені І. Д. Петренком, дали змогу встановити, яким було житло скіфів-землеробів. Виявляється, це був прямокутник розміром 6 на 8 метрів, побудований з глини. Чим не прообраз української хати?

У скіфський період у басейні річки Тясмину, на думку вчених, склалося племінне об'єднання з центром у Мотронинському городищі. Поселення на Олександрівщині теж належали до нього.

Скіфи-орачі, що жили на Олександрівщині, вели активну торгівлю з античними державами. Найбільш ранній предмет античного імпорту належить до другої чверті VII століття до н. е. На горлі глиняного глечика родосько-іонійського центру з кургану біля села Бовтишки зображено собаку, що переслідує гірського козла. Уламки античних амфор та іншого посуду VI — V століть до н. е. зустрічаються на місці багатьох поселень скіфів разом із традиційним скіфським посудом.

Нам у спадок від скіфів залишилось і чимало курганів, більшість з яких давно пограбували шукачі скарбів. Такі кургани можна побачити і на південних околицях Олександрівки.

У батька історії давньогрецького вченого Геродота згадується вісім найбільших рік Скіфії. Крім Борисфену

Дно давньогрецької амфори, стінки і денце керамічного посуду, пряслиця із скіфських поселень VII—II ст. до н. е., що існували на території Олександрівського району.

Горло глиняного глечика родосько-іонійського центру другої чверті VII ст. до н. е., знайдене в кургані біля села Бовтишки.

Монета з зображенням скіфського царя Атея, карбована в античному місті Калатія. VII ст. до н. е.

Фрагменти глиняного посуду з поселень черняхівської культури, що існували на території Олександрівського району в II—IV ст. н. е.

(Дніпра), Істра (Дунаю), Тіраса (Дністра), Гпаніса (Південного Бугу), Танаїса (Дону), ще й Пантікап, Гіпакіріс та Герр. Щодо трьох останніх у вчених нема єдиної думки. Скажімо, з Пантікапом пов'язують і Конку в Приазов'ї, і Інгулець у наших краях. А річкою Герр можуть бути річки Конка у Приазов'ї та... наш Тясмин.

Якщо Пантікап та Герр — справді Інгулець і Тясмин, то поза рядками у Геродота криються цікаві речі.

Близько 514 року до н. е. перський цар Дарій I Гістасп з 700-тисячним військом здійснив великий похід на Скіфію, щоб покарати скіфів за їхні передньоазійські походи. Готуючись до приходу наладників, скіфи відправили з Причорномор'я на північ обози з жінками, майном та худобою. Є гіпотеза, що ці обози пішли до Чорного лісу і Холодного яру, тобто на Олександрівщину і сусідні з нею краї. Згадаймо, що ця місцина в той час була досить густо заселеною і входила до племінного об'єднання з центром у Мотронинському городищі. Тим паче, край добре захищали ліси. Як бачимо, версія цілком вірогідна.

До середини IV століття до н. е. у скіфів складається державне об'єднання, і всі вони потрапляють під владу могутнього царя Атея, який загинув у 339 році до н. е. на війні з македонським царем Філіпом II, батьком Олександра Македонського. Атею були підвладні не тільки Північне, а й частина Західного Причорномор'я. Центром його держави дослідники називають Придніпров'я. Дехто стверджує, що столиця відважного царя знаходилась у верхів'ях Інгульця. Знову ниточка тягнеться до наших країв. Очевидно, все це не випадково. Мабуть, цей чудовий край з родючими землями щось та значив в античному світі!

Починаючи з III—II століття до н. е. частина сарматських племен витіснила скіфів у басейні Тясмину. Сліди сарматів знайдено недалеко від Олександрівки в Новій Осоті, а також біля Старої Осоти, Цвітного, Ружичевого. У багатьох скіфських поселеннях Олександрівщини разом зі скіфською керамікою зустрічається кераміка черняхівської культури (II—IV століття). Це не випадково. Адже і скіфи-орачі, і носії черняхівської культури були осілим землеробським населенням, що займалося також ремеслами (обробкою заліза, гончарством тощо). Очевидно, мирні хлібороби споконвіку жили на землі Олександрівщини, обороняючись од нападів ворогів. У поселенні черняхівської культури біля Івангорода знайдено залишки житла з обмазкою. Вони, як і залишки житла скіфів-орачів, чимось схожі на наші українські хати.

Черняхівські поселення відкрито також в Олександрівці, Михайлівці, Родниківці, Кримках, Несватковому.

Носіїв черняхівської культури пов'язують зі слов'янськими племенами, в тому числі з антами.

Зуб мамонта.

Вчені говорять і про спорідненість черняхівської культури з пеньківською (VI—VII століття). Пеньківську культуру, поселення якої досліджено в Біляївці, вважають одним з варіантів східнослов'янської культури.

На краю київської землі

О Руська Земле, урґе За шело́м'янем еси!

"Слово о полку Ігоревім"

Тихоплинний Тясмин.

Перші дослідники старовини І. Фундуклій, М. Грабовський та інші звернули увагу, що на межі нашого краю збереглися давні земляні споруди — вали. Висота їх досягала 3—4 метрів, ширина 7—8 метрів. Цікаво, що вал завжди супроводжувався ровом. І рів цей завжди знаходиться на одному й тому ж боці, протилежному до Києва. Отож мимоволі спадає на думку, що створено їх для захисту кордону від ворогів.

Справді, в давньоруських літописах п'ять разів (1093, 1095, 1149, 1151 і 1169 роки) згадуються земляні вали на київській і переяславській землях.

Брунон, архієпископ мерзебурзький, у листі до німецького імператора Генріха II в 1008 році писав, що "князь русів... провів мене із загоном війська до кордонів своєї держави, котру він для безпеки від ворогів-кочовиків оточив з усіх боків вельми довгою і міцною огорожею".

Міцну огорожу, ймовірно, становили земляні вали з дерев'яними укріпленнями на них. Отже, і наші вали мали подібне призначення?

У народі земляні вали називають змійовими. Народні перекази пов'язують їх походження з подвигом богатиря Кирила Кожум'яки. Того самого Кирила Кожум'яки, казки про якого можна знайти у будь-якій збірці українських народних казок.

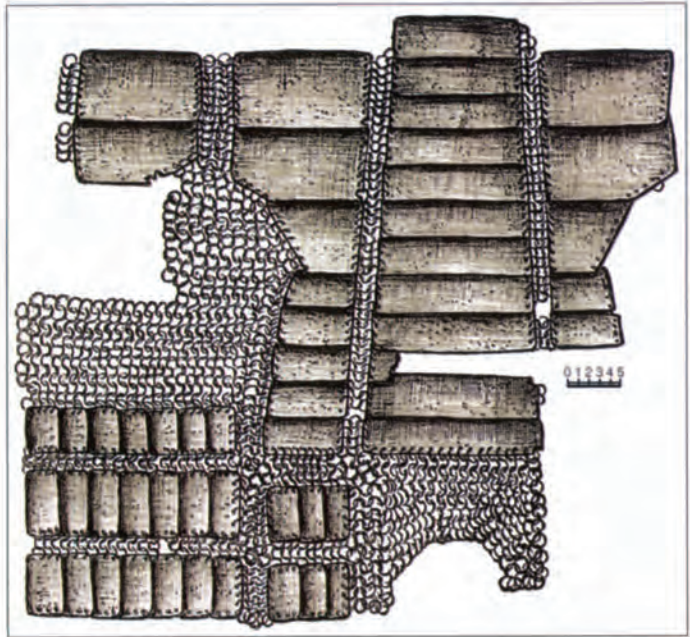
Мало хто знає, що варіантів казки не один (той, що передруковують з однієї дитячої книжки до іншої), а цілих дванадцять.

П'ять варіантів, а точніше сказати — легенд розповідають про те, що богатир запряг Змія у велетенський плуг і примусив його орати землю. Борозна, викинута тим плугом, і склала змійові вали.

Зрозуміло, що в образі Змія втілені темні сили — нападники-печеніги, а в образі богатиря — народ, що боровся з ворогами, оберігав кордони рідної землі, оточені фортифікаційними спорудами — змійовими валами.

Тож змійові вали в нашому краї позначали кордон давньоруської держави? Ймовірність цього припущення зростає, коли зважити на зброю князівських дружинників, залишки кольчуги, знайдені олександрівським учителем І. Д. Петренком, прочитати давньоруські літописи.

У літописах є рядки, датовані 1190 роком, які часто цитують краєзнавці: "Того ж року Святослав зі сватом своїм Рюриком, утишивши землю Руську, а половців підкоривши під волю свою

Залишки кольчуги
раннього середньо-
віччя, знайдені
в селі Бірках.

і порадившись, пішли удвох на лови по Дніпру в човнах на устя Тясмину, і тут, лови діявши, наловили безліч звірів. І тоді вони назабавлялися обидва і, пробувши у веселості всі дні, вернулись до себе" (тут і далі літописний текст подано з "Літопису руського" за перекладом лауреата Державної премії України в галузі теорії та історії літератури 1990 року Л. Є. Махновця. — *Авт.*). Вважалось, що 1190 роком датується найдавніша згадка про наш край.

Якщо прочитати літопис далі, то можна дізнатися, що восени 1190 року половці "напали зненацька на город Чюрнаїв, і острог взяли і двір запалили, і статок весь забрали... А поїхавши [звідти], вони отаборилися по [річках] Висях і, давши тут перепочити коням своїм, поїхали до [города] Борового, та почувши, що Ростислав Рюрикович у Торчському, вернулись до ватаг своїх".

Існує версія, що літописний град Боровий розміщувався на території нинішнього села Бірок поблизу Олександрівки. Предмети часів Київської Русі виявлено І. Д. Петренком у Бірках. Є й інші факти на користь цієї версії, але вони потребують подальшого дослідження.

У давньоруських літописах є ще одне цікаве місце, датоване 1170 роком: "...і взяли [князі] вежі їх [половців] на Угли-ріці, а другі — по [ріці] Снопороду, а самих настигли коло Чорного лісу і тут, притиснувши до лісу, побили їх, а інших руками побрали".

Військо княжих часів.
Малюнок з давньоруського літопису.

Читач зрозумів, що мова йде про побоїще між руськими дружинами та половецьким військом, яке сталося біля Чорного лісу. В коментарі до "Літопису руського" Л. Є. Махновець вважає, що мається на увазі лісовий масив обабіч Сіверського Дінця на території Донецької і Харківської областей. Версія цілком імовірна, але не єдина у вітчизняній історіографії.

Ще в другій половині XIX століття між істориками точилася дискусія з приводу цього літописного твердження. Одні вважали, як і Л. Є. Махновець, що Чорний ліс — біля Сіверського Дінця, а інші ототожнювали його з нашим Чорним лісом.

Такої ж думки дотримувався П. Бурчаков, який у квітневій книжці журналу "Киевская старина" за 1886 рік опублікував з цього приводу "Нотатки з історичної географії південно-русських степів". Він писав: "Коли Висемь, що згадується у літопису Іпатівському під 1190 роком, є Вись, то де ще шукати Чорний ліс, як не на півночі Херсонської губернії? Ріка Вись утворюється із злиття Великої і Малої Висей і тече вздовж кордону Херсонської губернії з Київською; тут знаходиться і Синюха (Сині води), що є межею Херсонської губернії з Київською і південніше з Подільською. А при описі походу 1170 року, в якому згадується про Чорний ліс, Снопород і річку Угол, мовиться, що руські для нападу йшли від Канева, тобто до місця по сусідству з Синюхою і Чорним лісом... Під цією назвою показані вони на карті 1592 року,

Перемога Святослава Всеволодовича над половцями. Малюнок з літопису.

Печать Святослава-Михайла Всеволодовича.

Печать Рюрика-Василя Ростиславича.

"Острів цей займав простір трьох днів шляху. Вкритий він лісами й болотами.."

З цього острова русичі здійснювали походи на ворогів. Але де той острів таємничий?

Шукали його вчені по всій європейській частині колишнього Радянського Союзу, і марно. Нікому не спало на думку, що розташований легендарний острів у межах Київського князівства, а точніше — на південних його кордонах, що проходили десь у басейні річки Тясмину. Ось що пише історик-краєзнавець О. П. Знойко в книзі "Міфи Київської землі та події стародавні": "...В Ірдинському болоті, озерах та річці Тясміні знаходили уламки давніх кораблів, якорі та інші рештки судноплавства. І тоді виявилось: заплави річок Ірдині (від міста Сміли до села Мошни) і Тясмину (від Сміли до впадіння річки в Дніпро вище Кременчука) являють собою давнє пересохле річище Дніпра, яке було судноплавним тисячу й більше років тому. Нижче Канева Дніпро розходився на два розтоки, і правий з них, завширшки від одного до трьох кілометрів, був головним і судноплавним. Між двома розтокама й знаходився величезний, у 130 кілометрів довжиною, лісистий і заболочений острів"

Виявилось, що з літака добре видно цей таємничий острів в оточенні вод Дніпра, Ірдині й Тясмину. Про нього краєзнавці довідалися від старих капітанів дніпровських пароплавів, лоцманів, рибалок.

Дехто з них знає про давній острів, пам'ятає старовинні легенди, пов'язані з ним. Вони розповідали про давні кінні стежки, що ведуть болотами на Чигирин. До речі, назва Чигирин тюркського походження і означає "вихід". Отож чи не з району Чигирина виступали русичі в свої знамениті походи? Чи не відтоді успадкували українські козаки звичай починати походи звідси? А коли так, то багато історичних подій (походи на Візантію, половців, печенігів, хозарів) починалися на давньому острові й проходили потім по сучасній території Олександрівщини.

Як пише О. П. Знойко, нині таємничий острів вивчають вчені й краєзнавці. Нові відкриття чекають попереду. Зниклий острів рано чи пізно розкриє свої таємниці.

І останній аргумент на користь того, що наш край лежав на краю Київської Русі. І. М. Железняк виводить назву річки Тясмин від слова "тес" — зарубка на деревах для позначення межі і від зниклого апелятива "тесмень" — порубіжжя. межа.

Під булавою Богдана Хмельницького

*Висипали козаки з високої гори:
Попереду козак Хмельницький на воронім коні.*

З української народної пісні

*Будинок,
де міститься
районний музей.*

Портрет Богдана
Хмельницького.

"Божою милістю генералісімус греко-східної церкви, вождь усіх козаків запорозьких, пострах і викорінювач польського дворянства, скоритель фортець, винищувач римського священства, гонитель язичників і антихриста..." — з такими словами звертався до свого сучасника гетьмана Богдана Хмельницького визначний англійський політичний діяч і полководець Олівер Кромвель.

Славний син українського народу, видатний політик і полководець Богдан Хмельницький залишив слід і в історії нашого краю. Та це й не дивно. В середині XVII століття землями, на яких знаходиться Олександрівка та навколишні місця, володів гетьман. Власністю Богдана Хмельницького було й село Бірки поблизу сучасної Олександрівки.

Під час визвольної війни українського народу середини XVII століття саме у Бірках гетьман Богдан Хмельницький довів, що він не тільки вправно володіє мечем, а й водночас є тонким дипломатом.

Ось що писав посланець путивльського воєводи князя Хилкова в 1652 році:

"Приїхали вони до Чигрина мая 12 (за старим стилем. — *Авт.*) і в Чигрині гетьмана Хмельницького не застали: сказав їм городовий отаман, що гетьман з своїм полком пішов з Чигрина в степ на урочище Борок, не доїздячи Чорного Лісу, а чого — того в Чигрині не знають. І, давши їм підводи та харчі, того ж дня направили до гетьмана, і мая 13 вони приїхали до гетьманового табору в урочищі Борок. Писар Виговський, взявши у них листа, велів почекати в шатрі для приїжджих (сьежем шатре), а побувавши у гетьмана, сказав обозному Федорові Коробці, щоб узяв до себе поїть і годувать.

А гетьман того дня пішов з Борка далі річкою Тясмином, і з обозу їздив до татар, а вернувся до обозу під городом Тарасівкою, і з ними приїхали мурзи, чоловіка з вісім, а найстарші між мурзами рідні брати Тугайбея. І там в городі Тарасівці велів гетьман Хмельницький бути у нього ввечері мая 15, і в розмові казав, що поляки тричі склали з ним згоду і хрест цілували, але згоди не дотримують і нинішньої весни вирубали їхні козацькі городи Липовець і Ребухи, а тепер збираються на козаків війною, і він, гетьман, видівши сю неправду, пішов на поляків. Прийшло до нього в поміч кримських і ногайських татар 30 тисяч, а над ними начальником солтан — чи сам хан, до гетьмана [доставили] німця з города

Конверт зі штемпелем погашення Української пошти на честь 350-річчя початку визвольної боротьби українського народу під проводом Б. Хмельницького.

Ольшанки, що побор вибирав, і гетьман віддав його в полон татарам. А до всіх задніпрянських городів писав він, щоб поляків і урядників по городах ковали. А самі козаки реєстрові і нереєстрові щоб ішли до нього, гетьмана, на схід. І при них прийшли до гетьмана полковники: корсунський, канівський і черкаський з своїми полками. Гетьман відправив [посланців] з Тарасівки 17 мая і пішов на Умань..."

З послами Богдан Хмельницький відправив листа, де просив: "аби його царська величність нас з милостивої ласки своєї не відкидав і руку помочі нам давав супроти недругів наших, а ми служити готові його царській величності прямо й вірно".

Рік 1653-й. Як і в минулому, стогнала Україна, лилася кров її народу. Тепер її грабували і руйнували не тільки турки і татари, а й поляки.

Навесні 12-тисячне польське військо під керівництвом Чарнецького неодноразово підло напало на українські землі. Сучасники твердять, що вояки різали всіх підряд, не знали від них пощади ні гарні дівчата, ні жінки вагітні, ні немовлята.

Пекельний вогонь був замість душі у Чарнецького. Ця людина відзначалася залізною волею, він не зважав на людські сльози і кров.

Набіги Чарнецького, як вдалося з'ясувати Богдану Хмельницькому, були тільки початком широкомасштабної війни польської корони проти волелюбного українського народу. Далі сейм, що збирався у Брест-Литовську, вирішив послати

проти українців відбірні регулярні війська на чолі з самим королем Яном Казимиром.

Король заявив: "Я йду знову і не покладу зброї, поки зовсім не закінчу цієї погубельної війни".

Кошти на утримання війська вирішили взяти з населення, зобов'язавши його платити подимне, а євреїв — поголовне.

Богдан Хмельницький розумів, що бойових дій не уникнути, але намагався відстрочити час, щоб зібратися з силами.

Почалась тонка дипломатична гра гетьмана.

Посли Богдана Хмельницького ведуть переговори з Московою та Стамбулом, їдуть до Варшави, ведеться листування з могутніми сусідами.

З Туреччини відповіли, що згодні допомогти Україні, але за це вимагали у володіння Кам'янець, а ще — перейти у підданство султана. За це Порта пришле 10 тисяч яничар на чолі із сілістрійським пашею.

Крім того, Порта хотіла одержувати щорічну данину з України: 10 тисяч червоних золотих, тисячу волів і 10 тисяч овець.

Українська старшина не прийняла умов султана й відмовилася від допомоги за таких обставин.

Так, у переговорах, листуванні, минає час, Богдан Хмельницький не втрачає його дарма, а збирає військо під Бірками.

Ось як писав про свої зусилля Богдан Хмельницький у листі до московського царя Олексія Михайловича:

"Повідомляю вашій царській величності, що король уже йде на Україну, але ми, не бажаючи віддавати на заругу церкви та монастир Божі й християн на мучеництво, б'єм чолом, аби великий государ зробив нам ласку і наказав скоріше послати до нас допомогу. Якщо ваша царська величність і зараз не жалиться над православними християнами, котрі просять у тебе милості зі сльозами, то іновірці нас піднімуть під себе і ми поневолі повинні будемо чинити їхню волю. Вже цар турецький надіслав до нас в обоз Борки свого посланця, запрошуючи в підданство до себе, але я йому відмовив, сподіваючись на государеву милість, а якщо ти, великий государе, нам не зробиш ласку і не приймеш до себе, тоді мені залишається запрягтися Богом, що я багато разів просив у государя милості й не одержав. Але з польським королем у нас миру не буде нізащо".

У серпні з Москви прибув царський посол Іван Фомін, посланий у Чигирин до гетьмана Богдана Хмельницького для вивідання вістей і для таємних переговорів з писарем Війська Запорозького Іваном Виговським про зносини гетьмана з Польщею і Туреччиною.

І. Фомін повідомляв до Москви:

"Усі козаки війська з миргородським полковником Григорієм Сохновичем... пішли вони на схід до гетьмана Богдана Хмельницького до города Борки.

„Гетьманські посланці Іванові сказали, що мовляв ти гетьмана Богдана не застанеш у городі Чигирині, а небавом мовляв він піде у військо до города Борки, тому що військо збирається до того города”.

Далі російський посол повідомляв царя, що кримський хан послав свого посла до Богдана Хмельницького і попереджав, що поляки йдуть походом на Україну. Богдан Хмельницький 19 серпня повелів гінця відправити в Бірки до війська. Того ж числа і сам гетьман збирався йти у Бірки. Він вирішив там зібрати військо з 70 тисяч козаків і воювати проти Польщі.

Гетьман Богдан Хмельницький у серпні—вересні 1653 року стояв у Бірках, чекаючи військо кримського хана, що мало прийти йому на допомогу у майбутній війні з поляками, збирав козацькі полки. Йому швидше хотілось піти на підмогу синові Тимошу в Молдову, та не міг. Цар теж не поспішав приймати у підданство. Щоб відтягнути похід польського короля Яна Казимира, Богдан Хмельницький пише 29 серпня за новим стилем, або 8 вересня за старим, з Бірок листи до короля, польського гетьмана Станіслава Потоцького, канцлера Стефана Корицинського.

"Найясніший і непобідимий милостивий королю, пане наш многомилостивий! Виславши багато листів до в. к. милости, п. н. м. з вірним відданством нашим — трохи не через усе літо чекали ми ласки в. к. м., але й досі її не отримали. Явне нещастє наше то вчинило! То бачучи ясно, що твоя кор. м., велико розгнівавшись, свій гнів панський на нас слуг і підданих своїх і на долю землі своєї розлити зволив єси, — ми з нашої природженої підданської покори прибігаємо до престолу в. к. м. з униженим проханням. Благаємо смиренно, аби в. к. м. змилосердився над нами, найнижчими слугами і підданими своїми, як пан милосердний: попередні діла, що попустом Божим вчинилися, пробачити зволив і до давнішої своєї ласки прийняв, і, стримавши гнів свій панський, про волю свою хоча б без мил. панів комісарів нас словістів. Ми ж, її прийнявши, будемо старатися — скоро тільки отримаємо милостиве пробачення, і сум землі нашої за таке велике пролиття християнської крові нагородимо значними і пильними нашими послугами Річи-посполитій на чужих границях, потом і здоров'ям нашим, — як тільки хоч найменший наказ від в. кор. мил. прийде.

Хоч досі різні люди обмовляли нас лукавими обмовами і ми за ними відпали були від милостивої ласки в. кор. м., але тепер, ужалившись і жалкуючи, аби кров християнська більше не розливалась, — разом упадаючи перед престолом в. к. м., покірно просимо, аби в. к. м. не дозволяв військові наблизитися до нас, а негайно волю свою панську через їх м. панів комісарів, або через кого волю в. к. м. буде, нам подав, а ми на то пристати раді будемо. Ми твої милостивої ласки і панського милосердя з радістю чекаємо, а ніякої

Богдан Хмельницький
 Гетьманъ Вои
 шаго Кіево
 Запорозького рѣна
 власна

Пігулис Богдана
 Хмельницького.
 Факсиміле.

Військова печатка
 Богдана
 Хмельницького.

Печатка
 Івана Виговського.

неправди не замишляємо і замишляти не будемо, тільки втретє милостивої ласки в. к. м. просимо. А як її і по сім проханню нашім не отримаємо, а в. к. м. схотів би на нас наступити, тоді з великим жалем поневолі прийшлося б нам по чужих кутах розійтиса. Але не сумніваючися в ласці в. к. м. за тим проханням нашим, коли б чим престол в. к. м. образили, пробачення дуже просимо і по сім самі себе з униженням услугами нашими милостивій ласці в. к. м. яко найнижчі поручаємо. Дано 8 в Борку дня місяця вересня 1653 р. к. м., п. м. найнижчі слуги і вірні піддані Богдан Хмельницький гетьман з військом в. к. м. запорізьким".

Аналогічного змісту листи відправлено з Бірок польському гетьману і канцлеру, де Богдан Хмельницький просить їх прийняти в свою "панську протекцію".

Такі листи були хитрим кроком Богдана Хмельницького, бо примирення з Польщею не входило в його план.

У вересні з Москви виряджено до Чигирина стольника

Родіона Стрешнева і дяка Мартем'яна Бредихіна, яким доручалося провести переговори з Богданом Хмельницьким про умови возз'єднання України з Росією. Царський наказ послам гласив: "А буде їм аж ніяк до гетьмана приїхати і пройти буде не дозволено, і їм стати від гетьмана в ближньому місті, і з ним зв'язатися спеціальним посланцем негайно. А не зустрівшись з гетьманом, не треба спокушатися, й написати про це до государя, назад їм не повертатися, а потурбуватися про те ретельно, аби до гетьмана проїхати і пройти було можна".

Боячись гніву царя, його послы регулярно інформували про події на Україні:

"Гетьман стояв з військом під Борком, а з-під Борка пішов у Волоську землю до города Сочаву (нині румунське місто Сучава. — *Авт.*) для помочі синові своєму Тимофію..."

"...А як мовляв гетьман стояв під Борком, і він гетьман із-під Борка приїжджав у Чигирин провідувати Івана Виговського, бо він Іван у той час лежав хворий, а як Іван устав, і він мовляв поїхав до Чигирина до гетьмана у військо... Козак Левко... сказав нам холопам твоїм: був мовляв він Левко нині у війську, а гетьман стояв під Борком, а з-під Борка мовляв гетьман пішов з військом у Волоську землю під город Сочаву, три тижні тому, на поміч своєму синові Тимофію, мовляв з ним орда, а кримського царя самого нема тільки з ордою салтан-царевич".

Таких листів із згадкою про перебування Богдана Хмельницького у Бірках московські послы надіслали чимало, і всі їх наводити не варто.

Московському послу Стрешневу чигиринський наказний полковник Василь Томиленко розповідав: "Як гетьман був у Чигирині і стояв під Борком, була у гетьмана і всіх їх [полковників] рада, щоб з королем не миритися, через його неправду в присягах, — хоч би й загинути всім! Бо ляхи хочуть їх усіх обманством погубити. А бути під царською рукою".

Путивльський гінець московського посольства Яцина теж побував в обозі гетьмана в Бірках. Він доповідав цареві:

"Був я в козацькій обозі в Борках на ріці Тясміні, від Чигрина 30 верст, але в обозі Б. Хмельницького не застав, і мене з обозу привів до гетьмана до Чигрина підписок Андрій Скрицький. В Чигрині був я у гетьмана, і він мені казав, що король стоїть обозом за Старим Константиновим коло Чолганського Каменя, і з ним велике військо, поляки і німці, а скільки тисяч, і хто начальники, і чи єсть там посполите рушення, того напевне невідомо. А твої государеві великі послы тепер теж в обозі під Чолганським Каменем (!), і честь їм від короля велика і корм їде великий, а приймав їх король в Варшаві і на стрічі було багато людей. А козацьке військо стоїть у зборі в Білій Церкві, сім полковників з козаками, і ногайські татари пішли теж під Білу Церкву, а скільки тисяч

Лист Богдана
Хмельницького
до царя Олексія
Михайловича.
Факсиміле.

козаків і татар, напевне невідомо. А в Борках у гетьманському обозі козаків тисяч з десять. До Чигрина прийшов до гетьмана кримський посланець і сказав гетьманові, що йде йому в поміч сам кримський хан, але чи справді йде, чи ні, і скільки з ним людей, се [гетьманові] невідомо. Гетьман чекає наступу короля і поляків, а згоди з ним — не сподіватись. Гетьманич Тимофій сидить у Сочаві з своєю тещею, і з ними 13 тис. козаків, а обложили його угорські та мунтянські люди. А господар волоський Василь на сім боці Дністра, і з ним людей до 100. Писав Тимофій до Чигрина до писаря Ів. Виговського, але гетьман вагається (в том в розмышленіє): послати сина виручати, так не буде з ким йому самому на поляків стояти. Чекає своєї государевої милості і хоче прислати посланцем рідного брата Виговського — але як його звати і з чим він його пошле, не знаю^а.

Жовинський козак Лесько був з Богданом Хмельницьким, як гетьман стояв під Бірками і звідти разом з військом пішов до Волозької землі під місто Сучаву на допомогу синові Тимофіїві в кінці вересня 1653 року. Козак Лесько оповідає:

"Була з ним (Богданом Хмельницьким. — *Авт.*) орда, а самого хана немає, тільки — салтан-царевич. Приходили до гетьмана полковники і говорили: не годиться нам чужу землю обороняти, а свою без охорони кидати. А гетьман вийняв шаблю та й порубав черкаського полковника Єська в ліву руку. Бо у гетьмана під ту пору було підпито. А потім прийшов він до козаків, поклонився в землю тричі, велів їм дати бочку меду і говорив: "Дітки мої, напийтеся, а мене не кидайте!" А козаки йому сказали: "Пане гетьмане, в тім воля твоя, а ми всі з тобою готові".

І помчав з Бірок Богдан Хмельницький з військом виручати сина. Та пізно. Загинув син.

28 жовтня гетьман Богдан Хмельницький та писар Іван Виговський написали листи Р. Стрешневу та М. Бредихіну. Іван Виговський, зокрема, писав:

"...А ми на гарну звістку від його царської величності й на приїзд милостей ваших іще під Борковим тижнів декілька очікували і не мали аж ніякого заповзяття неприятелям нашим давати, допоки місця від його царської величності на прохання наше милостивої не отримаємо відповіді..."

Як розгортались події далі, всі ми знаємо зі шкільного підручника історії. У Москві Земський собор ухвалив рішення "взяти гетьмана під високу государеву руку". Таке ж рішення про приєднання до Росії 8 січня 1654 року прийняла й українська Переяславська Рада.

Як же опинилися сучасні землі нашого краю в руках гетьмана Богдана Хмельницького? Все дуже просто.

Їх подарував польський король Ян Казимир, щоб задобрити войовничого гетьмана. Судить про це самі, прочитавши привілей, одержаний Богданом Хмельницьким від польського короля.

"Ян-Казимер, Божиєю милостию король полский (далі йде повний титул). Ведомо чиним сим листом нашим всем вобче и всякому особно, кому о том ведати належить: что мы, имея похвальную к нам веру и послушание, а при том в ратном деле искусство шляхетного Богдана Хмельницкого, гетьмана нашего, а хотя его ласкою и добротою королевскою впрעדь к нашим и Речи Посполитые услугам тем паче поохотити, умыслили есмя ему местечка или городки: Медведовку, Жаботин с слободкою и с лесами Бовтышом и Нерубаем, замеряя по Чорной Ташлык и дале, правом поместным дати и даровати, как и самым делом, даем и даруем нынешним листом нашим, которые то выше воспоминаемые добра со всеми землями, полями пахотными и сенокосными, и с пасбами животными, с борами, лесами, гаями, прудами, мельницами, реками

Церква в селі Бірках.

и озерами, с ярами, рыбными ловли и звериными, и с бобровыми гоны, с подданными и их работами, уроками, данми, должностями и всеми иными належностями и оконными места, к тем добрам издавна прилеглими, так как те добра прежние помещики держали и во власти имели, вышеречный почтенный от нас, он сам, жена и дети мужского полу, покаместа их от коле на его ставати будет, держати и владети ими будет вечными времена. А чтоб тем болшую ласку и доброту нашу вышеречный воин и почтенный от нас узнал, чиним его волным от всех даней и тягот и добр вышеописанных, нам и Речи Посполитой должных, а то толко на него полагаем, чтоб с добр выше переченных потребу служит

всегда был должен. На что, для лучшего уверения и руку нашу присисавши, печать корунную притиснути велели есми. Дан в Варшаве, марта в 27 день, лета 1649, пановья королевств наших, польского и шведского 2 году".

Такий переклад з королівського привілею відправив Богдан Хмельницький разом з посольством до російського царя Олексія Михайловича. Цей та інші папери повезли військовий суддя Самійло Богданов і переяславський полковник Павло Тетеря з товаришами. Поїхала наша делегація бити чолом царю і просити затвердити права жителів Малоросії, духовного і мирського чину.

Поїздка виявилася вдалою, привезли українські послы серед інших і грамоту Олексія Михайловича на право володіння землями, складену 27 березня 1654 року.

"Божою милостю ми, великий государ, цар і великий князь Олексій Михайлович, вся Великая і Малая Росія самодержеце (далі йде повний титул). Зробили ласку ми підданому нашому Богданові Хмельницькому, гетьманові війська запорозького, що в нинішньому 7162 році, як за милістю Божою, вчинилися під нашою государевою високою рукою Богдан Хмельницький, гетьман війська запорозького, і все військо запорозьке і вся Малая Русь, і віру нам великому государеві і нашим царським дітям, і спадкоємцям на довічне підданство вчинили, і в березні місяці надіслали до нас, великого государя, до нашої царської величності, він гетьман Богдан Хмельницький посланців своїх Самійла Богданова, суддю військового, та Павла Тетерю, полковника переяславського, і ті посланці нам, великому государеві, били чолом, аби йому маєтностями його, наданих йому від королів польських, Медведівкою та Борками, та Кам'янкою володіти за колишнім королівським привілеєм. І ми великий государ, наша царська величність, Богдана Хмельницького, гетьмана війська запорозького, зробили милість маєтностями його Медведівкою і Борками і Кам'янкою веліли йому володіти так само, як про них у королівських привілеях записано. І за нашим царської величності жалуванням, Богдан Хмельницький, гетьман війська запорозького, маєтностями своїми Медведівкою і Борками і Кам'янкою, зі всіми до них приналежностями володіти у всьому, за колишніми королівськими привілеями і за всією нашою державницькою жалувальною грамотою, вільно, і нам великому государеві й сину нашому государю царевичу Олексію Олексійовичу, і спадкоємцям нашим служити і всілякого добра бажати і на нашу государеву милість надійну. Надана наша гос-ва жалування в нашому царствуючому граді Москві, літа від створення світу 7162, місяця березня 27 дня".

Отже, російський цар залишив за Б. Хмельницьким його землі.

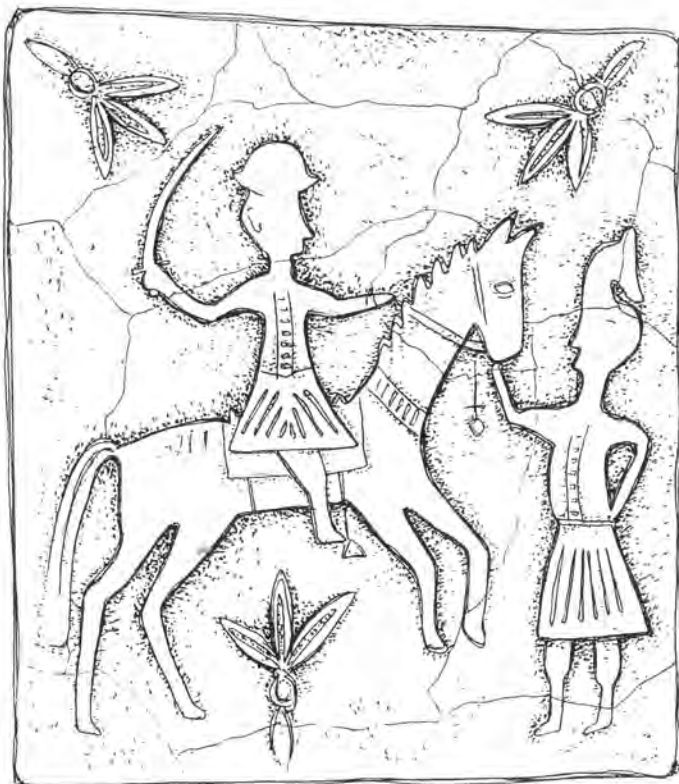
На думку академіка І. П. Крип'якевича, Богдан Хмельницький "збільшив свої землі, займаючи великі простори

"пустинь" у верхів'ях Тясмину, Інгулу та Інгульця, заснував нові села Кам'янку й Бірки і приєднав до своїх володінь...".

Щодо дати заснування Бірок можна сперечатись. Є деякі відомості про існування Бірок ще у давніші часи. Та це тема окремої розмови...

У читачів, певно, виникли запитання: де зупинявся і проживав гетьман Богдан Хмельницький у Бірках, де він приймав послів? Донедавна це було загадкою. І от у 2000 році завеса загадковості трохи піднялася після досліджень, проведених працівниками Державного музею історії Олександрівського району разом з викладачем Ростовського державного педагогічного університету, уродженцем Бірок, Віктором Григоровичем Кірманом.

— При проведенні земляних робіт на горді бірчанина С. В. Колісника на глибині 0,5 метра було знайдено рештки згорілого житла, — розповідає В. Г. Кірман. — Контури житла простежити не вдалось, але в розрізі розкопу досить чітко читався глинобитний дім, насипаний на материковий пісок. Рештки домітки вкрито шаром згорілої деревини та обгорілої глини. Знайдені рештки будівлі свідчать, що це було житло

Кахля з сюжетним геральдичним зображенням козацької доби з села Бірок. Реконструкція В. Г. Кірмана.

Пам'ятний знак
на честь перебування
гетьмана Богдана
Хмельницького
в селі Бірках.

Серед обгорілих шматків глини було знайдено фрагменти пічних кахлів, гончарного посуду, денце скляного посуду гутного виробництва. Із фрагментів кахлів вдалося зробити реставрацію декількох їх видів, що складали набір оздоблення печі. Кахлі виготовлено з червоної глини з домішками кварцового піску, зверху білилися глиною. На кахлях є рельєфний орнамент, заввишки до 0,3 сантиметра, геометричний та рослинно-геометричний, виготовлений у народних традиціях різьби по дереву. Сюжет орнаментів — прямі і перехрещені лінії, квадрати і ромби, заповнені стилізованими квітами, листками та драбинками.

Окремо варто виділити кахлю із сюжетним геральдичним

зображенням. Композиція складається з двох взаємопов'язаних фігур: вершника на коні з шаблею, піднятою в руці, — в центрі композиції, та фігури людини, яка тримає коня за вуздечку, — праворуч від вершника. Два верхні кути та середину нижньої частини кахлі прикрашено розетками із стилізованого листя.

Кохлі в Україні відомі ще з часів Київської Русі.

З геометричним та геометрично-рослинним орнаментом кахлі, подібні до бірчанських, виявлені в багатьох містах і містечках долини річки Тясмину: Чигирині, Суботові, Медведівці, Жаботині, в Мотронинському монастирі. Датуються вони XVII століттям.

Знахідка у Бірках кахлі козацької доби з вершником із шаблею наводить на думку: чи не була згоріла оселя житлом Богдана Хмельницького?

Ще П. Куліш у своєму творі "Михайло Чернишенко, или Малороссия восемьдесят лет назад" (1842 р.), описуючи житло Богдана Хмельницького, зазначає, що в світлиці гетьмана в Суботові була піч, оздоблена кахлями з зображенням козака на коні (!).

У 1970—1973 рр. Слов'янська археологічна, а в 1989—1993 рр. Чигиринська археологічна експедиції проводили розкопки в Суботові на місці замкового двору Богдана Хмельницького. Серед різних археологічних знахідок були й фрагменти червоноглиняних пічних кахлів з геометричним та геометрично-рослинним орнаментом, а також фрагменти кахлів із зображенням козака на коні, що пасувало войовничій вдачі господаря замку. То чому б не припустити, що і в Бірках оселю Богдана Хмельницького було оздоблено пічними кахлями із зображенням козака на коні? Якщо то було справді так, бірчанська знахідка може вказувати на місце помешкання Богдана Хмельницького.

Поки що це лише версія, що потребує подальших досліджень.

Обгорілі шматки глини, фрагменти керамічного посуду та кахлів знаходять і на інших городах по тій же вулиці у Бірках.

Перші спроби датувати бірківські кахлі було зроблено в 1987 році, коли їх знайшли олександрівські школярі під керівництвом свого вчителя, пристрасного краєзнавця І. Д. Петренка. Завідуючий відділом Інституту археології НАН України, професор, доктор історичних наук Д. Я. Телегін, вивчивши знахідки, дійшов висновку, що вони належать до козацьких часів (XVI—XVIII століття). Частина знахідок із садіб Колісників і Згарських зберігаються у фондах Державного музею історії Олександрівського району. Зберігається тут і цегла-"пальчатка", знайдена при розкопках сторожової башти замку гетьмана Богдана Хмельницького в селі Суботові Чигиринського району Черкаської області.

Старожили села Китайгорода Олександрівської селищної ради оповідали, що нібито в тунелі на сільському кладовищі козаки переховували від поляків тіло померлого гетьмана Богдана Хмельницького. Легенда? Але останки славного гетьмана досі не знайдено. Може, вони покояться десь у його володіннях у селі Бірках?

На честь перебування Богдана Хмельницького у Бірках в селі відкрито пам'ятний знак. Є і в Олександрівці вулиця, що носить ім'я видатного сина України.

За привілеєм польського короля

Всякому городу нрав і права.

Григорій Сковорода

Адміністративний
будинок
Олександрівки.

Останній польський
король Станіслав Август
Понятовський.

Чи не найбільшою проблемою для істориків і краєзнавців є встановлення вірогідної дати виникнення того чи іншого населеного пункту.

Автори статті "Олександрівка" Б. А. Клейман, К. О. Пюнтківська, Н. Г. Шешуков у томі "Кіровоградська область" ("Історія міст і сіл Української РСР"), посилаючись на "Словник географічні Кролевства Польського і інших крайов словіанскіх", вказують, що "Олександрівка виникла в першій половині XVII ст.". Звідки у цьому словнику така інформація — сказати важко. Інших джерел, де б вказувалося, коли виникла Олександрівка, поки що не знайдено.

Далі автори статті "Олександрівка" пишуть, що 1785 року вона стала містечком. Такі відомості вони взяли з другого тому книги "Городские поселения в Российской империи" (СПб., 1861, стор. 187).

З "Історії міст і сіл..." пішло гуляти світом це твердження, потрапивши в багато енциклопедичних словників.

Що ж, можливо, польський король Станіслав Август надав Олександрівці статус містечка саме в 1785 році. Правда, "Перепис єврейського населення в південно-західному краї в 1765—1791 рр." ("Архив Юго-Западной России", ч. 5. т. II, вып. 2, К., 1890) наводить відомості про те, що в 1778, 1784, 1787 роках у селі Олександрівці жили євреї. Очевидно, автори перепису просто помилилися, за звичкою називаючи в 1787 році Олександрівку селом, бо існує документ, який вказує, що в 1785 році Олександрівка була містечком. А прочитали цей документ в "Актах о городах (1432—1787)" в частині 5 "Архива Юго-Западной России" (К., 1869, с. 469—471). Там наводиться зміст грамоти, виданої королем Станіславом Августом, що дозволяє заснувати в містечку Олександрівці дванадцять щорічних ярмарків і два щотижневі торги. Документ надруковано польською мовою. Ось його зміст (з незначними скороченнями): "Станіслав Август з Божої ласки король польський великий князь литовський, руський, пруський, мазовецький, жмудський, київський, волинський, подольський, підляський, інтлядський, смоленський, сіверський і черніговський ознайомившись з ...листом, нашим привілеєм, всім і кожному зокрема, кому це належить відати, з чуйності добротності нашої королівської, справа спонукана бажанням всілякими способами і можливостями примножити добро в маєтках підданих..., ми відгукнулися на прохання уродженого Феліціана Пілявського... до нас внесеного, аби ми дванадцять ярмарків — щорічно, торгів два — щотижня до названого містечка Олександрівка, яка знаходиться у воеводстві і повіті Київським, того дідицтва, надати і призначити... в перший

понеділок після нового року, в місяці січні; другий — в понеділок після святої пані Громнічної, в місяці лютому; третій — в понеділок після святого Казимира, в березні; четвертий — в понеділок після святої Йозефи, в місяці квітні; п'ятий — в понеділок після святого Станіслава, в місяці травні; шостий — в понеділок після святого Антонія, в місяці червні; сьомий — в понеділок після святої Малгожати, в місяці липні; восьмий — в понеділок після святих обжинків, в місяці серпні; дев'ятий — в понеділок після святого апостола Матеуша, в місяці вересні; десятий — в понеділок після святого Петра з Алканарі, в місяці жовтні; одинадцятий — в понеділок після святої Катаржини, в місяці листопаді; дванадцятий — в понеділок після четвертої неділі Різдва, в місяці грудні; торги — в понеділок і п'ятницю кожного тижня у вечірній час, надаємо і призначаємо без перешкод... ярмарки і торги... влаштовувати, на які всілякому народу згідно з статутом прийжджати, приходити, товари, збіжжя збувати, коні, рогату і нерогату худобу стадами і окремо продавати, все продавати, купувати... товари за товари міняти тим, хто вільно і під покровительством іде, іде на ті ярмарки, торги діючи, а також тих, хто з них повертається; в праві, описаних і крадів, тих на ярмарок не допускають, бо у них права на зустріч з добрими людьми заборані, права наші королівські, Речі Посполитої і святої церкви католицької, особливо жидів на ті ярмарки у святі дні, святкові урочисті і в неділю не допускати, остерігатися.

...Для кращої віри, за підписом руки нашої, печатки коронної... Даний у Варшаві. Дня 17, місяця травня, року від Різдва Христового 1785, правління нашого 21 року".

На оригіналі стоять підписи монарха і секретаря. Цю грамоту було переписано в книгу земську, записову Чигиринського повіту. Отже, в травні 1785 року Олександрівка вже була містечком. А стала вона містечком скоріше за все на початку 80-х років XVIII століття.

Після другого поділу Польщі між Росією і Пруссією в 1793 році містечко Олександрівка ввійшло до складу Чигиринського повіту Київської губернії.

Останній польський король Станіслав Август Понятовський (1732—1798), який надав Олександрівці частково міські права, походив з магнатського роду. Він був обраний королем при підтримці російської імператриці Катерини II та прусського короля Фрідріха II і володарював з 1764 по 1795 рік. Понятовський проводив політику, вигідну для російського уряду і польських магнатів. За його правління відбулися три поділи Польщі (1772, 1793, 1795 рр.) між Австрією, Росією і Пруссією. Під час придушення польського повстання Тадеуша Костюшка Станіслава Августа було захоплено російськими військами під командуванням О. В. Суворова і відправлено в Гродно. Там він зрікся престолу і прожив аж до смерті імператриці Катерини II.

Імператор Павло I перевів Станіслава Августа до російської столиці Петербурга, де колишній король і прожив до смерті.

Потьомкін, Самойлова,
Раєвські, Пушкін...

*І слава спалахне моя, і воє не Зісне,
Допоки від слов'ян світ буде шанувать.*

Гаврило Державін

*Старовинний
будиночок у центрі
Олександрівки.*

Князь Григорій
Потьомкін-Таврійський.

Наприкінці XVIII століття містечко Олександрівка, а також села Бовтишка, Івангород, Розумівка, Красносілка, Кримки, Голикове, Бірки та інші перейшли у власність князя, генерал-фельдмаршала Григорія Олександровича Потьомкіна.

1787 року ці та інші населені пункти, цілу Смілянщину, він виміняв у польського князя Любомирського. Біля Бовтишки в той час проходила межа польського і українського маєтків Г. Потьомкіна.

Як гвардійський офіцер Г. Потьомкін у 1762 році брав участь у перевороті, внаслідок якого Катерина II зійшла на російський престол. У 1774 році як фаворит цариці він мав необмежений вплив на державні справи. Того ж року Г. Потьомкін придушував селянське повстання О. Пугачова. Трагічну роль відіграв він і в історії Запорізької Січі, безпосередньо причетний до того, що в 1775 році було остаточно ліквідовано козацьку вольницю. Цікаво, що Г. Потьомкін був почесним запорізьким козаком, носив прізвисько Нечеса і навіть отримував кошт на утримання — один карбованець. Щоправда, Г. Потьомкін у день народження Катерини II умовив її не страчувати останнього кошового отамана Калнишевського.

У 1776 році Г. Потьомкін одержав призначення новоросійським, азовським і астраханським генерал-губернатором. За те, що він приєднав до Росії Крим 1783 року, Г. Потьомкіну присвоїли титул "князя Таврійського". У період, коли князь керував Новоросією, відбулося заселення й освоєння земель на півдні України, збудовано Херсон, Катеринослав, Севастополь, Миколаїв та інші міста, почато вивчення покладів залізної руди і бурого вугілля, розбудовувався Чорноморський флот. Він відбудував спалений останнім кримським ханом палац ханів Гіреїв. Вважається, що Олександрівку Г. Потьомкін подарував підполковнику Тадею Бжозовському, який розпродав містечко різним поміщикам, серед яких були і Грабовські. Григорій Потьомкін мав дві сестри. Одна вийшла заміж за Миколу Борисовича Самойлова, який помер сенатором, а друга була одружена з Висоцьким. При розподілі маєтків дітям першої дісталася колишня Смілянщина, а другій — Златопіль з багатьма селами.

У М. Б. Самойлова були син Олександр, що став згодом графом і генерал-прокурором, та дочка Катерина. Саме Катерині Миколаївні Самойловій (1750—1825) і дісталися Кам'янка та чимало сіл, зокрема Івангород,

Катерина Миколаївна
Раєвська (Самойлова) —
мати генерала
М. М. Раєвського,
племінниця князя
Г. Потьомкіна.

Розумівка, Бовтишка, Кримки, Ставидла, Красносілка.

У першому шлюбі К. М. Самойлова була за офіцером лейб-гвардії Ізмайловського полку Миколою Семеновичем Раєвським, який, як і Г. О. Потьомкін, допомагав зійти на престол цариці Катерині II.

Ходили чутки, що юна Катерина, вже чекаючи першого сина Олександра (став військовим, загинув при штурмі Ізмаїла), таємно від чоловіка грала в ляльки.

За кілька місяців до народження другого сина, майбутнього генерала М. М. Раєвського, К. М. Раєвська стала вдовою. Полковник М. С. Раєвський на 30-му році життя в одному з перших боїв російсько-турецької війни був тяжко поранений і помер 1771 року в Яссах.

Катерина Миколаївна вийшла заміж за генерал-майора Льва Денисовича Давидова (1743—1801). У них народилося четверо дітей: сини Олександр, Петро, Василь і дочка Софія. Один з її синів — Василь Львович Давидов (1793—1855) — учасник Вітчизняної війни 1812 року, відомий декабрист. А через 30 років після смерті першого чоловіка помер

і другий. К. М. Давидова більше заміж не виходила. Маєтна вдова прожила в Кам'янці ще 24 роки, потопавучи у розкоші, а Бовтишку та навколишні села передала після смерті другого чоловіка в управління сину від першого шлюбу М. М. Раєвському.

"Мій друже, найщасливіші хвилини життя мого провів я посеред родини шановного Раєвського. Я бачив у ньому героя, славу російського війська, я в ньому любив людину з ясним розумом, з простою, прекрасною душею, милостивого друга, завжди милого, ласкавого господаря. Свідок Катерининського віку, пам'ятник 12 року, людина без комплексів, з сильним характером і почуттями, він мимоволі при-в'яже до себе будь-кого, хто тільки гідний розуміти і цінувати його високої якості", — таку високу оцінку герою Вітчизняної війни 1812 року, генералу Миколі Миколайовичу Раєвському дав у 1820 році великий російський поет О. С. Пушкін, який товаришував з родиною Раєвських і, ймовірно, був у них в маєтку в Бовтищі.

У тому, що О. С. Пушкін зустрічався в Бовтищі з Раєвськими, була переконана відома пушкіністка, доктор філологічних наук Г. М. Мойсеєва.

Такі дві родини не могли не дружити. О. С. Пушкін пов'язаний родинними зв'язками з Кутузовим і Дмитром Пожарським. У його жилах текла крапелька крові відважного Олександра Невського. Крім Рюриків, Ратшів, Ганнібалів, генеалогічно О. С. Пушкін пов'язаний з Ховрами, Глебовими (вони ведуть родовід від легендарного Редеди), Домогацькими... Сам Лев Толстой у п'ятому коліні є племінником Олександра Пушкіна. Один з далеких родичів О. С. Пушкіна навіть сидів на російському престолі. Це був боярин Івана Грозного Іван Петрович Федоров. 1567 року його призначили воеводою в Полоцьк, але дуже швидко відкликали. Хтось із недоброчинців зробив наклеп, що Федоров, мовляв, хоче скинути з престолу Грозного, Цар полюбляв жадливі жарти. Він посадив Федорова на трон, одягнув у свій краший царський одяг, вклав у руки скіпетр... На цьому троні І. П. Федорова й умертвили.

Одного разу О. С. Пушкін висловив думку, що якщо Романи в Росії переведуться, то їхнє місце на троні по праву повинні посісти Раєвські. Така заява не випадкова. Адже родина Раєвських є старовинною дворянською родиною. Один із предків Раєвських, Іван Степанович Раєвський, виїхав з Литви в Росію на службу до великого князя Василя III. Його син Федір Іванович був воеводою у Болхові. В XVII столітті Раєвські служили стольниками. Дочка одного з перших представників роду Раєвських доводилась бабусею великій московській княгині, дружині Василя III Олені Глинській, і прабабусею... Івану Грозному. З роду Раєвських по материнській лінії була Наталя Нарішкіна — дружина царя Олексія

Портрети членів родини Раєвських, виконані О. С. Пушкіним на полях рукопису "Кавказького бранця".

Михайловича і мати імператора Петра І. Як встановив один з нащадків роду Раєвських С. П. Раєвський, по жіночій лінії предками Раєвських є князі Хованські, Нелединські — Мелецькі, Обоlessькі, Столипіни, Євреїнови, Урусови, Хрущови та інші. Родинні зв'язки Раєвських поширюються на родини князів Голіциних, Трубецьких, Лопухіних, Самаріних, Михалкових, Глебових та багатьох інших. Виходить, що Раєвські і Пушкіни переплелися через рід Глебових, а предок Раєвських убив предка Пушкіна!

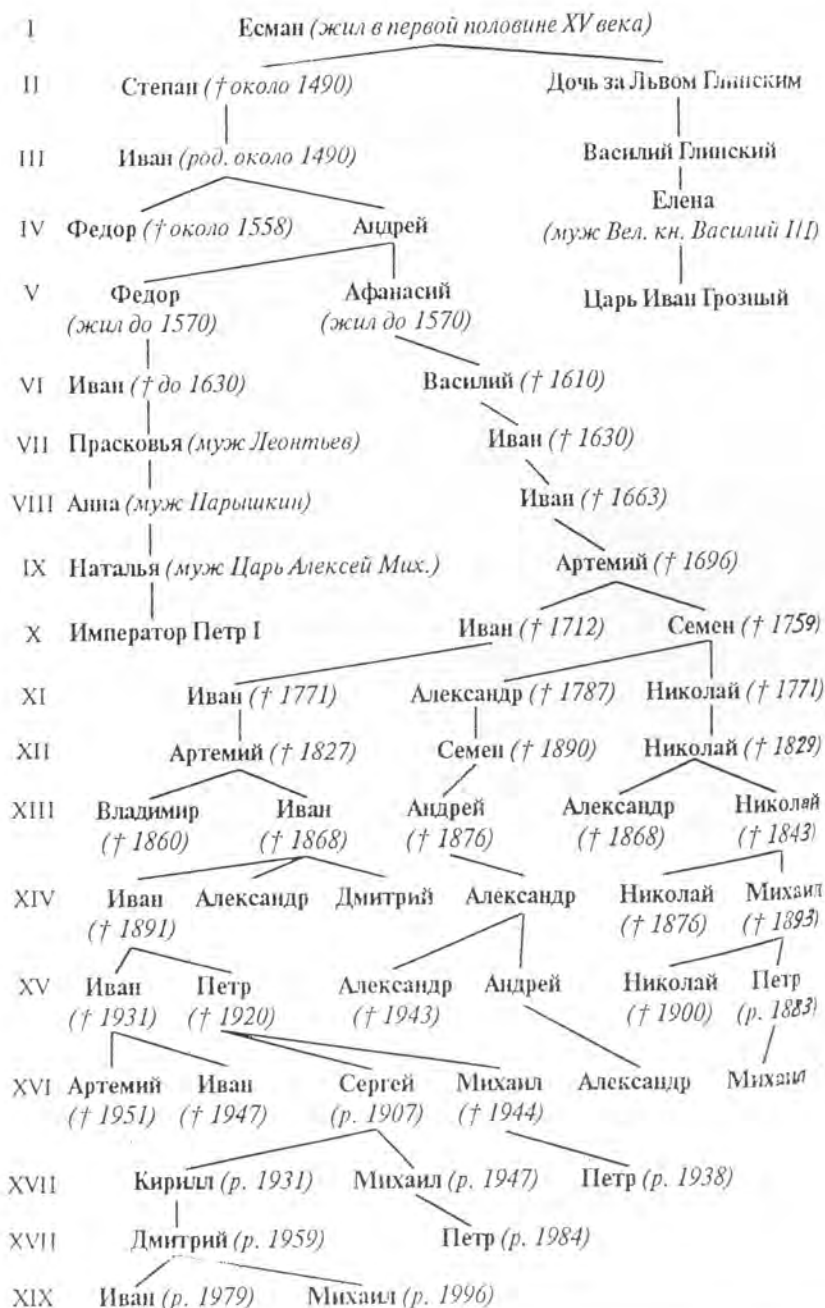
Хоч на гербі Раєвських і зображено мирного птаха лебедя, але з покоління в покоління у цій родині були військові. Ось і Миколу Миколайовича Раєвського ще дитиною записали на військову службу. У 18 років він уже був майором і відзначився у війні з турками, ще через рік став підполковником, хоробро воював проти персів. Після наклепу імператору

О. С. Пушкін.
Портрет роботи
О. Кіпренського.
1827 рік.

Павлу М. М. Раєвського було тимчасово звільнено зі служби. Але під час кампанії 1807 року він знову перебував в авангарді російського війська під начальством Багратіона, командує егерською бригадою. В шведську війну 1808 року М. М. Раєвський разом з Барклаєм-де-Толлі і Каменським здобув кілька блискучих перемог над шведами. В 1810 році, командує корпусом, особливо відзначився при облозі Сілістрії. В 1812 році, командує в армії Багратіона 26-ю дивізією, затримав наступ Наполеона. Під Смоленськом М. М. Раєвський протягом доби захищав місто з п'ятнадцяти-тисячною дивізією проти переважаючих сил французів. Під час Бородинської битви М. М. Раєвський зі своїм (сьомим) корпусом стояв на правому фланзі лівого крила армії, проти котрого було спрямовано майже всі сили французів. Блискучий захист реду, що носив його ім'я, уславив генерала.

Родословная дворян Раевских

Під Малоюрославцем він разом з Дохтуровим вдало захищав калузьку дорогу; у битві під Красним багато сприяв остаточної поразці наполеонівської армії. В 1813 році Раєвський брав участь у битвах під Бауценом, Дрезденом, Кульмом, Лейпцігом. Під час останньої був поранений кулею в груди (роздробило кістку), але залишився на коні до кінця битви.

У 1814 році під Бар-сюр-Обом М. М. Раєвський командував армією замість пораненого графа Віттенштейна. Під Арісом, після кривавої битви, першим увійшов у місто, а потім переслідував противника до Парижа.

З 1826 року був членом державної ради, а через три роки помер.

Раєвський — слава наших днів,
Хвала! Він завжди з нами,
Бо першим йде на ворогів
З відважними синами, —

писав російський поет Жуковський про один з бойових епізодів Раєвського.

Сам Раєвський не любив славослів'я. В 1813 році ад'ютантом при ньому служив поет К. Батюшков. Якось у розмові він сказав скромному генералу: "Але, помилуйте, ваше високопревосходительство, чи не ви, взявши за руку дітей ваших і прапор, пішли на міст, повторюючи: вперед, хлопці, я і діти мої відкриють шлях до слави, або щось подібне". Раєвський засміявся: "Я так ніколи не говорю витіюватого, ти сам знаєш. Правда, я був попереду. Щоб солдати не відступали, я підбадьорював їх. Зі мною були ад'ютанти, ординарці. По лівій бік всіх перебило і переранило, на мені зупинилась картеч. Але дітей моїх не було в цю хвилину. Молодший син збирав у лісі ягоди (він тоді був дитиною, і куля прострілила йому панталони), ось і все тут, весь анекдот, складений у Петербурзі. Твій приятель [Жуковський] склав вірші. Гравери, журналісти, нувелісти скористалися вдалим випадком..."

Генерала М. М. Раєвського поховано у родинній усипальниці в селі Розумівці, що за 25 кілометрів від Олександрівки.

Дружина генерала М. М. Раєвського Софія Олексівна Константинова (1769—1844) доводилася внучкою видатному російському вченому М. В. Ломоносову. У 1765 році, через рік після смерті М. В. Ломоносова, його донька Олена вийшла заміж за бібліотекаря Катерини II, брянського поміщика, грека за національністю Олексія Константинова, який був старшим за дружину на 21 рік. Шлюб виявився щасливим, але коротким. Через шість років Олена Михайлівна померла, залишивши чоловікові четверо дітей: Олексія, Софію, Катерину, Ганну.

Олексій дослужився до підполковника і помер у 1814 році бездітним. Незаміжньою померла в 1846 році Катерина. Наймолодша дочка Ганна прожила більш як 90 років і теж була незаміжньою, хоча до неї сватався І. А. Крилов, майбутній знаменитий російський байкар, а тоді бідний дрібний

Герой Вітчизняної
війни 1812 року
генерал
М. М. Раєвський.

Софія Олексіївна
Раєвська
(Константинова) —
дружина генерала
М. М. Раєвського,
внучка
М. В. Ломоносова.

службовець і поет-початківець... Софія Олексіївна в 25-річному віці одружилася з 23-річним полковником, який стане потім генералом від кавалерії Миколою Миколайовичем Раєвським.

Софія Олексіївна була доброю дружиною і матір'ю, хоч до кінця своїх днів вона так і не змирилася з тим, що її донька Марія Волконська (1805—1863) поїхала з Бовтишки в Сибір за чоловіком-декабристом С. Г. Волконським, не вибачила їй. "...Ти говориш у листі до сестер, що я ніби померла по відношенню до тебе, — писала Софія Олексіївна. — А чия вина? Твого чоловіка. Небагато доброти треба мати, щоб одружитись, якщо він належав до цієї клятої змови. Не відповідай мені, я тобі наказую".

А от батько, М. М. Раєвський, за його словами, "не зміг відмовити доньці".

Хрестовоздвиженська церква. ХІХ ст.

Індекс та
одержув

До речі, старша дочка Раєвських Катерина теж вийшла заміж за декабриста, генерал-майора М. Ф. Орлова, а середня — Олена — була нареченою засновника і глави Південного товариства П. І. Пестеля.

З М. М. Раєвським та С. О. Раєвською в Бовтишці залишилися дві доньки — Софія (1806—1881) та Олена (1803—1852).

Після смерті чоловіка Софія Олексіївна виїхала з ними до Італії, де й померла; її поховано в одному з римських соборів.

Доля молодшого сина генерала М. М. Раєвського Миколи Миколайовича Раєвського теж досить цікава.

Народився він 14 вересня 1802 року в Москві. Хлопцеві не було й десяти років, як його віддали на військову службу підпрапорщиком Орловського піхотного полку.

Фрагмент поштового конверта, випущеного у 1999 році, з зображенням Хрестовоздвиженської церкви — усипальниці родини Раєвських.

Сини генерала
М. М. Раєвського —
Олександр і Микола.

Катерина
Миколаївна Орлова
(Раєвська) —
старша дочка
генерала
М. М. Раєвського.

*Олена Миколаївна
Раєвська —
друга дочка
М. М. Раєвського.*

*Марія Миколаївна
Волконська (Раєвська) —
третя дочка
М. М. Раєвського.*

*Софія Миколаївна
Раєвська —
молодша дочка
М. М. Раєвського.*

У тринадцять років М. М. Раєвський уже став підпоручиком і ветераном Вітчизняної війни 1812 року! Він разом з батьком був і в Бородіно, і під Смоленськом, і дійшов до Парижа.

Наприкінці 1814 року М. М. Раєвський одержав призначення в лейб-гвардії гусарський полк, що розквартирувався тоді в Царському Селі. Тут Микола Миколайович, ймовірно у Чаадаєва, познайомився з Пушкіним. Дружба ця тривала все їхнє життя. М. М. Раєвському О. С. Пушкін присвятив "Кавказького бранця" та "Андре Шеньє".

У двадцять два роки М. М. Раєвський став полковником.

Через чотири роки, в грудні 1825-го, М. М. Раєвського, як і його брата Олександра, заізолювали у причетності до таємного товариства декабристів. 19 грудня вийшов наказ про його арешт. З Харківського драгунського полку, де служив у той час М. М. Раєвський, 4 січня 1826 року його доставили в Петербург на головну гауптвахту, а потім — під нагляд у генеральний штаб. Приводом для арешту стало повідомлення графа Вітте, який дізнався від одного декабриста, що начебто таємне товариство намагалось через Олександра і Миколу Раєвських спонукати до повстання Чорноморський флот, але марно. Членами таємного товариства, посилаючись на слова Пестеля, назвав братів під час слідства декабрист Майборода. Але Пестель, якого допитали з цього приводу, пояснив, що він мав на увазі не цих Раєвських, а майора Раєвського, що належав до Союзу Благоденства. Показання інших декабристів підтвердили, що брати Раєвські непричетні до таємного товариства. За височайшим повелінням імператора 17 січня 1826 року Раєвських звільнено з виправдовувальним атестатом.

Військове життя кидало М. М. Раєвського в різні кутки Росії. В 1826 році його призначили командиром Нижегородського драгунського полку, яким колись командував його батько. Полк цей розквартирувався на Кавказі. За заслуги в російсько-турецькій війні 1828—1829 років М. М. Раєвський одержав звання генерал-майора, був призначений командувати 5-ю уланською дивізією.

Наприкінці 1829 року на М. М. Раєвського написали донос, буцімто генерал навмисне оточив себе декабристами, засланими на Кавказ, і спілкується з ними, як з товаришами, хоча їх розжалувано у нижчі чини. Цього виявилось досить, щоб Раєвського посадили під домашній арешт, а потім звільнили від командування дивізією.

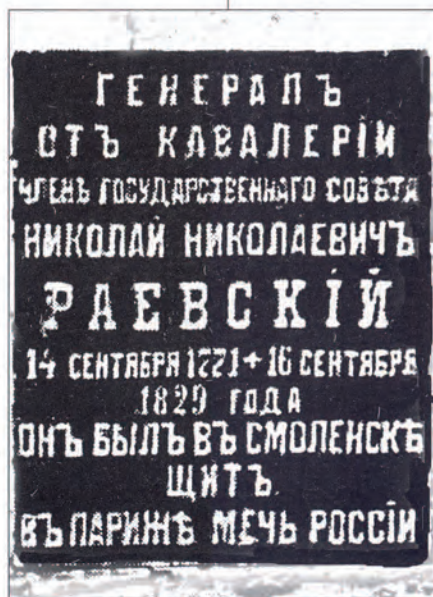
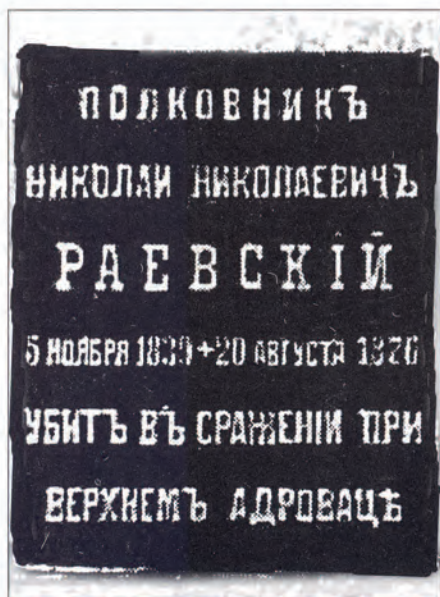
Кілька років М. М. Раєвський просив нового призначення і повернення втрачених нагород, і цього він врешті домогся.

У 1837—1841 роках М. М. Раєвський був начальником відділення, а потім і всієї Чорноморської берегової лінії в період збройних сутичок за неї. За заслуги у боях у 1838 році одержав звання генерал-лейтенанта.

У 1839 році він одружився з фрейліною Ганною

Внук генерала
М. М. Раєвського —
Олександр
Миколайович
Раєвський.

Плити на могилах генерала М. М. Раєвського
та його внука в родинній церкві-усипальниці
Раєвських у с. Розумівка.

Значна частина експозиції музею історії села Розумівки присвячена героєві Вітчизняної війни 1812 року М. М. Раєвському.

Миколаївною Бороздіною, а через два роки вийшов у відставку й оселився в слободі Красній Новохоперського повіту Воронезької губернії. Там відставний генерал прожив до смерті (24 липня 1843 року). Коли він помер, його синові, майбутньому полковнику, герою національно-визвольної боротьби в Сербії Миколі Миколайовичу Раєвському (третьому), не було й чотирьох років, а синові, майбутньому поету і відомому садівнику Михайлу Миколайовичу Раєвському, не виповнилось і трьох років.

Раєвські потроху спродали села свого маєтку. На початку ХХ століття в нинішньому Олександрівському районі їм належали Другі Бірки, Івангород, Бовтишка, Розумівка — смужка сіл на берегах мальовничої притоки Тясмину — Бовтиша.

Нічого, крім усипальниці Раєвських у Розумівці (в ній та біля неї поховано вісьмох членів родини), нині не залишилось. А був же у них двоповерховий будинок з оранжереєю, де вирощували лаври, маслини, помаранчі, з чудовою бібліотекою, з картинами кращих художників ХVIII століття, подарованими матері генерала М. М. Раєвського Катерині Михайлівні її дядьком Г. О. Потьомкіним.

Про Раєвських є невелика експозиція в Державному музеї історії Олександрівського району. В громадському музеї історії села Розумівки Раєвським відведено половину експозиції.

Слідами апостолів правди і свободи

*У глибині сибірських руд
Переборить страждання роки,
Не змине ваш скорботливий труд
І серця прагнення високе...*

Олександр Пушкін

Будинок
початку XX ст.

Декабрист В. М. Пухарев.

Бовтишка, Розумівка, Триліси, Іванівка (Янівка), Олександрівка... Ці місця пов'язані з такими видатними декабристами, як С. Волконський, брати Поджіо, В. Лихарев, А. Єнтальцев.

На відміну від міста Кам'янки, на території Олександрівського району майже не залишилося матеріальних пам'яток перебування декабристів. А ті, що вціліли, надзвичайно зруйновані.

На межі сіл Красносілки, Кримок і Бандурового знаходиться так зване Давидове поле. Свою назву воно дістало від прізвища родини декабристів Давидових, яким належало те поле. На північ від Давидового поля розташована Дубрава. Тут, у цьому урочищі, стояв один з маєтків Давидових. Від нього залишилися ледь помітні сліди. Місцевість заросла деревами, кущами, травою. Лише навесні, коли розтане сніг, ще можна визначити по рештках фундаменту контури будинку, відшукати цеглу, з якої його було споруджено.

Через Давидове поле у XIX столітті проходив шлях з Кам'янки на Бовтишку.

В будинку Давидових могли збиратися декабристи. Можливо, в Дубраві бував і О. С. Пушкін.

Від будинку Давидових у Дубраві в бік Бовтишки посаджено алею багатолітньої шовковиці. Можна тільки собі уявити, як у затінку цих дерев відпочивали декабристи В. Давидов, В. Лихарев, брати Поджіо, можливо й О. Пушкін. Вони відвідували родинний маєток героя Вітчизняної війни 1812 року генерала М. М. Раєвського, рідного брата по матері В. Давидова, тестя двох декабристів — М. Орлова та С. Волконського.

С. Волконський неодноразово приїздив у Бовтишку. Передостанній раз перед арештом він побував у селі наприкінці 1825 року, а востаннє — 5 січня 1826 року, коли його дружина М. Волконська (Раєвська) народила йому сина Миколу. Недовго пробув С. Волконський тоді у Бовтищі. Через деякий час його заарештували у справі декабристів. Від маєтку Раєвських у Бовтищі нині нічого не залишилось.

Родовим маєтком братів Поджіо — відомих декабристів — було село Янівка (нині Іванівка). Разом з матір'ю і сестрою вони володіли в Янівці 400 душами кріпаків. Тут у трагічні грудневі дні 1825 року, коли в Петербурзі йшли допити арештованих членів Північного товариства, зібралися 27-річний підполковник Олександр Поджіо, його 33-річний брат штабс-капітан Осип Поджіо, їхній родич підпоручик

Декабрист
О. В. Поджію.

В. Лихарев. Вони обговорювали свою подальшу долю, спалили всі папери, вирішили зробити спробу підняти 29-ту дивізію, врешті-решт, чекали, коли і їх заарештують.

29 грудня 1825 року в Янівці почувся тривожний передзвін дзвіночків. Приїхали арештовувати В. Лихарева. Згодом ще двічі дзвеніли дзвіночки в Янівці. Слідом за В. Лихаревим біда прийшла і до братів Поджію.

Серед декабристів та їхніх дружин, котрі, як і М. Волконська, вирушили за чоловіками до Сибіру, є постаті відомі, про них написано чимало книг, знято кінофільми. Але були серед них і люди, які до кінця випили гірку чашу і залишилися за кадром. До таких родин належать і Єнтальцеви, чия доля була пов'язана з Олександрівкою.

Андрій Васильович Єнтальцев (1788—1845) — підполковник, командир 27-ї кінно-артилерійської роти, що розміщувалася в містечку Олександрівці. Походив із дворянського роду. Батько А. В. Єнтальцева виступив із "купецьких дітей" до колезького асесора. Мати Варвара Григорівна була дочкою вбитого в 1771 році під Джурджу генерал-майора Черешникова.

А. В. Єнтальцев виховувався в пансіоні Мейера в Петербурзі. З 13 років був зарахований юнкером на військову службу. Він учасник Пруської війни (1806—1807 рр.), Вітчиз-

Декабрист
О. В. Поджіо
у формі гусара.

няної війни 1812 року, здобув собі славу під Смоленськом, Тарутиним, Красним.

Його виказав зрадник Майборода. 38-річного артилерійського підполковника заарештували. Імператор Микола I наказав відправити його в Петропавлівську фортецю і "тримати суворо, але добре".

Як з'ясувалося під час слідства, А. В. Єнтальцева до Південного товариства прийняв Аврамов у Тульчині, але ближчі стосунки він мав з Пестелем і Василем Давидовим, часто бував у Кам'янці, де зустрічався з Муравйовим та Бестужевим.

"Із розмов їхніх можна було зробити висновок, що люди ці належать до запальних, безперестанно говорили про користь революції, про конституцію, і що нема сумніву, що піде це в Росії успішно", — свідчив А. В. Єнтальцев.

У будинку В. Л. Давидова А. В. Єнтальцев часто зустрічав братів Поджіо, В. М. Лихарева, С. Г. Волконського, які вели розмови стосовно таємного товариства, військових поселень.

А. В. Єнтальцев згоджувався повести за правду і свободу свою роту, підняти на боротьбу військові поселення.

Про А. В. Єнтальцева знали декабристи не тільки на Півдні, а й на Півночі, поклали на нього великі надії.

Донощик Бошняк свідчив на слідстві, що Єнтальцев збері-

гає до потрібного часу порох і картеч. А зберігав їх командир роти в Олександрівці. Добуваючи фураж для коней, він прийшов з Олександрівки до Кам'янки і познайомився з В. Л. Давидовим та його соратниками.

Верховний кримінальний суд визнав Андрія Васильовича Єнтальцева винним "у знатті про наміри на царевбивство, в причетності до таємного товариства із знаттям мети і знатті про приготування до заклоту". Його позбавили чинів і дворянства, засудили на один рік каторги і до заслання, що виявилось для нього довічним.

1827 року А. В. Єнтальцева разом з іншими декабристами відправили на каторгу до Сибіру — в Нерчинські рудники.

Дружина А. В. Єнтальцева Олександра Василівна (уроджена Лісовська, 1790—1858) слідом за чоловіком у 1827 році вирушила до Сибіру. Вона була серед перших дев'яти декабристок. Ім'я Олександри Єнтальцевої стоїть поруч з іменами княгині Марії Волконської і Катерини Трубецької, Єлизавети Наришкіної, Наталі Фонвізіної, Олександри Муравйової, Олександри Давидової, Марії Юшневської, баронеси Ганни Розен.

Про них, жінок-декабристок, декабрист О. П. Бєляєв написав: "Слава і краса вашої статі! Слава країни, що вас виростила! Слава чоловіків, котрі удостоїлись такого безмежного кохання і такої відданості, таких чудових ідеальних дружин. Ви стали воістину зразком самовідданості, мужності, твердості, при всій юності, ніжності і слабкості вашої статі. Хай будуть незабутніми імена ваші!"

А це рядки російського поета Миколи Некрасова:

Чарівні образи! Вінець моралі!
Хіба в історії чужих країн
Ви щось, бува, прекрасніше стрічали?
Таких імен не знищить часу плин.

Приїзду О. В. Єнтальцевої до чоловіка намагалися перешкодити.

"У кінці 50-х років в Іркутську я власними очима читав оригінал розпорядження від 1826 року сибірського генерал-губернатора Лавінського, який знаходився в Петербурзі, Іркутському губернатору Цейдлеру, — згадував лікар, письменник і громадський діяч, друг письменника Миколи Некрасова Микола Андрійович Белоголовий. — У цьому листі Лавінський повідомляв губернатору про наступний приїзд в Іркутськ двох дружин декабристів Наришкіної і Єнтальцевої для слідування за чоловіками і наказував йому вжити всіх можливих заходів, щоб переконати відмовитись цих дам від їхнього наміру. Для цього він радив спочатку діяти ласкавими переконаннями: повернувшись назад у Росію, вони збережуть свої майнові і станові права, а не зробиляться безправними дружи-

нами каторжних. У випадку ж, коли б Цейдлер умовлянням не міг досягти своєї мети, то йому наказувалося змінити ласкавий тон на різкий, спробувати настрахати і особливо не скупитись на перебільшення і найчорніші барви, зображуючи, що значить осіння мандрівка по Байкалу, коли осінні вітри часто носять парусні човни цілий місяць по озеру, не даючи змоги пристати до берегів, і тоді екіпаж ризикує загинути від голоду і холоду. Генерал-губернатор давав найретельніші вказівки, як залякати двох слабких жінок у дикому краї, і я дуже шкодую, що не мав можливості зняти копію з цього цікавого розпорядження і навести його у справжніх висловлюваннях".

Та що залякування для жінок, які вирішили розділити долю коханих? Наперекір усьому вони прибули до Сибіру.

Чита. Тут зустрілись Олександра Муравйова, Єлизавета Нарішкіна, Олександра Єнтальцева, Катерина Трубецька і Марія Волконська.

"Мені потрібно було шукати собі приміщення, Нарішкіна вже жила з Олександріною. Я запросила з собою Єнтальцеву, і втрьох з Каташею (Катерина Трубецька — *Авт.*) ми знайшли одну кімнату в домі диякона, вона була розділена перегородкою, і Єнтальцева взяла меншу кімнату для себе однієї. Цій прекрасній жінці минуло вже 44 роки, вона була розумна, прочитала все, що було написано російською мовою, і її розмова була приємною. Вона була віддана душею і серцем своєму похмурому чоловікові, колишньому полковнику артилерії". — писала у "Записках..." Марія Волконська.

У Читі вони могли бачити своїх чоловіків, які працювали на каторжних роботах.

1829 року через Читу пройшли каторжники, а разом з ними декабристи Сухінов, Соловійов і Мозгалевський. Вони йшли пішки аж до самого Сибіру разом із звичайними злочинцями. "Вони нам сповістили про своє прибуття, — згадувала Марія Волконська, — чоловік велів мені до них піти, надати допомогу, спробувати заспокоїти Сухініна, котрий був дуже збуджений, і уселити йому терпіння. Острог, де зупинились каторжні, знаходився за селом, за три версти від мого приміщення. Я розбудила Каташу і Єнтальцеву на зорі, і ми вирушили, звичайно, пішки в страшний холод, зробивши великий гак, щоб позбутись вартових, ми дійшли до острога".

Там і відбулася зустріч декабристок з новоприбулими. Невеселе вона залишила враження.

Траплялись і радісні хвилини. 4 квітня 1828 року в Сибіру поєдналися серця декабриста Івана Олександровича Анненкова і його нареченої Поліни, яка прибула до коханого в Читу. Церковна церемонія шлюбу тривала недовго. Після її закінчення нареченому і шаферам знову наділи кайдани і відвели в острог. Присутня була на церемонії, як згадує П. Е. Анненкова, й Олександра Василівна Єнтальцева.

Згодом А. В. Єнтальцева перевели спочатку в Березов,

а в 1830 році в невелике місто Ялutorовськ, і разом з ним вирушила його вірна дружина.

Ось що згадує про Єнтальцевих вихованка декабриста М. І. Муравйова-Апостола Августа Созонович. Виховуючись у колі ялutorовських декабристів, вона запам'ятала чимало подробиць з їхнього життя.

"Олександра Василівна добровільно вирушила в Сибір за Андрієм Васильовичем Єнтальцевим, своїм другим чоловіком, уже середніх років жінка. В молодості, кажуть, вона славилась красою, про що свідчив мініатюрний портрет на кістці, що дістався після її смерті єдиній дочці від нещасливого шлюбу з гравцем, котрий розраховував обирати молодь за допомогою юної гарненької дружини, — і помилився. Олександра Василівна не винесла моральних страждань і втекла від чоловіка, після чого довго бідувала, поки не познайомилася зі своїм другим чоловіком, підполковником, командиром кінно-артилерійської роти...

Це була жвава, розумна, досить начитана жінка, котра, як видно, багато попрацювала над своєю самоосвітою, і жінка досить самостійного характеру... Завдяки манерам і вмінню просто і зі смаком одягатись вона вважалася зразком у ялutorовському жіночому товаристві, молоді жінки користувались її особливою прихильністю і добрими порадами.

...У Сибіру в Андрія Васильовича з'явилася пристрасть до медицини. Багато хто з його товаришів теж лікував бідних у крайніх випадках, коли не було під рукою лікаря, але ніхто з них (крім І. Ф. Фохта в Кургані) не віддався тільки цьому заняттю і з такою пристрастю, як Андрій Васильович. Він придбав усі можливі лікарські поради, постійно порпався в медичних книгах і лікував простими нешкідливими засобами, сам виготовляв ліки, нікому не відмовляв у допомозі, і при певних навиках з нього вийшов досить корисний лікар-самоук.

Тоді в Ялutorовську не було аптеки. По ліки посилали в Тюмень, а єдиний окружний лікар хоч і жив у місті, але більшу частину року перебував у роз'їздах.

Андрій Васильович і характером більше відповідав обов'язкам лікаря, ніж воїна: завжди рівний, з усіма однаково привітний, він не тільки був добрий, але був і найсмирнішою людиною в світі. В той же час, пристосований і звиклий до військової служби, він не переставав твердити про свою кінну батарею і про втрачене становище, тим паче, що вважав себе майже невинно потерпілим, бо не брав участі ні в подіях 14 грудня 1825 року в С.-Петербурзі, ні 3 січня 1826 року в Київській губернії під Білою Церквою.

У 1838 році (тут помилка мемуаристки, подія сталася в 1836 році. — *Авт.*) з нагоди проїзду великого князя Олександра Миколайовича через Тобольськ, Тюмень і Ялutorовськ за розпорядженням генерал-губернатора було наказано

не допускати до нього державних злочинців, тому місцеве начальство повідомило декабристів, щоб вони сиділи вдома під час перебування спадкоємця, що вони й точно виконали.

...Через шість тижнів після проїзду великого князя через Ялutorовськ бажаючим вислужитися спало на думку донести на Єнтальцева, начебто він хотів убити спадкоємця з гармати. Приводом до звинувачення стала підозра, що Андрій Васильович перед приїздом великого князя начебто невинно за-мовив дерев'яні кулі для прикрас свого паркану і одночасно купив старі катерининські лафети Ширванського полку, що виступив з Сибіру в 1805 році.

Із Тобольська наказано було провести слідство. У Єнтальцевих поспували в будинку підлогу, переглянули помадні банки Олександри Василівни, розшукуючи порох, котрого, звичайно, не знайшли.

...Андрій Васильович за кілька років до своєї смерті збожеволів. Його хвороба довго приховувалась, виявлялась деякими мирними дивацтвами, що нічого не доводили, але коли вона різко визначилась збудженим станом хворого, небезпечним для нього самого і для оточення, тоді Олександра Василівна з височайшого дозволу возила чоловіка лікуватися в Тобольськ. Але медицина виявилася безсилою проти хвороби, що поступово руйнувала організм. Олександра Василівна повернулася з невиліковно хворим чоловіком в Ялutorовськ.

Згодом Андрій Васильович зовсім ослаб, впав у дитинство і кілька років залишався в постелі. Тоді Олександра Василівна продала свій будинок купцю В. І. Сесеніну, найнявши у нього невелике затишне приміщення у флігелі. Вона влаштувала чоловіка в кращій кімнаті, на сонячному боці, де була ідеальна свіжість повітря і теплота, і тримала при ньому... бабусю-сиділку, котра з любов'ю доглядала за ним, як за немовлям, з початку хвороби і до останнього дня його життя.

...Олександра Василівна, не ремствуючи, підкорялась тяжкому випробуванню до кінця, свято виконуючи свій обов'язок".

Болгарська дослідниця декабризму Бригіта Йосифова написала чудову книгу про апостолів свободи "Декабристи". Ї в ній кілька сторінок, присвячених Єнтальцевим. Ось невеликий фрагмент.

"Життя Олександри Василівни було непосильно складним і ставило у безвихідь. Не було коштів, нізвідкіля ніякої допомоги. Ні до кого і звернутись за будь-якою підтримкою. Двадцять років прожила вона в Сибіру з тяжкохворим чоловіком. Матеріально допомагали всі декабристи. Марія Волконська написала своєму братові Олександрові і попрохала його надіслати гроші Єнтальцевій. І Олександр Раєвський, не знаючи Єнтальцеву, почав регулярно переказувати їй грошові суми.

Підполковник Єнтальцев помер у 1845 році (похований

на кладовищі в Ялуторовську, де поставили йому пам'ятник. — *Авт.*) Дружина його залишилася в Сибіру одна. Вона мала право повернутись у Москву, де народилась, Єнтальцева написала листа Бенкендорфу, який доповів імператорові, але прохання було залишено без наслідків. Олександра Василівна Єнтальцева самотньо прожила в Сибіру ще одинадцять років і повернулася в Росію в 1856 році після амністії декабристів.

Її життя в Сибіру не позначене великими справами. Скромно, але героїчно виконувала вона свій обов'язок, турбуючись про тяжкохворого чоловіка, поділяючи з ним його ув'язнення і вигнання, його тяжку долю. Десятиліття мовчазних страждань, злиднів і мук! Образ Олександри Василівни Єнтальцевої — один з непомітних серед жінок-декабристок, але це образ великої російської жінки. Тривалі страждання — це її особистий подвиг, а вигнання до Сибіру — її благородне служіння і жертва, принесена на олтар вітчизни".

Олександрівський Вальтер Скотт

Михайло Грабовський жив верстов за тридцять від Чигиринна, на зарішці старої польщизни і козацькини. Усі інші міста, їм ліпше сказати — поштові місця, були ще далі від степового маєтку Олександрівки. Він писав польською мовою повісті про останнє козацтво на правому боці Дніпра, їм тоїніше сказати — про часи останнього політичного панування Польщі на батьківщині українсько-польського Баття, Богдана Хмельницького.

Пантелеймон Куліш

Міхал Грабовський. Фотокопія гравюри.
Літографія Юзефа Озебловського, перша
половина XIX ст. Фотокопію надано
посольством Республіки Польща в Україні.

Так уже влаштовано пам'ять людську, що з часом забувається чимало подій, імен людей. Ось ім'я письменника української школи, публіциста, історика Міхала (Михайла) Грабовського майже забуто сьогодні. А це була непересічна особистість, з думкою якої рахувалися не тільки польські письменники Северин Гощинський, Тимко Падура, українські письменники Тарас Шевченко й Пантелеймон Куліш, навіть київський цивільний губернатор Іван Фундуклій, якому М. Грабовський допомагав у наукових дослідженнях.

Більшу частину свого життя М. Грабовський провів в Україні. Тут (у селі Золотів або Тайкури, що нині в складі м. Рівного) він народився 25 вересня 1804 року, тут він навчався: в Умані, Одесі, сюди він повернувся з Польщі, коли польські патріоти піднялися на боротьбу з російським царатом.

М. Грабовський — син майора російських військ графа Антонія Грабовського і Терези Двожанської.

Батько майбутнього письменника помер рано. Своє дитинство М. Грабовський провів у містечку Олександрівці Чигиринського повіту Київської губернії.

Після навчання він збирався стати дипломатом або військовим. Та життя розпорядилось інакше: М. Грабовський став літератором.

Для проживання він обрав знайоме містечко Олександрівку, де від батьків йому згодом дісталось 1280 десятин родючої землі та кам'яний будинок на березі Тясмину. Мальовнича природа протягом 25 років (1825—1850 рр.) життя в містечку Олександрівці надихала М. Грабовського.

До 1831 року, коли М. Грабовський постійно оселився в містечку, він то приїздив до Олександрівки, то перебував у свого приятеля Яна Креховського в Ліщинівці, то їздив до Варшави, Відня.

У 1835 році він одружився з Павліною Росцішевською. Спочатку М. Грабовський гучно заявив про себе як літературний критик, а потім і як письменник. Він писав під псевдонімами Едвард Тарша, Сілентій Кубасінський та підписувався криптонімами зі скороченим ім'ям або прізвищем.

Бібліографія творів М. Грабовського, написаних польською мовою, включає кілька десятків назв.

Письменником М. Грабовський був своєрідним, талановитим. Перша історична повість Едварда Тарші (псевдонім) "Коліївщина і степи" написана в Олександрівці у 1838 році і сподобалася читачам. Твір перекладено чеською, росій-

Обкладинка книги М. Грабовського (Е. Тарші) „Колівщина і степи”, написаної в Олександрівці.

ською, сербохорватською мовами, а тепер уже й українською (кіровоградський журнал “Вежа”).

Під сильним впливом Вальтера Скотта Грабовський написав пригодницький твір про події в Україні XVIII століття “Станиця Гуляйпільська” (1840—1841 рр.). Саме за цей твір український письменник Пантелеймон Куліш нарік Міхала Грабовського “українським Вальтером Скоттом”.

Перу М. Грабовського належать повісті з українського життя “Тайкури” (1845—1846 рр.), “Пан канівський староста” (1856 р.), “Заметіль у степах” (1862 р.). У цих творах письменник прагне згладити суперечності між пригнобленим українським народом і польською шляхтою. Написано їх на основі місцевого українського фольклору, історичних джерел. Фольклор на Чигиринщині він збирав сам і використовував його не тільки в історичних повістях, а й у статтях з історії України, про українські пісні, легенди, поезію.

М. Грабовський вважав, що самобутній український народ має право на самобутню літературу. Він сповідував принцип історичної й етнографічної правди в художньому творі. Саме з такої точки зору польський письменник критикував “Полтаву” О. Пушкіна.

Багатьом у Росії та Польщі не подобались українські симпатії М. Грабовського, взагалі вся українська школа польського письменства, з її місцевим патріотизмом, проти якої виступали Міцкевич, Крашевський та інші.

Разом з тим М. Грабовський виступав за слов’янську єдність (був панславістом) під скіпетром російського імператора, висловлював слов’янські ідеї про велике всеслов’янське значення Києва, помилково вважав, що поляки не були

Пантелеймон Куліш.

Сторінка спогадів П. Куліша «Майже півстоліття тому». Автограф.

...
 ...?
 ...
 ...
 ...
 ...
 ...

... що Михайло Гребовий доставив
 мундир графа і шийні волосся. Він був тоді
 да в чині італій і імператорній імператор-
 ності, він обличчя перетягує з королівки
 польської імператорки і всьомою з Кра-
 шівською. Дочка її представляє подобу
 Библістона, тільки була она владу рас-
 брана, і намо ступенями князівки мар-
 ки у чині дити. Він бачив образи пудомо-
 біа і Бемабоні, іми, научає сородотостіа
 в самій собі і безпородноа жодної. Ко-
 ности. Бачив она до такоа ступеня розвитку,
 німа на імань, і в останній ее оборотній ка-
 тисти, і постою постою парю ассима-
 тій без Бундзініа в Кармані.

... і вийшло вельде свіжиробителюа допорою

*В Олександрівці
є два пам'ятники
Т. Г. Шевченку.
Цей стоїть у сквері
біля загальноосвіт-
ньої школи № 3.*

Тарас Григорович
Шевченко.
Автопортрет.

окупантами в Україні, а принесли сюди високу європейську культуру, тобто доводив полонізм України, хоч на той час, коли Україна перебувала у складі Речі Посполитої, її культура аж ніяк не була нижчою за польську і вищою за російську.

Для української культури польський письменник М. Грабовський важливий як діяч українського відродження. Недарма в його маєток до Олександрівки приїздив український письменник П. Куліш, та й Т. Шевченко, за деякими відомостями, теж зустрічався з М. Грабовським. А П. Куліша з ним пов'язувала багаторічна дружба. Збереглися спогади українського письменника про його перебування в олександрівському маєтку Грабовського влітку 1843 року. Це він описує у спогадах "Майже півстоліття тому", в трактаті

"Хутірська філософія і віддалена од світу поезія". М. Грабовський, як писав П. Куліш, "влаштував мене поруч зі своїм кабінетом у кімнаті, вікна якої виходили в парк, і проживав я у нього кілька тижнів, у такому захваті щастя, яким хіба що повнитися душа праведника в Господа на небесах. Грабовський писав новий роман, я малював з натури або ж приводив до ладу записане на льоту з уст народу. Він мені читав щоразу написане ним зранку; я показував йому мої ескізи або читав народні перекази, думи, пісні і дещо із своїх, звісно, дуже поганих вигадок".

В Олександрівці у М. Грабовського П. Куліш написав повністю або частково поему "Україна". "Писав я її в нього над кабінетом", — згадував український письменник у листі до Ю. Крашевського. Цілком ймовірно, що саме в Олександрівці під впливом М. Грабовського у П. Куліша виник задум написати роман "Чорна рада", якому судилося стати першим українським історичним романом.

До Олександрівки П. Куліш приїздив і в серпні 1844 року, знову написав тут деякі твори. Записи, зроблені в Олександрівці, в селах Холодного Яру, письменник опублікував у наступних працях. П. Куліш та М. Грабовський до кінця життя листувалися. Після повернення із тиського заслання, викликаного розгромом Кирило-Мефодіївського братства та арештом його учасників, П. Куліш мріє знову побувати в Олександрівці й пише до М. Грабовського: "Тоді я, вхопивши оберемок книжок, махну на Україну і зараз, не гаявши часу, прибуду до Вас у Александровку, і попривожу Вам тацю і кошик з того мельхіору і всяку всячину, котрої бажали..."

Саме П. Куліш, немає сумніву, порадив Т. Шевченку у 1843 році звернутися до М. Грабовського з проханням написати польською мовою історичний текст до книги офортів Т. Шевченка "Живописна Україна".

На жаль, цей задум з невідомих причин не здійснився, хоч Т. Шевченко й звертався до М. Грабовського, а можливо вони й зустрічалися в Олександрівці, як стверджував автор "Українських ночей" польський письменник Є. Енджеєвич.

Бували в М. Грабовського й інші гості. Серед таких візитерів можна назвати поета польсько-української школи Северина Гошинського. Кіровоградський вчений Леонід Куценко в'ясував, що С. Гошинський з 1826 року часто приїздить до М. Грабовського в Олександрівку, деякий час тут живе, пише віршовану повість про Коліївщину "Канівський замок", записує пісні, перекази, легенди. Л. Куценко переконаний, що не обминули Олександрівки й приятелі М. Грабовського український і польський поет Тимко Падура, найвидатніший представник української школи в польській літературі Юзеф Богдан Залеський...

Спілкувався М. Грабовський з художником Левом Жемчужниковим, у якого купив картини "Чумаки" і "Лірник".

Коло інтересів М. Грабовського було досить широким. Він автор статей "Українські мелодії", "Про українські пісні", "Про українські народні легенди". Статті Міхала Грабовського присвячувалися польській, українській, російській, французькій літературам. Він досліджував Шекспіра, писав про городництво, складав вірші. Міхал Грабовський займався видавничою діяльністю, мав намір випускати журнал "Кур'єрчик волинсько-подільсько-український".

М. Грабовський активно співпрацював з громадськими організаціями (сільськогосподарське і кредитне товариство, торговий банк).

Наприкінці 1853 року М. Грабовський доставив для досліджень у комісію з опису губерній Київського навчального

округу торф, знайдений на околицях Олександрівки. Він виявився придатним для розробки, бо містив 81% горючих речовин. М. Грабовський клопотався перед київським губернським начальством про розробки родовища. На жаль, архіви не зберегли документів про наслідки цього проекту.

У 1850 році М. Грабовський виїхав з Олександрівки і постійно жив у Києві (до 1862 року). З 1862 року працював директором училищ у Польщі, де у Варшаві й помер 19 листопада 1863 року.

Міхал Грабовський мав двох синів — Антона і Міхала. Вони успадкували батькові володіння в Олександрівці. На початку XX століття частиною землі в Олександрівці володів внук Міхала Грабовського Міхал Антонович Грабовський.

Багато води у Тясміні сплигло відтоді. В Олександрівці не залишилося й сліду від маєтку Грабовських. Тільки в Державному музеї історії Олександрівського району є невелика експозиція про Міхала Грабовського — письменника, літературного критика, публіциста, дослідника старовини.

Його ім'я носить станція

Нам особливо приємно згадати про Ваше тридцятирічне управління Київською губернією, ознаменоване невтомним опікуванням про добробут довіреного Вам краю, безпосередньою участю у всіх справах щодо статистичного та археологічного описів губернії й особливо в просвітницькій турботі про жіночі училища, розмноженню та удосконаленню яких Ви сприяли як особистою працею, так і щедрими грошовими пожертвами.

З грамоти російського імператора Олександра II
І. І. Фундуклію

Вокзал залізничної
станції Фундуклівка.

Іван Іванович Фундуклій.

Усього на дві хвилини зупиняється на цій станції поїзд. Допитливий пасажир ледь встигає прочитати її назву — Фундукліївка.

— Яка дивна назва! Звідки вона тут? — гадає проїжджий.

Та що проїжджий, навіть не всі жителі селища Олександрівки, мабуть, знають, що станція носить ім'я Івана Івановича Фундуклія.

Наприкінці XVIII століття із Стамбула до Російської імперії перебралася грецька родина Фундукліїв.

Фундуклій-старший швидко зрозумів, які можливості для набуття капіталу могла надати існуюча на той час в імперії система викупу, за якою можна було тимчасово викупити у держави її права на випуск горілки і тютюну. Справи пішли успішно, й Іван Юрійович Фундуклій отримав звання комерційного радника, став купцем першої гільдії та власником багатьох тисяч десятин землі, а також цукрових, винних та інших заводів в Україні. Він був шанованою людиною в Єлисаветграді (нині Кіровоград), навіть у 1818—1819 роках служив на посаді міського голови.

Навесні 1820 року в гостях у Івана Фундуклія-старшого в Єлисаветграді побував герой Вітчизняної війни 1812 року, генерал М. М. Раєвський, прямуючи через місто до Катеринослава (тепер Дніпропетровськ) на зустріч з О. С. Пушкіним. М. М. Раєвський згадав про це у листі до дочки Катерини: "Я виїхав із Бовтишки після ночівлі, поснідав у Аграфени Іванівни Величковської, сусідки, і вирушив у дорогу. В Єлисаветграді зупинився у Фундуклія, де застав лікаря Бетріха. Перший скаржився, що люди мало п'ють горілки, другий — що мало хворих".

Завдяки комерційним здібностям Фундуклія-старшого у його сина, майбутнього київського цивільного губернатора Івана Івановича Фундуклія (1804—1880), було міцне підґрунтя для майбутньої кар'єри.

У сімнадцятирічному віці І. І. Фундуклій почав служити у поштовому департаменті підканцеляристом. У 26 років він уже в Кабінеті Міністрів при канцелярії прийняття "прохань на височайше ім'я", в 27 — чиновник з особливих доручень при Новоросійському та Бессарабському генерал-губернаторі, в 33 одержує чин надвірного радника і "потомствене дворянство", в 34 стає віце-губернатором Волинської губернії, в 35 років стосовно нього вийшов царський указ: "призначити на посаду київського цивільного губернатора Фундуклія,

з наданням звання статського радника".

Як свідчить "Енциклопедический словарь" Ф. Брокгауза та І. Єфрона, в період свого губернаторства І. І. Фундуклій чимало зробив для перетворення Києва у великий губернський центр. Завершується будівництво корпусів університету, закладається ботанічний сад, засновується обсерваторія, будується перша київська гімназія, зводиться Ланцюговий міст, завершується будівництво костюлу.

В особистому житті І. І. Фундуклій був дуже скромний: ні за чим не можна було визначити, яке високе становище він займав.

Це була працююча людина, уважна в ставленні до підлеглих. Чиновники губернської канцелярії понад передбачену їм за штатом платню отримували гроші ще й з приватної каси І. І. Фундуклія. Сам губернатор платні не одержував.

Він щедро жертвував на потреби дитячих притулків, лікарень, училищ, допомагав малозабезпеченим, сприяв поліпшенню побуту ув'язнених у в'язницях. За свої кошти І. І. Фундуклій вимостив Андріївський узвіз. Після великої повені 1845 року, коли в Києві вода піднялась у Дніпрі на 779 сантиметрів вище звичного рівня, постраждало багато киян. Кілька місяців І. І. Фундуклій утримував їх, допоміг з будівництвом нового житла. Він багато сприяв поліпшенню умов існування Київського інституту шляхетних дівчат, а пізніше, коли вже не був губернатором у Києві, створив у цьому місті першу в Росії жіночу гімназію, що носила спочатку назву Фундуклівського жіночого училища, безкорисливо надавши для цієї мети кам'яний будинок і капітал.

І. І. Фундуклій проводить велику наукову діяльність. Він склав "Статистическое описание Киевской губернии", детально проаналізувавши економіку краю. Його перу належить праця в двох томах "Обозрение Киева и Киевской губернии по отношению к древностям" (1847 рік), "Обозрение могил, валов и городищ Киевской губернии" (1848 рік). Останню книгу видано за кошти автора.

За протекцією І. І. Фундуклія Пантелеймон Куліш отримав посаду співробітника Тимчасової комісії по розгляді стародавніх актів, в якій з 1845 року художником працював Тарас Шевченко. У губернатора були приятельські стосунки з Т. Г. Шевченком та М. І. Костомаровим, вони завжди були бажаними гостями у його домі. Але як губернаторові, маючи наказ з Петербурга, І. І. Фундуклію довелося брати участь в арешті обох у справі Кирило-Мефодіївського братства.

Губернатор навіть намагався попередити М. І. Костомарова про наступний арешт, але це не вдалося. Через багато років після заслання М. І. Костомаров охарактеризував І. І. Фундуклія як порядну людину і серйозного дослідника-краєзнавця.

І. І. Фундуклій був визнаний науковою громадськістю. 1849 року його обрали почесним членом Київського універси-

*Дерев'яна церква
в селі Іванівка,
споруджена на
кошти І. І. Фундуклія.*

тету Святого Володимира і членом-кореспондентом Петербурзького археологічного та нумізматичного товариства, а через рік — членом Імператорського географічного товариства.

І. І. Фундуклій був освіченою людиною. В своїх творах він посилається на Геродота, Страбона та інших вчених античності. До речі, в "Обозрениі могил, валов и городищ Киевской губернии" теж є такі цитати. А допомагав дослідникові в написанні праці олександрівський поміщик, польський письменник Міхал Грабовський. З поляком у І. І. Фундуклія були дружні стосунки. Вже перебуваючи пізніше у Варшаві,

Главная Контора Имений
 Баронессы Варвары Григорьевны Врангели
 Урожденной Плехани Толщиной
 в с. Козацком.

№ ~~612~~

Новгород 1. Дня 1906 г.

Аттестатъ

Данъ сей отъ Конторы Козацковаго
~~Имения~~ ~~Конторы~~ ~~Недорослова~~ удостовѣренъ
 тою что онъ Погодинъ, находясь въ такомъ
 месте гдѣ три козюшныя Господскаго Зва-
 ра, исполняя урѣды за лошадами отъ ко-
 ренъ, съ знаменемъ своего Дѣла въ чело и
 выданъ настоящимъ аттестатъ за подписи
 и приложеніемъ конторской печати.

Исполнено по документамъ
 Козацковскаго Имения

Врученъ посылкой въ городъ: с. Шугани, № 21, с. 2
 По порученію: г. Шенникова.

Атестат, виданий конторою маєтків
 онучатої племінниці І. І. Фундуклія
 баронеси В. Г. Врангель у 1906 році
 жителю Олександрівки Петру Підгорному.
 З приватної колекції В. Г. Кірмана.

І. Фундуклій посприяв призначенню М. А. Грабовського директором училищ у Польщі.

І. І. Фундуклій бував на Олександрівщині. Адже тут йому належала, зокрема, частина села Янівки (тепер Іванівки). Тут у 1855 році за кошти І. І. Фундуклія побудовано гарну дерев'яну церкву Пресвятої Богородиці, що прикрашає Іванівку досі.

Підтвердженням перебування Івана Фундуклія на Олександрівщині служить його "Обозрение могил, валов и городищ Киевской губернии". Воно розпочинається з чудового опису археологічних знахідок в Олександрівці, Бірках, Осоті, Кримках, Стримівці та інших населених пунктах. З книги можна довідатися про знахідки римської монети із зображенням Фавстия — дружини імператора Марка Аврелія — у Кримках, мідного істуканчика із золотими очима, золотих перснів в Осоті тощо. Наводить І. І. Фундуклій і цікаві народні перекази. "Село Бірки в Чигиринському повіті, за переказом, було містом, з якого виходило чотири тисячі козаків. Заслуговує на увагу знайдений тут скарб великої кількості римських монет, що свідчить про глибоку давнину поселення в цих місцях, — писав дослідник, — Швидше за все можна припускати, що на тому самому місці існувало грецьке поселення і що відтоді залишилися грецькі та ольвійські монети, знайдені тут".

Наприкінці своєї праці І. І. Фундуклій робить висновок про те, що могили, вали й городища свідчать про давнє заселення нашого краю, припускає, що частина їх належить до скіфського періоду.

"Обозрение могил, валов и городищ Киевской губернии" — перше детальне наукове дослідження археології Олександрівщини. Працею І. І. Фундуклія користувалося не одне покоління істориків. Факти, запозичені з цієї книги, використали й автори "Історії міст і сіл Української РСР". Щоправда, без посилання на Фундуклія.

Після 13 років губернаторства у Києві доля закидає І. І. Фундуклія до Польщі. Генеральний контролер, голова вищої лічильної палати, віце-голова державної ради Царства Польського — так просувалася кар'єра І. І. Фундуклія. Не полишає І. І. Фундуклій і наукової роботи. У вільний від державних справ час він вивчає край, де живе, і з'являються його монографії про місцеву економіку, про ліси. До часу перебування Івана Івановича у Варшаві належить і його велика праця "Статистическое обозрение расходов на военное потребление России с 1649 по 1825 г."

Вінцем службової кар'єри І. І. Фундуклія стало призначення його у 1867 році членом імператорської ради. Він отримує чин дійсного таємного радника (віце-канцлера) і нагороджується орденом Святого Андрія Первозванного, який мали далеко не всі великі князі.

Останні роки життя Іван Іванович Фундуклій прожив

самотньо і помер у Москві у віці 76 років. Поховано його у Донському монастирі.

І. І. Фундуклій не був одружений, і весь його спадок перейшов до двох онучатих племінниць, у дівоцтві княжних Голіциних, — А. Г. Краснокутської та В. Г. Врангель.

Відзначаючи великі благодійницькі справи І. І. Фундуклія, міська дума Києва присвоїла йому в грудні 1872 року звання почесного громадянина міста.

Чавунка

Десять поїзд профимів на стиках.

Лідія Доценко

*Мчать поїзди
через залізничну
станцію Фундуклівка.*

Пасажири зручно розмістились у вагонах. Сюрчок — і поїзд рушив. Дорога біжить через мальовничі місця: то високі пагорби, вкриті густим листяним лісом, то яруги зі сріблястим дзеркалом ставків і річечок, то рівнини, вкриті хлібами, а вдалині села, політі місячним сяйвом. Рветься свіже повітря у відкриті вікна вагона.

Час іде. Пасажири встигли познайомитись. Точиться невимушена розмова, її перериває кондуктор, який пробігає вагоном:

— Станція Фундуклівка! До Знам'янки 56 верст. Станція Фундуклівка!

...Майже вісім місяців минуло відтоді, коли у газеті "Киевлянин" надруковано оголошення такого змісту: "Управління Фастівської залізниці доводить до загальної уваги, що з дозволу пана міністра шляхів сполучення 23 сього листопада 1876 року (дати за старим стилем. — *Авт.*) відкривається постійний рух поштово-пасажирських поїздів № 1, № 2 між станціями Фастів і Знам'янка. Рух товарно-пасажирських поїздів по головній лінії і товарних взагалі має бути відкрито після припинення руху військ і після відновлення товарного руху на сусідніх дорогах..."

Фастівська чавунка довжиною 282 версти. Вона відкрила нові перспективи для цукрозаводчиків, торговців хлібом і принесла розорення багатьом селянам.

Сюрчок паровоза пробуджував нові сили краю, що вступив в еру капіталізму, загострив давні соціальні проблеми.

Ідея побудови залізниць в Україні виникла в 30-х роках минулого століття. Новоросійський генерал-губернатор князь М. С. Воронцов надіслав до Петербурга листа з проханням виділити кошти на будівництво шосейних доріг на півдні Росії, вказуючи, що перш за все необхідне шосе від Одеси до Єлисаветграда і Кременчука, бо у цьому напрямку йде більша частина вантажів у порт і з порту. Прохання розглянув сам імператор Микола I і наклав резолюцію: "Вважаю, що влаштування залізниці буде краще і корисніше за все: потрібно визначити тільки, звідкіля її почати".

У Росії в той час тільки починали будівництво Царськосільської залізниці, що мала з'єднати Царське Село зі столицею імперії.

Довелось Воронцову терміново шукати за кордоном тямущого спеціаліста. З Бельгії викликано інженера Зібера. Сім років вивчав він місцевість, збирав різного роду відомості,

складав проект, і ось у 1844 році Воронцов надсилав у Петербург нове клопотання про будівництво кінної залізниці. Імператор не заперечував, але виявив бажання, "щоб при спорудженні пропонованої дороги дати їй такий устрій, щоб вона могла згодом послугувати для паровозного сполучення".

Та справу не було доведено до кінця. Роботі Зібера зашкодила Кримська війна. Тільки в 1862 році, коли новоросійським генерал-губернатором став П. Є. Коцебу, знову повернулись до проблеми, почали будувати залізниці. Вже у вересні 1863 року передано в експлуатацію Одесько-Балтську залізницю. На неї витрачено майже 16,5 мільйона карбованців.

Спорудженням Балто-Єлизаветградської, як і попередньої залізниці з травня 1866 року займався барон К. К. Унгерн-Штернберг. Через чотири роки чавунку було доведено до переходу через річку Інгул, а міст через Інгул і споруди на станції Єлизаветград завершили будувати в серпні. Коштувала Балто-Єлизаветградська залізниця (перша на території сучасної Кіровоградщини) близько 10 мільйонів карбованців, або по 40,7 тисячі карбованців за кожен версту. Згодом відкрився рух від Єлизаветграда до Крюкова на Дніпрі, від Знам'янки до Миколаєва. З'явилися чавунки на півночі України. Настав час для Фастівської залізниці від Фастова до Знам'янки.

Київські газети в середині 70-х років в основному писали про війну на Балканах. Проте час від часу вміщували замітки і про спорудження Фастівської залізниці. Адміністрація новобудови переконувала, що справи йдуть прекрасно. На 1 травня 1876 року (за відомостями "Киевлянина") на лінії працювало 546 теслярів, 337 мулярів і каменотесів, 1758 землекопів, 125 штукатурів, малярів, пічників і покрівельників. Було задіяно 690 підвід. Робітники проклали колію, виконуючи земляні роботи, вирубуючи ліси. Одночасно вони будували залізні й дерев'яні мости, переїзди, сторожові будинки, товарні сараї, паровозні споруди, вокзали, водонапірні башти, ремонтні майстерні, житлові будинки з сараями, погребами для побутових потреб залізничників, прокладали телеграфну лінію. В газеті наводилися цифри, скільки і яких робіт виконано. Та не все було насправді так гладко, як хотілось би видати концесіонерам.

У тому ж "Киевлянині" один з дописувачів нарікав на погану якість будівництва. "Місцевість, по котрій проходить лінія... в Чигиринському та Черкаському повітах, перерізана глибокими ярами, ручаями, ріками. Будівельники, щоб уникнути надто великих насипів, вели лінію вужем, обходячи там великий пагорб, там глибокий яр, через що лінія дороги являє собою вигляд великої кількості з'єднаних есів латинського алфавіту... Крім того, полотно зроблено навряд чи міцно: тижнів два тому сильний (хоч не зовсім неймовірний) дощ прорвав його в двох місцях. Ці місця закладено тепер

Емблема на пряжці
ремня залізничника
кінця XIX століття.

шпалами знизу до самих рейок... У деяких місцях полотно осіло. Мости також сумнівної якості..."

Концесію на будівництво Фастівської чавунки спочатку одержав якийсь Поляков, а від нього вона перейшла в шості руки. Дрібніші підрядчики теж, забравши наперед у будівельних контор гроші, повтікали невідомо куди незадовго до закінчення будівництва, не розрахувавшись із робітниками.

У серпні 1876 року чавунку було закінчено, а платню робітникам видавати ніхто й не думав. "Киевлянин" інформував читачів:

"Нам пишуть з містечка Сміли: "По містечку можна кожного дня зустріти партії робітників, що шукають суду й управи на підрядчиків. У однієї з партій є навіть на підрядчика виконавчий лист від мирового судді, але він, кажуть, від'їхав до Тули, а народ в артілі з 5... губерній. Іншій артілі місцевий адвокат написав 3 прохання на підрядчика до місцевого судді... Інші артілі, від яких "приятелі"-підрядчики не встигли ще втекти, стоять цілими сотнями, чекаючи розрахунку, але їм пропонують кожного ранку прийти завтра. Бідні робітники продають для харчування останній одяг... Понурі йдуть партії робітників у свої землянки ввечері, не одержавши розрахунку, а локомотив гордо свистить над їхніми вухами і свистом своїм, здається, так і хоче сказати: не я, братці, винен. Чи довго доведеться ходити робітникам за хазяями? Незабаром їм продавати вже буде нічого, а вечори стають холоднуватими..."

Довго ще довелось митарствувати робітникам, перш ніж їм виплатили мізерну платню.

Бідою обернулось будівництво чавунки для селян прилеглих сіл. Ось що писала про це газета "Киевский телеграф":

"...Нова залізниця підірве деяким чином добробут селян: по-перше, тим, що під дорогу відійшли селянські землі за порівняно невелику плату, по-друге, тим, що на купівлю взамін забраної під дорогу землі у селянина немає коштів, по-третє, тим, що багато селян позбулися заробітків від перевезення дров, цукру, різних матеріалів, потрібних для цукрових заводів, внаслідок могутньої конкуренції залізниці, котра ще й тим невігідна, що розрізала селянські поля на дві частини... Ось між іншим причини, що спонукають селян до переселення. Але куди переселитись? Це кошмарне питання нашого селянства".

Ось так поводитися з селянином. Землю забирали, а взамін обіцяли за неї золоті гори. Та коли справа доходила до платні, господарі чавунки зволікали, поки селяни не погоджувались на копійки. Тогочасні газети розповідали, що одному багатому селянину виплатили за садибу 350 карбованців, тоді як один садок давав дядькові на рік 200 карбованців прибутку!

Чавунка принесла нещастя і в сім'ї жителів наших Бірок. Хоч минуло більше ста років, та в сім'ях бірчан і досі згадують, передають з покоління в покоління розповідь про часи будівництва залізниці, що змією проповзла селом, знищуючи все на своєму шляху. Одні залишилися без даху над головою, і довелося поневіратись по людях, інші не одержали платні за хліб, що ріс на забраній землі, і теж ледь зводили кінці з кінцями.

Фастівська чавунка. Нині одна з ліній Одеської залізниці. Їй за понад вікову історію випала нелегка і разом з тим щаслива доля. Дожовтневі історики, пишучи про залізницю, неодмінно згадували, що дорогою проїздили шах персидський і сам Микола II, інші сановні особи. Та нам не цікаві деталі їхніх вояжів. Ми пам'ятаємо залізницю-трудівницю, дорогу, з якою пов'язано героїчні події громадянської і Великої Вітчизняної воєн. Тут стояли на смерть червоноармійці бронепоезда легендарного матроса А. Железнякова і А. Полупанова, тут шкодили німецьким окупантам, пускали під укіс їхні ешелони у громадянську — партизанські загони І. Тихоненка, у Велику Вітчизняну — народні месники загонів під керівництвом І. Діброви, А. Куценка, С. Довженка, М. Криштала, І. Присяжнюка. А скільки дала залізниця новаторів виробництва, послідовників П. Кривоноса!"

Залізниця. Вона й сьогодні відіграє важливу роль в економіці нашого краю. Щоденно десятки поїздів пролітають колією. Сигналять її електровози, сповіщають, що транспортна артерія діє.

Перенесла в минуле старовинна карта

*Відлітають мрійні птахи
У простори у широкі,
Падають над нашим дахом
Срібні зорі, — дні і роки.*

Лідія Доценко

Мало залишилося
в Олександрівці
старовинних
будинків...

Карта Олександрівки
1887 року. Копія.

Якось олександрівський колекціонер і краєзнавець Ю. О. Рябцев показав один із своїх раритетів.

— Ось погляньте: старовинна карта Олександрівки! — з гордістю повідомив Юрій Олексійович і дістав з теки складений у кілька разів і наклеєний на полотно шматок паперу. — Напишіть про неї.

...І от дорогоцінна пам'ятка минулого лежить на столі. На вицвілому папері вгорі каліграфічним почерком виведено: "План нинішнього заселення містечка Олександрівки Київської губернії Чигиринського повіту загальної власності землевласників Люцина Михайловича Грабовського, Миколи Яковича Шигельського, Катерини Валеріянівни Безрадецької з зазначенням червоними лініями нещодавно складеного проекту на заселення того містечка". Нижче можна прочитати, що цей план складено "відповідно до постанови Черкасько-Чигиринського з'їзду мирових посередників, що відбувся 1887 року серпня 26 дня", землеміром Фугалевичем у січні 1888 року.

Невблаганний час зробив ледь помітними контури вулиць містечка, квадратики і прямокутники будинків. "Земля садиби селян власників", "земля пана Грабовського", "земля поміщиків Вернерів", "церковна земля"... Треба виготовити копію карти, бо інакше не вийде фоторепродукція.

На фоторепродукції, яку ви бачите, зображено один з варіантів копії плану Олександрівки 1888 року. Чорні прямокутнички і багатокутнички — будинки. Квартали позначено світлішим відтінком. Вулиці не заштриховано. Навколо містечка позначено його межі. Вгорі плану — північ на місцевості. Розібралися? А тепер давайте напружимо уяву, візьмемо у провідники план-карту та старовинні книжки-довідники і вирушимо в минуле.

...Ми на містку через річку Тясмин. Він дерев'яний. Сніг рипить під ногами. Мабуть, градусів з двадцять морозу. На правому березі починається дорога до села Нової Осоти і залізничної станції Фундуклівка. Ми ж підемо на лівий берег. Тут у 35 верстах від повітового міста Чигирини — містечко Олександрівка. Вдалині пораються біля ополонок рибалки. В Тясмині ще коропа, соми, не рахуючи щук і судаків, водяться.

Нам на гору. Навколо кучугури снігу. Люта зима. Ось і найдовша та найширша в містечку вулиця починається. Це вулиця, вулиця... Хто його знає, як вона тоді називалася. Це та сама вулиця, що пізніше стала носити ім'я Леніна.

Праворуч за провулком виглядають стіни цукрозаводу. Пишуть, що там парові машини встановлено. Майже по 50 тисяч пудів цукру варять на заводі щороку. Як тяжко даються вони, ті пуди, робітникам. Та й умови праці жахливі.

Будинки в Олександрівці дерев'яні. В містечку всього чотири кам'яниці.

Дорога приводить до "торгового центру". Дві дерев'яні крамниці біля перехрестя майбутніх вулиць Леніна й Шевченка. Всіляким крамом крамарі торгують. Пивом та тютюном — місцеві, олександрівські. Їх справно постачають пивзавод і тютюнова фабрика. Борошно теж місцевого помелу. І з вином проблеми немає. Завозять до лавки чи то з Кам'янки, чи то з Бовтишки, Кримок, а може, Красносілки й Любомирки з місцевих винокурень.

Коли від "торгового центру" звернути праворуч, то вулиця приведе до церкви (на плані храм позначено хрестиком). Церкву побудували в 1850 році на місці значно старішої, що простояла більше ста років. Отож уже на початку XVIII століття існувала Олександрівка. Від церкви дорогою можна доїхати прямо до сусіднього містечка Кам'янки. Дорогу так і називають — кам'янська.

Прямуємо далі на південь, в напрямку Івангорода. Знову злиденні дерев'яні будинки...

Та незабаром дерев'яних будиночків, напевне, не стане. В Олександрівці два цегельні заводи з'явилися, от і вирішено надалі будувати хати з цегли. Спроектовано садиби переважно в південній частині містечка, як їхати на Івангород (на плані цей район позначено пунктиром), Купуй землю, якщо є гроші, оселяйся.

На вулицях людно. Мешкає в Олександрівці близько тисячі жителів. Тут і українці (їх більшість), і євреї (третина всього населення), і гордовиті нащадки польської шляхти. Серед мешканців містечка також росіяни-розкольники.

Будинок змінюється будинком. Цікаво, де хата Макара Мацієвича, службовця цукрозаводу? Напевне, кожен олександрівець покаже. Та ніхто навіть гадки не має про майбутнє його сина, дванадцятирічного Левка. Мине ще більше десятка років, і стане Лев знаменитим, прославить Олександрівку на всю Росію. Буде одним з перших льотчиків, талановитим корабельним інженером.

А людей на вулиці стає ще більше. Хто з клунками, хто з кошиками. Раз по раз проїжджають сани, їржать коні. Люди з ярмарку розходяться. Та й нам час повертатися з року 1888-го у 2000-й рік.

...Згортаємо старовинну карту. Кладемо до теки. А в уяві ще стоїть наше містечко кінця XIX століття.

Буревісник

*..Лев Мацієвич був наш, українець,
наш спільник і навіки останется окрасою
і честю насамперед нашої Забутої нації.*

Олександр Олесь

Будинок,
де народився
Л. М. Мацієвич.

Бухгалтер цукрозаводу
Макар Дмитрович Мацієвич —
батько Левка Макаровича Мацієвича.

Краєзнавець Юрій Матівос відшукав факти, що рід Мацієвичів — козацького походження. Представники цього роду разом з Богданом Хмельницьким боролися за волю України.

Прадіда Левка, священика Арсенія Мацієвича, за активний виступ проти гноблення українського народу царицею Катериною II навечно кинуто до каземату Ревельської фортеці, де він і помер мученицькою смертю.

У провінційному містечку Олександрівці Чигиринського повіту Київської губернії в перший день нового 1877 року за юліанським календарем сталася найординарніша подія. Сім'я бухгалтера цукрозаводу Макара Дмитровича Мацієвича поповнилась дитиною. От такий чудовий новорічний дарунок зробила чоловікові Тетяна Федорівна Підгаєцька (вона походила із духовного стану).

Хто міг тоді здогадуватись, яку долю віщують новорічні зорі новонародженому олександрівському хлопчикові, що проживе недовге, але яскраве життя й загине у віці Ісуса Христа.

Дев'ять років прожив Левко Мацієвич в Олександрівці. Чудова природа рідного краю манила хлопчика в степ, ліс, на береги тихоплинного Тясмину. Ще бігав до батька на роботу. Як цікаво було спостерігати за механізмами цукрозаводу. Можливо, саме в ті перші роки життя і полюбив Левко Мацієвич техніку.

До речі, сім'я Мацієвичів була великою, дружною. Дев'ятеро дітей!

Містечко Олександрівка на той час було невелике: і двох тисяч жителів у ньому не нараховувалось. Проте мало містечко хоч якусь, та свою промисловість. Крім цукрозаводу, який тоді орендував торговий дім братів Яхненків і Симиренка, в Олександрівці працювали тютюнова фабрика, два цегельні заводи, численні торгові лавки. Діяли православні церкви, синагога, проводились ярмарки. Ще жителі містечка обробляли землю, вирощували хліб, цукрові буряки. Восени 1876 року повз Олександрівку проклали залізницю. Словом, таке собі звичайне провінційне містечко в 35 верстах від повітового міста Чигирин.

На той час в Олександрівці вже була церковнопарафіальна школа. Та батьки, освічені, культурні люди, хотіли дати синові гарну освіту. От і опинився Левко Мацієвич у Києві. На знаменитому Подолі навчався в 3-й Київській гімназії. Багато читав. Захоплювався фізикою, хімією, природознавством, іноземними мовами. У своєму помешканні проводив хімічні досліди.

Пілотський квиток
Л. М. Мацієвича,
виданий йому
у Франції.

Цікавили його фотографія, палітурна справа...

Неабияка працездатність допомогла йому після гімназії закінчити ще три навчальні заклади! Спочатку було механічне відділення Харківського технологічного інституту, звідки його виключили за участь в українських соціал-демократичних організаціях. Та диплом інженера-технолога він одержує, блискуче захистивши проект комерційного пароплава. Потім Л. М. Мацієвич закінчує Кронштадтське морське інженерне училище, залишивши чудовий проект броненосного крейсера — прообраз лінійного крейсера. Та знань Мацієвичу вида-лося замало. І в 1906 році він закінчує ще й кораблебудівне відділення Морської академії.

Корабельний інженер Л. М. Мацієвич у Севастополі брав участь у будівництві крейсера "Кагул" і ескадреного броненосця "Іоанн Златоуст". За старанність одержав премію Морського міністерства.

Л. М. Мацієвич створив 14 простих і оригінальних проектів підводних човнів різного призначення. Жоден з них не збудували, бо проектував інженер для своїх човнів єдиний для підводного і надводного ходу двигун. Принцип, запропонований Л. М. Мацієвичем, здійснили лише через півстоліття — коли з'явилися підводні атомоходи.

Ще наш земляк конструював системи протиторпедного захисту кораблів, контролював будівництво підводних човнів за російським замовленням у Німеччині, відвідував засідання Морського технічного комітету...

У його житті поєдналися дві стихії: морська й повітряна. В 1909 році Л. М. Мацієвич створив один з перших у світі проектів гідроплана. Кораблі-авіаносці — ідея Л. М. Мацієвича. Йому належить перший у світі проект авіаносця на 25 літаків та їх зльоту з палуби за допомогою катапульт і гальмування сітками при приземленні.

Л. М. Мацієвич.
1910 рік.

Рік 1910-й. Л. М. Мацієвич навчався лігати. Він був 178-м льотчиком планети і одним з перших у Росії. Його вчив перший російський льотчик Михайло Єфімов у Франції в авіашколі Анрі Фармана. На чолі комісії Відділу повітряного флоту "невтомний капітан" (так називали Л. М. Мацієвича друзі) закуповував для Росії перші одинадцять аеропланів.

Повернувшись у Росію, Л. М. Мацієвич багато лігав, продовжував роботу над проектом літака, розробив пристрій, що забезпечував льотчикові безпеку при вимушеній посадці на воду, почав писати книгу "Повітроплавання у морській війні"...

У вересні здійснив перші нічні польоти (одночасно з Михайлом Єфімовим). Після ряду успішних польотів (здобув кілька

Одні з перших
вітчизняних
льотчиків
Л. М. Мацієвич
(праворуч)
та М. Н. Єфімов.
Вересень 1910 року.
Державний музей
історії Олександрів-
ського району.

привів) першим у Росії підняв у небо пасажирів, серед яких були його дружина Олександра, голова Думи Гучков, голова Ради міністрів Росії Столипін.

Під час першого всеросійського свята повітроплавання в Петербурзі загинув 7 жовтня 1910 року, випавши із зруйнованого літака. Встановлено, що на висоті 385 (за іншими відомостями, 500—600 метрів) хотів побити рекорд висоти. Та на його "Фармані" лопнула діагональна розтяжка. Кінець дроту попав у гвинт, від чого одна з лопатей розлетілась. Льотчика поштовхом викинуло з літака... Після цього випадку у льотчиків з'явилися прив'язні ремені. Це була перша авіакатастрофа в Росії. У жалобній процесії йшли понад 100 тисяч чоловік. Над людським потоком повільно плив дирижабль "Кречет". 350 вінків лягли на петербурзьку могилу одного з піонерів вітчизняної авіації. "Безумству хоробрих співаєм пісню", — написали на вінку студенти Військово-медичної академії.

Левко Мацієвич був українцем. Ще у студентські роки він разом з Дмитром Антоновичем і Михайлом Русовим став у 1900 році засновником РУПу — Революційної української партії, яку Українська Радянська Енциклопедія називає "дрібнобуржуазною націоналістичною партією" за те, що "РУП взяла на озброєння ідею культурно-національної автономії України".

Складалася РУП з невеликої кількості гуртків — "вільних

громад" — у Харкові, Києві, Ніжині, Полтаві, Чернігові, Лубнах та інших містах України і стояла на соціалістичних (соціал-демократичних) позиціях, висуваючи на перший план ідею національного визволення України, а потім — економічні і соціальні перетворення. Пізніше з РУПу виникла Українська соціал-демократична партія, одним з лідерів якої став Володимир Винниченко.

Отож біля джерел соціал-демократичного руху в Україні стояв і Левко Мацієвич.

У Державному музеї історії Олександрівського району є фотокопії документів, які свідчать про те, що в Харкові за Л. М. Мацієвичем наглядала поліція.

У Петербурзі Л. М. Мацієвич був членом української "Громади" (разом з Симоном Петлюрою). Влаштував Шевченківські свята в Севастополі (!), Петербурзі, ставив українські театральні вистави, чудово співав, танцював. Він мріяв бачити Україну вільною, щасливою.

Друзями і знайомими Левка Мацієвича були Михайло Коцюбинський, Микола Вороний, Олександр Олесь, Гнат Хоткевич, Микола Міхновський, лейтенант Петро Шмідт... Перелік цей можна продовжувати.

Збереглася фотографія, зроблена під час відкриття у Полтаві пам'ятника Івану Котляревському — автору безсмертних "Наталки Полтавки" та "Енеїди". На ній разом з Левком Мацієвичем — письменники Михайло Старицький, Ганна Барвінок,

Група авіаторів та глядачів під час 1-го Всеросійського свята повітроплавання. Третій зліва — Л. М. Мацієвич. 1910 рік.

Совершенно секретно.

Его Высочороді
пошту Харьковскому Полиціймейстеру

РАПОРТЪ.

Отъ Пристава / уч. - г. Харькова.

№ 28 - дни 1907 г. № 748

пошесть подъ маекими над-

враномъ помилуи

паліи Мацієвичъ

і Лєво

дество Макарѣво

ініе смудъ.

враніи "28" дни сурдѣннѣ 1908

по Франковскій до. Введеніи

доказаніи елиси смудъ чл. Слѣд.

"Курганъ зрѣло."

и Пристава Рудковскій

Репорт пристава харківському полицмейстеру про нагляд за Л. М. Мацієвичем, складений в 1901 році. Копія. Державний музей історії Олександрівського району.

№ 28
 Мацієвичъ
 28-го дня 1908 года
 Пристава Рудковскій

Олена Пчілка, Леся Українка, Василь Стефаник, Гнат Хоткевич, Михайло Коцюбинський, Віталій Боровик, Панас Мирний, Володимир Короленко, літературознавець Сергій Єфремов, етнограф Іван Демченко, історик Мирон Кордуба, композитор і історик Микола Аркас, письменник, перший вітчизняний кооператор Микола Левитський та багато інших тогочасних відомих діячів України. Ось до якої когорти належить Левко Мацієвич.

"Слава Мацієвича розляглась по всьому світу, але Україні належить честь, що один з її синів записав своє благородне

ім'я на скрижальях вселюдського поступу", — писав Микола Вороний.

На батьківщині Левка Мацієвича в Олександрівці його іменем названо одну з вулиць, відкрито меморіальну дошку на честь земляка.

Один із розділів експозиції Державного музею історії Олександрівського району розповідає про життєвий шлях Левка Макаровича Мацієвича.

Поштові листівки,
відправлені
в 1904 році
Л. М. Мацієвичем
українському
письменнику
М. М. Коцюбинсько-
му в Чернівці.

836. Слб. 31, IV, 04
 Велика пановина Антара та Михайловичу!
 Як що вам потрібна буде конфер. інформат
 у себе по всіх думках 2^а пановина, то прошу
 шукати мені, я напишу у відповідь
 згодом галиву.
 Моє адрес: Слб. Василь. центр, 8^а м.
 н.с. 9 №3 кв. 15.
 Мій брат, Василь зріс
 Ваш брат Я. Шашко

Величавий добродію! 837. 3, IV, 04
 оце пишу писем до 2^а м. н. с. Коцюбин-
 роки. Притом у себе маю 2^а галиву.
 Як що ~~вам~~ треба буде ще, то пишати
 мені - з галивою, щоб дозволити мені 2^а галиву
 на 2 м. н. с. Коцюбинського з Слб. до себе на село і у
 Слб. Моє адрес до 2^а м. н. с. Коцюбинського: Ст. Чернівець-
 кова (Пала. Країна друга) Бібл. Слб. пред.
 Березобівська міст. мені
 Франческа виміняти у мене на Св. Миколай.
 Модерно оформлено. Слб. "Вісник іменит:
 Мій пенс. адрес, де я буду писати 1 1/2 тиж.
 Слб. Миколаївська Академія з пановина Я. Шашко
 мій брат Василь зріс

Оригінали листівок зберігаються
 в Чернівецькому літературно-
 меморіальному музеї-заповіднику
 М. М. Коцюбинського. Копії надано
 Державному музею історії
 Олександрівського району внаслідок
 письменника Ю. Р. Коцюбинським.

Учасники відкриття пам'ятника Івану Котляревському в Полтаві. Віталій Боровик (8), Мирон Кордуба(9), Іван Луценко (10), Аркадій Верзилів (11), невідомий (12), Олександр Пилькевич (13), Лев Лопатинський (14), Володимир Леонтович (15), Микола Аркас (16), Віра Коцюбинська (25), Григорій Ротмистров (24), Захар Краковецький (26), Віра Ворона-Вербицька (28), Михайло Мороз (29), Кирило Студинський (41), Леся Українка (42), Василь Стефаник (43), Лесь Кульчицький (45), Володислав Козиненко (58), Гнат Хоткевич (59), Михайло Коцюбинський (60), Євген Левицький (61), Володимир Самійленко (62), Петро Розов (63).

Василь Цимбал (1), Сергій Єфремов (2), Василь Кошовий (3), Микола Коханівський (4), Іван Демченко (5), Іван Ліпа (6), Іван Стешенко (7), Аркадій Слатов (17), Микола Левитський (18), Степан Ерастов (19), невідомий (20), Христіна Алчевська (21), Василь Кравченко (22), Леонід Жебуньов (23), Микола Дмитрійв (34), Микола Федоровський (37), Ганна Барвінок (38), Юліан Романчук (39), Олена Пчілка (40), Ярослав Грушкевич (51), Володимир Розторгуєв (52), Григорій Коваленко (53), Настя Розторгуєва-Шевернівна (54), Оксана Стешенко-Старицька (55), Катря Сулимовська (56), Нагія Кибальчич (57), Мартин Корчинський (67), Василь Сімович (68).

Сергій Шеремет (30), Микола Сахарів (31), Олександра Яновська-Коханівська (32), Олександр Осмяловський (33), Михайло Старицький (36), Євген Чикаленко (47), Микола Міхновський (48), Левко Мацієвич (49), Северин Паньківський (50), Іван Сокальський (Калістрат) (64), Іля Шраг (65), Андрій Шелухін (66).

№ 2-2628

24, 10, 14 Селадра.

344

Високи по волево
Михаило Михайлович!

"Сомасни Кордогани" во кампању
Селадра. Музејски библиотекар е
мои:

1) "Сомасни Кордогани" во кампању
Михаило 1887. 1 том.

2) "Кордогани" во кампању
Москва 1885. 1 том.

3) "Учредителскиот комитет Кордогани"
Михаило 1885. 4 тома 4. д.

I том. "Други содржини во кампању.
Материјална самозащита."

II том. "Кордогани, политичка
и економска историја."

Левин

Медина

Селадра
Во музеј
и има 5
Дерзани

У сак да можам да ја давам, ама
за сак можам да ја давам; да
да ја давам; ~~ама~~ ако не ја давам
да ја давам - и моја, уште
да ја давам.

А сак моја да ја давам до 5 ми-
сеци да ја давам уште.

Кои тоа у давам в книга
М. Протонова (Кордогани. економска)
и ~~политичка~~ книга Кордогани

4) "В политичка економска
и 1) "Луганин или Кордогани"

21
 Я, Миколай Іванович Кривонозко, мешкаючий
 на селі Олександрівка в Чернігівській губернії у с. Др.
 Буду що Вам поперіть і мати
 написати подрідки і листи як
 факт №-4

Буду Вам і тов. і Ви в
 свавольні, друге Вашим ірвані
 фінди.

Мій милуваний члені Ваші фінди.

Мамамама ірвані ірвані

Ваш І. І. І. І.

Я, Павло І. Миколайович, згодом
 передаю Вам ірвані.

Він і Миколай І. Миколайович
 Вас у Вичуха, дитині ірвані 10-
 15 чило ірвані.

І. І.

Лист Л. М. Маїєвича українському
 письменнику М. М. Коцюбинському
 з Севастополя в Чернігів, написаний
 27.07. 1904 р. (за старим стилем).
 Оригінал зберігається в Чернігівсько-
 му літературно-меморіальному музеї-
 заповіднику М. М. Коцюбинського.
 Копію надано Державному музею
 історії Олександрівського району вну-
 ком письменника Ю. Р. Коцюбинським.

19 СЕНТ 1912

МИНИСТЕРСТВО

Харьковскому Губернатору.

ВНУТРЕННИХЪ ДѢЛЪ.

ДЕПАРТАМЕНТЪ

Общихъ ДѢлъ.

Отдѣленіе VI.

Столъ 1.

*Виктор
Щодченко*

8 Сентября 1912
21313

Вслѣдствіе представленія отъ 20 февраля

сего года за № 3594 по ходатайству бюро аэро-
секціи технического студенческаго общества

при Харьковскомъ Технологическомъ Институтѣ

ИМПЕРАТОРА АЛЕКСАНДРА III о присвоеніи ей на-

именованія: „Аэро-секція имени капитана Маціе-

вича" увѣдомляя Ваше Превосходительство, что

съ моей стороны не встрѣчается препятствій к

удовлетворенію приведеннаго ходатайства въ

установленномъ порядкѣ.

За Министра Внутреннихъ Дѣлъ.

Товарищъ Министра, въ д. Гофмейстера

В. Кузик

За Директора, Вице-Директора

Минин

Дозвіл Міністерства внутрішніх справ Росії про присвоєння аеросекції Харківського технологічного інституту імені капітана Мацієвича. 1912 рік. ДА Харківської області, копія — Державний музей історії Олександрівського району.

† Кав. Лейб Мікаронович Мацієвичъ.

Одна з чотирьох поштових листівок з портретом Л. М. Мацієвича, випущена в кінці 1910 року — після загибелі авіатора.

Л. М. Мацієвич
(1877-1910)
одні з перших вітчизняних лізотів

Куди _____

Кому _____

індекс підприємства або клубу	адреса відправника

Печаті індекс підприємства зв'язку місця призначення

Поштовий конверт, випущений Державним комітетом зв'язку України в 1997 році на честь 120-річчя від дня народження Л. М. Мацієвича.

Меморіальна дошка на будинку, де народився Л. М. Мацієвич.

Олександрівка в документах (1900—2000)

*Дивлюсь крізь відстань,
Шак сплигло води...*
Анатолій Кримський

Жіночий одяг
початку
XX століття.

1900

Містечко Олександрівка (власницьке). Дворів — 595, жителів обох статей — 5337 осіб, чоловіків — 2666, жінок — 2671. Основне заняття жителів — землеробство, деякі селяни вирушають на заробітки.

У м. Олександрівка числиться землі 2124 десятини, в церкви — 30 десятин, селян — 1254, інших станів — 840 десятин.

Село належить Михайлу Антоновичу Грабовському, Максиму Ксаверову Красносельському, Петру Ромуальду та Іванові Івановичу Бренделей, Єфросинії Андріївні Беляєвій, Григорію Лук'яновичу Чернелевському.

У містечку є: одна православна церква, дві синагоги, одна церковнопарафіяльна школа, одна лікарня, двоє лікарів, один фельдшер, одна бабка-повитуха, дві аптеки, один цукробуряковий завод, що належить Олександрівсько-Катерининському товариству (на заводі працює 240 робітників — 174 чоловіки, 66 жінок, 200 осіб місцевих, 40 — приїжджих). Директор, головний інженер-технолог Людвіг Олександрович Волощан. Пивоварний завод, що належить міщанинові Костянтину Івановичу Махачеку (10 робітників), медоварний завод міщанина Лейзора Хасика (2 робітники), цегельний завод Володимира Івановича Толлі (15 робітників), керує заводом Людвіг Олександрович Волощан, 8 вітряних млинів, місцевих селян, 5 мукомельних кінних млинів, завод шипучих вод Аврума Тартаковського (2 робітники), 1 купецький, 6 заїжджих дворів, 2 казенні винні лавки. Базари щочетверга. Мирський капітал становить 775 крб. 90 коп., а запасний продовольчий — 3056 крб. 48 коп.

Із книги "Список населенных мест Киевской губернии". — К., 1900, с. 1791—1792.

1902

27 січня 1903 року вийшов "Киевский социал-демократический листок" № 7, в якому згадується страйк на цукровому заводі м. Олександрівки. Страйк відбувався наприкінці грудня 1902 року, в ньому брало участь близько 500 робітників.

"Робітники трималися дружно й енергійно, підтримували свої вимоги, серед яких була вимога 8-годинного робочого дня. Першого січня поліцейські та жандармські власті заарештували 170 робітників".

Центральний державний архів України. — Ф. 275. — Оп. 1. — Спр. 72. — Арк. 61. Це ж повідомлення передрукувала газета "Искра", № 35, 1903 р.

Мила свідомості
 твої Мійти світ-
 нарусного дня, Я
 миме пописавий
 представник м. Александрів-
 ровки той - ми волею. Кирини
 скала урядові Іванові Іванові Убийсь-
 то добру миве, волю и солемі про
 дам. Я еволюю орносивчу Кирину
 барильові Степанові до вольно и по-
 толювенийо на вольноме совет-
 велью миме прописавий стено-
 косиво землі в колективі осрої
~~м. Александрів~~ ~~у м. Александрів~~
 урядовий по урядові урядові
 за пописавий мови вольно
 Іванові Убийському, а миме до
 ставивши по пачатку, косто-
 вулюю ти м. Александрові миме
 урядові землі з одної сторони
 представника Кузові Убийському а з
 другої Виктора Костяка з третьої
 ... сторони землі Іванові Степанові
 а з четвертої сторони землі І. Ра-
 ... у м. Александрів сто сорок
пять сот кар катори урали много от
тис Список ти в подписи своі

Угода про купівлю землі в містечку Олександрівка. 1900 рік.

Відбитки сурочевих печатак кінця XIX — початку XX століття, знайдені в Олександрівському районі.

Антоновича Добросовітні

1905

Давно вже серед місцевих обивателів подекують про заощення однієї вулиці, та коли це буде. Олександрівці оживають при згадці, що бодай коли-небудь у них будуть легкопрохідні вулиці. А в очікуванні цього ми з вікон наших осель тільки мовчки споглядаємо безмежне море багна, в якому безпорадно борсаються і піші, і кінні.

Елисаветградська газета "Голос юга", 1905 р.

Наша поштова контора розташована поблизу містечка на відстані однієї версти. Контора складається з однієї кімнати, дві третини якої окремо для потреб контори, а решта кімнати відведена для відвідувачів. Через надзвичайну тісноту приміщення відвідувачам доводиться тулитися або в коридорі, або на ганку.

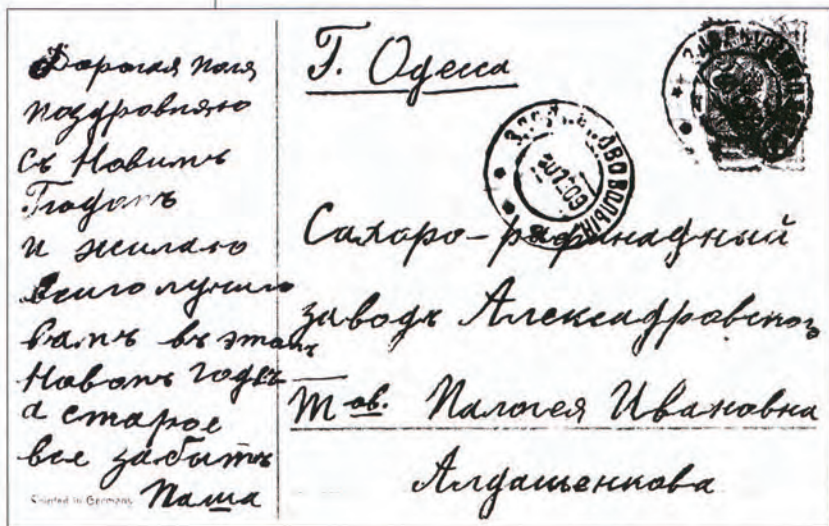
А потім саме життя наших поштових чиновників дуже жалюгідне... Працюють без перепочинку наші чиновники з 8—9 ранку до 7—9 вечора... Коли ж настане той час, коли і чиновники-трудівники могли б скористатися бодай святковим перепочинком...

Елисаветградська газета "Голос юга", 1905 р.

Зі станції Фундукліївка навантажено і відправлено 1715, перевантажено 44, прибуло і вивантажено 1675 тисяч пудів вантажів, продано 26921 штуку квитків. У касу надійшло 371144.52 крб. прибутку.

З книги К. П. Струц "Киевская губерния и Киев". — К., 1907.

*Колектив цукрозаво-
ду в Олександрівці.
1910 рік. Державний
музей історії
Олександрівського
району.*

Поштова листівка,
надіслана з Одеси
до Олександрівки.
1909 рік.
З приватної колекції
Ю. О. Рябцева.

1907

9 січня 1907 р. згоріло приміщення залізничної станції Фундуклівка при м. Олександрівці.
Центральний державний архів України. — Ф. 442. — Оп. 637. — Спр. 2. — Арк. 6.

1911

Кошти, зібрані з домогосподарів Олександрівського товариства за 1911 рік, використано таким чином: на утримання школи — 30 крб., на спорудження пам'ятника царю-визволителю — 114 крб. 21 коп., поліцейському соцькому — 80 крб., на книги для сільської розправи — 8 крб., на утримання розправи — 15 крб.
Державний архів Кіровоградської області. — Ф. 516. — Оп. 1. — Арк. 11.

1912

Ухвала Олександрівського сільського сходу від 21 листопада 1912 р.

Ухвалили: виявити своє бажання мати в містечку Олександрівці початкове училище й зобов'язуємося надалі до спорудження будинку для училища та квартири інспекторові училища брати на себе 2/3 витрат щодо найму приміщення для вищого початкового училища.

Державний архів Кіровоградської області. — Ф. 516. — Оп. 1. — Арк. 16.

1916

Кінематограф у м. Олександрівці переноситься в спеціально пристосоване приміщення.

Державний архів Київської області. — Ф. 1. — Оп. 252. — Спр. 76. — Арк. 7.

1917

Із зведення Чигиринського повітового комісара про політичне становище в повіті 17 грудня 1917 року.

...Політичні партії: провадиться посилена більшовицька агітація серед місцевих Рад робітничих і солдатських депутатів.

Робітники цукрозаводів та економії, не одержуючи заробітної платні через брак грошових знаків, дуже обурюються і погрожують пограбувати заводи та економії. Примітка: настає анархія. Необхідні суворі заходи проти самочинних захоплень майна, влади, насильства, таємного самогосподаріння і міцна влада, підтримана збройною військовою силою.

Чигиринський повітовий комісар Іванченко.
Державний архів Київської області. — Ф. 818. — Оп. 1. — Спр. 13. — Арк. 59 — 60.

Із зведення Чигиринського повітового комісара. 23 грудня 1917 року.

...Ведеться агітація українська та більшовицька.

Совершенно Секретно

40

ЕГО ПРЕВОСХОДИТЕЛЬСТВУ

Господину Киевскому Губернатору

№ 105
7 Октября 1912 г.

По почте

ч. I.

Чигиринский уезд

Цесаринка.

Рапортъ.

Донесу ВАШЕМУ ПРЕВОСХОДИТЕЛЬСТВУ, что въ истекшем Сентябрѣ мѣсяцѣ во вѣренномъ мнѣ уездѣ никакихъ беспорядковъ не было и настроеніе умовъ населенія было спокойно. Вниманіе крестьянъ было поглощено работами по уборкѣ и возкѣ свекловицъ, а также другими спѣшными работами по уборкѣ и молотбѣ въ экономяхъ. Плату за работы и за возку свекловицы получали довольно выгодною и заработкомъ довольно. Только лишь въ Каменскомъ сахарномъ заводѣ обнаруживались мелочныя недоразумѣнія между администраціей и рабочими по поводу уменьшенія платы и недоброкачества сала, — впрочемъ не вызвавшія серьезныхъ осложненій. Никакой политической агитаціи какъ въ крестьянской средѣ, такъ и въ средѣ рабочихъ заводскихъ не замѣчалось, какъ равно не замѣчалось въ средѣ крестьянъ и агитація въ пользу проведенія лѣвыхъ выборовъ.

настр.
насел.

Рапорт Чигиринського повітового справника про становище в повіті. 1912 рік.

Примітка: В повіті поширюється більшовицький рух, що проникає в село через солдатів, котрі прибули туди із неукраїнських частин і для яких потрібна широка пропаганда з метою ознайомити їх з завданнями Української республіки та її Установчими зборами.

Чигиринський повітовий комісар Іванченко.

Державний архів Київської області. — Ф. 818. — Оп. 1. — Спр. 13. — Арк. 62 — 63.

1919

Загальні збори батьків учнів вищого початкового училища містечка Олександрівки, педагогічний колектив училища, засідання комітету трудящих Олександрівського-Катерининського цукрового заводу, засідання загальних зборів селян

Олександрівські дівчата. Фото початку XX століття І. Федорова.

містечка Олександрівки вирішили перетворити вище початкове училище в робітничо-селянську гімназію.

Центральний державний архів України. — Ф. 529. — Оп. 1. — Спр. 6. — Арк. 223 — 225.

23 березня 1919 року президія Олександрівського цукрового заводу вирішила влаштувати заводську лікарню з 6 ліжками.

Центральний державний архів України. — Ф. Р-529. — Оп. 1. — Спр. 31. — Арк. 93.

Телефонограма з Олександрівки в Чигирин. Ревкому. 6.03.1919 р.

Наказую негайно доставити на ст. Александровку всі харчові припаси: перше — сало і ковбаси, всі запаси

שחרית ליום א של סכות

האל

בתעצמות ענה. הגדול בכבוד שמה. הנכבד לנצח והנזר
בנזראותיה. המלה היושב על פסא רם ונשא: שאכן עד
מרום וקדוש שמו: וכתוב רננו צדיקים בני לישרים נאנה
תהלה:

בפי ישרים תת ה לל :
ובדברי צדיקים תת ב רה :
ובשלון ח סידים תת ר זמס :
ובקרב ק רזשים תת ק דש :

ובמקלות רבבות עמה בית ישראל ברנה ותפאר שמה
מלפנו בכל דור ודור שכן חובת כל היצורים לפניך
"אלהינו ואלהי אבותינו להודות להלל לשבח לפאר
לרומם להנדר לקרה לעלה ולקלם על כל דברי שירות
ותשבחות דוד בן ישי עבדה משיתה:

ישתבח שמה לעד מלפנו. האל המלה הגדול והקדוש
בשמים ובארץ. כי לה נאה "אלהינו ואלהי אבותינו
שיר ושכחה הלל וזמרה עז ומשלה נצח גדלה ונבונה
תהלה ותפארת קדשה ומלכות ברכות והודאות מעתה
ועד עולם. ברוך אתה "אל מלה גדול ומהולל בתשבחות
אל ההודאות ארון הנפלאות הבוחר בשירי זמרה מלה
אל חי העולמים:

ועתה ינדל נא כח אדני כאשר רנית לאמר וכו' וחמך " וחסרך כי מעולם ימה:

ותגדל ויתקדש שמה רבא בעלמא די ברא כרעותיה וימליך מלכותיה כחייבת
ובימיבת ובחיי וכל בית ישראל בענלא ובוסן קריב ואמרו אמן.

יחא שמה רבה סברך לעלם ולעלמי עלמיא:

חברך ושתבח ותפאר ותרומם ויתנשא ויתחדר ויתעלה ויתהלל שמה דמורשא
ברוך היא לעלא סן כל כרכתא ושירתא משכתא ונחמא ואמרו
בעלמא ואמרו אמן:

1

Machsor Tom. II.

Сторінка
єврейської книги
початку XX століт-
тя, що зберігається
в музеї.

харчового продукту доставити міні Атаману Червоного
Козачества на Чигиринщині в 6 часов сегодняшняго дня,
погрузка і отправка в Червону Армію со ст. Александровки.
Атаман Червоного Козачества Коцур.

Центральный державный архив Украины. — Ф. Р-529. — Оп. 1. — Стр. 28. —
Арк. 62.

На засіданні Олександрівської волосної Ради вирішено
передати пивоварний завод Сікерки, підприємства Суботів-

Рушники початку
XX століття
прикрашають
Державний музей
історії Олександрів-
ського району.

ського (млин, лісопильний завод, електростанція) Олександрівському сільському і містечковому кооперативному комітету. Йому ж передано баню, "аби найбільш населення користувалося нею безкоштовно".

Державний архів Черкаської області. — Ф. Р-2145. — Оп. 1. — Спр. 5. — Арк. 1 — 2.

Телефонограма з Олександрівського виконавчого комітету Союзу бідноти Чигиринському повітовому комітету. 30.IV.1919.

Просимо якомога швидше надіслати інструкції щодо виборів до Рад робітничих і селянських депутатів. Просимо, яка кількість членів Ради має бути, як їх обирати за абсолютної відсутності політичних партій. Професійні спілки існують.

Олександрівський містечковий виконком Спілки бідноти. Голова Зонбштейн.

Центральний державний архів України. — Ф. Р-529. — Оп. 1. — Спр. 31. — Арк. 164.

1920

З телеграми Київського губревкому Народному Комісаріату Внутрішніх справ УСРР про політичне становище в Чигиринському, Звенигородському, Канівському повітах. 10 липня 1920 року.

Робітники цукро-
заводу. 20-ті рр.
XX століття.
Державний музей
історії Олександрів-
ського району.

Чигиринський повіт... Політичне становище повіту порівняно задовільне. Волвиконкоми майже скрізь зорганізовано. Створено сількомнезами, деякі вже зареєстровано.

З боку Херсонської губернії з'явилася банда з 30 чоловік, учинивши напад, сховалася в с. Красносілля.

Розверстка в повіті виконана на 70%, заготовлено 100 пар чобіт.

4 липня відбувся з'їзд голів волвиконкомів. Проводиться мобілізація офіцерів і чиновників, організовано комісію по боротьбі з дезертирством.

Ставлення до радвлади задовільне, до Петлюри та поміщиків останнім часом ставлення вороже.

Голова губревкому (*пiгнiс*).

Центральний державний архів вищих органів влади та управління країни. — Ф. 2. — Оп. 1. — Спр. 806. — Арк. 1.

...Отаман Блакитний дав наказ перейти залізницю між Цибулеве і Фундуклівкою та очистити від червоних село, де оперують Бобринські та Ново-Миргородські відділи Чека, допомагаючи комуністичній владі "викачувати" хліб та інші харчові продукти в українських селян. Награблений більшовиками хліб вивозився на ст. Фундуклівка та Кам'янку й відправлявся в Московщину.

Дорошенко М. І. Стежками Холодноярськими. — Філадельфія, 1973.

Із зведення по Кременчуцькій губернії на 5 — 6 вересня 1920 року.

...Чигиринський повіт. 29 серпня було вчинено напад бандитів на містечко Олександрівку за 12 верст од Кам'янки. Захоплено телеграфний і телефонний апарати, на цукровому заводі захоплено 5 000 000 крб., близько 10 пудів цукру та різних продуктів з держконтори, вбито 4 чоловіки, із них 1 міліціонер та 1 продармієць.

Завідуючий Губ Інструкторсько-Інформаційним П/від.
Олицька.

Секретар (*nignus*).

Державний архів Полтавської області. — Ф. Р-2289. — Оп. 1. — Спр. 5. — Арк. 30.

З інформаційного зведення Кременчуцького губвідділу управління. 21—22 листопада 1920 року.

...Чигиринський повіт. У селах Мельники, Трушівці та частково в районі Фундуклівки 17 листопада ввечері були банди Хмари, Деркача та Ільченка. Загальна численність до 300 шабель. Під загрозою розстрілів ці банди чинять перепони проведенню продрозверстки і добровільної явки дезертирів...

Державний архів Полтавської області. — Ф. Р-2289. — Оп. 1. — Спр. 6. — Арк. 29.

З виступу жителя с. Олександрівки, делегата конференції безпартійних селян Чигиринського повіту Журбинського. 30—31 травня 1920 року.

Селянська влада вибрана по інструкції. Розкладка викона-

Об'єднане засідання райвиконкому і райкому КП(б)У Олександрівського району Черкаського округу. 1924 рік. Державний музей історії Олександрівського району.

Учасники першої комсомольської конференції Олександрівського району. 20-ті рр. XX століття.

Перший струнний ансамбль з Олександрівки. 1927 рік. Державний музей історії Олександрівського району.

на і зверху того червоне військо взяло 17 волів. Бувшої панської землі в Олександрівці немає. Охорони немає. Є міліція, яка проводить справу добросовісно, продовольча справа стоїть кепсько. До Радянської влади відносяться симпатично. Підтримують її.

Державний архів Київської області. — Ф. 1. — Оп. 1. — Спр. 69.

1921

У жовтні проведено кілька загальних зборів громадян Олександрівки, які вирішили "взяти під охорону населення містечка колії залізниці, телеграфну і телефонну лінії, а також технічні споруди, надсилаючи для охорони населення на допомогу військовим частинам", і пообіцяли "вжити найневідкладніших та найенергійніших заходів щодо проведення тижня зборів добровільних пожертв на користь голодуючих Поволжя".

Державний архів Кіровоградської області. — Ф. Р-3156. — Оп. 1. — Спр. 1. — Арк. 23, 27.

1922

31 січня сільрада розподілила населення Олександрівки на 4 категорії для обкладання хлібом: заможні — 3 пуди, нижче заможних — 2 пуди, середняки — 30 фунтів, нижче середняків — 12 фунтів.

Державний архів Кіровоградської області. — Ф. Р-3156. — Оп. 1. — Спр. 1. — Арк. 40.

*Будівництво
Фундуклівської
нафтобази.
Кінець 20-х рр.
XX століття.
Державний музей
історії Олександрів-
ського району.*

Учасники районних
радіокурсів.
Грудень 1928 року.

1923

В Олександрівській дільничній лікарні було 35 ліжок. На 1.05.1923 р. в штаті лікарні працювали 1 лікар (Крилов), лікпом (Аннопольський), техперсонал (4 чол.).

Населення Олександрівки становило 3189 жителів.
Державний архів Київської області. — Ф. 411. — Оп. 1. — Спр. 183.

1925

У серпні 1925 р. в Олександрівці утворилося споживче товариство "Відродження".

Газета "Радянська думка", 22 травня 1926 року.

1926

18 лютого в клубі цукрозаводу відбулася перша конференція робітників. Вирішили випускати стінну масову газету "Шукай правду".

Газета "Радянська думка", 20 березня 1926 року.

1929

На 11.XI. 1929 року в Олександрівці 500 неписьменних осіб. Олександрівською сільською Радою створена надзвичайна комісія по ліквідації неписьменності в селі.

Державний архів Кіровоградської області. — Ф.1301. — Оп. 1. — Спр. 31. — Арк. 29, 40.

В Олександрівці створено товариство "Геть неписьменність". Розподілили неписьмених між письменними. Викликали Бовтишку на змагання на кращу ліквідацію неписьменності.

Газета "Радянська гумка", 15 листопада 1929 року.

Наприкінці 1929 року в спілці безвірників в Олександрівці було близько 1000 членів.

Лозунги безвірників Олександрівки:

- визнавати шкідливість релігії мало, потрібно боротися з нею,
- релігія й алкоголь — вороги культурної революції,
- будуймо новий побут без релігійної і алкогольної отрути,
- далі від попів і сектантів, ближче до культури й освіти,
- нехай вогні культурної революції затьмарять у великодну ніч вогні церковних свічок.

Державний архів Кіровоградської області. — Ф. 1301. — Оп. 1. — Спр. 3. — Арк. 23, 25.

1930

В Олександрівці розкуркулено 30 господарств, з них виселено за межі села та України 22 сім'ї. Передано колгоспам куркульського майна на суму 10137 крб.

Державний архів Кіровоградської області. — Ф. 1301. — Оп. 1. — Спр. 9. — Арк. 197.

Групове фото єврейської родини Богуславських з Олександрівки, 1930 рік.

На 25 березня 1930 року в Олександрівці усупільнено: господарств — 585 з 611 (95,7%), землі — 1420 га.

Державний архів Кіровоградської області. — Ф. 1301. — Оп. 1. — Спр. 11. — Арк. 103.

1933

Із спогадів Марії Макарівни Годованик, 1922 року народження, жительки смт Олександрівки, записаних у 1999 році.

Коли прийшов голод, у хаті, як і скрізь на селі, не було ні зернини. Все забрали комнезами. Їли листя і цвіт вакації. Переминали пусті качани і робили із крупців кашу або коржі. Мама ходила по селу і вимінювала різні речі на їжу. Приносила вона квасоллю і макуху, і то не часто. Тоді ми вважали цю їжу королівською. Все, що залишали на другі дні, приходили уночі або вранці комнезами і забирали. Так одного разу вони забрали і батька. З тюрми він повернувся лише через чотири місяці. За що забрали, не пояснили. Знесилена голодом, вся сім'я перехворіла на малярію. Ми, діти, лежали пухлі й безсилі.

По сусідству жили люди, які були дружні з сім'єю Годоваників. За часів до голоду діти приятелювали. Мала сім'я сусідів двох дочок — Дуню і Дашу. Під час голоду мати поїла своїх дочок. Було їм тоді по 7 та 8 років. Після того жінка ходила, ніби мара, чорна та страшна.

Із нашої сім'ї ніхто не помер. На селі були одиниці сімей, в яких всі вижили.

Державний музей історії Олександрівського району. — 4894. — Д. 2572.

Зі спогадів Волошаненко Катерини Никифорівни, 1920 року народження, жительки смт Олександрівки, записаних у 1999 році Саламашенком О.

1933 рік був дуже мокрий рік. У 1933 році померли мої батьки, і всі ми доростали сиротами. Було дуже страшно. Від голоду, можна сказати, врятував нас колгосп. Нам давали "заколоту": кип'ятили окріп, посипали борошном, от і все. А так більше майже нічого не було їсти.

У Косарях був спиртзавод, і люди ходили туди, щоб вкрасти браги. Потім її пили, щоб хоч трішки втамувати голод. Були випадки, що люди топилися в бразі: не могли вибратися.

Було в Олександрівці й таке, що люди їли мертвих людей, їли собак, цвіт акації, все, що могли. Було дуже багато смертей. Люди валялися пухлі або мертві погід тином. Інші люди ходили і забирали мертвих, скидали в одну яму і закопували, ніби якусь річ або тварину. Було дуже тяжко бачити, як помирають люди, а особливо діти віком від 6 до 10 років. Нічим не можна було допомогти. Багато дітей врятували колгоспні ясла.

Державний музей історії Олександрівського району. — 4890. — Д. 2574.

Репорт

РПК, РВК, райгазети "Коллективна праця".

Перша Бірчанська сільрада повідомляє, що наданий план

хлібозаготівлі по одноосібному сектору в 215 цнт виконано на 1.1.33 на 100 відсотків.

Голова с-р Черкас.

Газета "Колективна праця", 5 січня 1933 року.

30.III під час обідньої перерви при наборі посівного зерна в коморі олександрівського колгоспу "Іскра" бригадир 6 бригади Волошаненко Іван украв 3 кг посівнасіння.

Колгоспники-ударники, догнавши його, примусили повернути соціалістичне майно. Колгоспники вимагають найсуворішої кари Волошаненкові.

Газета "Колективна праця", 6 квітня 1933 року.

1936

У березні 1936 року почали установлювати в Олександрівці радіовузл на 500 радіоточок.

Газета "Більшовицький шлях", 22 березня 1936 року.

Олександрівська райбібліотека має 3839 книжок, читачів 1002.

Газета "Більшовицький шлях", 11 червня 1936 року.

5 серпня на цукрозаводі відбувся багатолюдний мітинг робітників, де обговорювалися події в Іспанії. Вітаючи героїчний іспанський народ, що веде уперту боротьбу проти фашизму, працівники цукрозаводу ухвалили відрахувати 1% місячної зарплати на допомогу іспанському народу. Такі ж рішення прийняли робітники бурякорадгоспу та прокуратури.

Газета "Більшовицький шлях", 8 серпня 1936 року.

*Правління
Олександрівського
колгоспу
імені Т. Г. Шевченка.
1930 рік. Державний
музей історії
Олександрівського
району.*

Хоровий гурток цукрозаводу. 1930 рік. Державний музей історії Олександрівського району.

Народний комісаріат харчової промисловості поздоровляє колектив Фундуклівського бурякорадгоспу з річницею стахановського руху. Стахановська робота всього колективу радгоспу і відданість, вмиле господарське керівництво, хороша постановка політвиховної роботи забезпечили в радгоспі хороший урожай зернових, дострокове виконання хлібоздачі.

Стахановська робота всього колективу радгоспу є зразком соціалістичного відношення до праці, відданості більшовицькій партії, соціалістичній Батьківщині.

Газета "Більшовицький шлях", 9 вересня 1936 року.

1937

Прошло понад 10 днів з дня пуску нового заводу. Добова пропускна норма 7000 ц буряка.

Газета "Більшовицький шлях", 19 лютого 1937 року.

1938

Комітет державної безпеки Української РСР
Управління по Кіровоградській області
20 квітня 1990 р.
смт Олександрівка...
Солонько Є. Л.

Олександрівські
піонери, 1932 рік.
Державний музей
історії Олександрів-
ського району.

Шановна Євдокіє Лаврентіївно!

Ваш батько, Солонько Лаврентій Лаврентійович, 1888 р. н., був заарештований 21 березня 1938 р. і утримувався в Черкаській тюрмі. За постановою трійки УНКВС по Київській області від 9 квітня 1938 р. за участь в антирадянській повстанській організації розстріляний 25 квітня 1938 р.

...Посвідчення про смерть батька буде надіслано Вам Олександрівським райвідділом ЗАГС.

Начальник підрозділу УКДБ (пiгнuc).

Державний музей історії Олександрівського району. — 2631. — Д. 1269.

6.03.90 р. № 1671 с грн. Солонько Євдокії Лаврентіївні.

Повідомляю, що президія Кіровоградського обласного суду 14 вересня 1957 року розглянула протест прокурора Кіровоградської області з карної справи грн. Солонька Лаврентія Лаврентійовича, репресованого 9 квітня 1938 року.

Постановою президії справу щодо Солонька Лаврентія Лаврентійовича припинено по п. 2 ст. 6 УПК УРСР за відсутністю складу злочину.

Солонька Л. Л. — реабілітовано.

Голова обласного суду В. І. Телеганенко

Державний музей історії Олександрівського району. — 2630. — Д. 1268.

Робітники
Олександрівського
цукрозаводу. 30-ті рр.
XX століття.
Державний музей
історії Олександрів-
ського району.

Президія третього
зльоту ударників
цукрозаводу. 1934 рік.
Державний музей
історії Олександрів-
ського району.

1939

Делегатом 18 з'їзду ВКП(б) обраний орденоносець секретар Райкому партії Ситник О. Ф.
Газета "Більшовицький шлях", 3 березня 1939 року.

1940

Головвиставком ВСГ виставки нагородив бригадирів тракторних бригад МТС ім. Петровського Левенця Л. Великою срібною медаллю, Царюка І. — Малою срібною медаллю, бригадира рілничої бригади с. Вищі Верещаки Клименка Матвія Мих. — Малою золотою медаллю.
Газета "Більшовицький шлях", 26 березня 1940 року.

На початку року Олександрівський райвузол мав 290 радіоточок у квартирах трудівників райцентру. Тепер кількість радіоточок зросла до 370. За жовтень місяць, перед Жовтневим святом, встановлено понад 20 радіоточок у хатах колгоспників колгоспу "Іскра".

Газета "Більшовицький шлях", 14 листопада 1940 року.

1941

Зі спогадів Жигадла Станіслава Йосиповича.

У липні 1941 року почалася мобілізація населення та ополченців на будівництво т. з. Придніпровської лінії оборони.

Загін піонерів при Олександрівському цукрозаводі. Початок 30-х рр. XX століття. Державний музей історії Олександрівського району.

*Семінар ліквідаторів
неписьменності
Олександрівського
району. 1931 рік.
Державний музей
історії Олександрів-
ського району.*

...На заклик райкому комсомолу велика група комсомольців і молоді Олександрівського р-ну відбула в район будови.

...Напередодні окупації району перший секретар Олександрівського райкому комсомолу товариш Погребняк на нараді активу дав настанову комсомольцям і молоді: "Тим, хто залишиться на тимчасово окупованій території, включитися в активну підпільну партизанську боротьбу".

5 — 6 серпня 1941 року Олександрівку окупували німці. Прийшли чорні дні фашистської окупації. На багатьох будинках були вивішені суворі накази військової комендатури. Під загрозою смерті, протягом 24 годин, необхідно пройти реєстрацію всьому населенню, щоб виявити комуністів і комсомольців. У містечку наче все вимерло. Люди ховалися. На вулицях було пусто, тільки снували есесівці з автоматами. Німці з поліцією по хатах робили облави... На полях стояв ніким не тронутий, незібраний хліб. Із спілого колосся сипалося зерно. За наказом коменданта почали зганяти все доросле населення на поля.

...Винищувальний батальйон, організований у военний період, був залишений для дій у тилу ворога, для партизанської боротьби. Він проіснував недовго... Вороги прорухалися, на місці загиблих товаришів стали в бойові лави інші, котрі пронесли знамено боротьби до повної Перемоги!

Підпільно-партизанська група в районному центрі

Олександрівка була організована з комуністів і комсомольців восени 1941 року.

...Бойовою програмою підпільної групи було: проведення широкої агітаційно-масової роботи, спрямованої на організацію радянських людей на боротьбу проти окупантів і їх пособників, на... саботаж всіх заходів, що проводились окупаційними владами, стверджуючи віру у людей про непереможність Радянської влади і рідної Червоної Армії; в процесі цієї роботи проводити відбір перевірених, відданих і стійких патріотів і готувати їх для підпільно-партизанської боротьби з ненависним фашизмом, активно вести роботу по придбанню зброї, боєприпасів, радіотехнічної апаратури, друкарських машинок, медикаментів та іншого майна, необхідного для партизанського підпілля; встановлення зв'язків між підпільними організаціями в навколишніх районах... пошуки зв'язку з Центром, з підпільним обкомом партії і партизанським рухом в Україні; в таборах на цукрозаводі в Олександрівці, в колишніх відділках радгоспу... серед військовополонених проводити роботу, спрямовану на звільнення їх і виведення в ліс та створення партизанського загону для активної боротьби з окупантами.

...Всю цю програму підпільники виконали з честю,

*Випуск
Олександрівської
зразкової семирічної
школи. 1932 рік.
Державний музей
історії Олександрів-
ського району.*

PERSONAL - AUSWEIS (kein Identitätsausweis)	ОСОБИСТА ПОВІДКА
Name: <i>Shabotynska</i>	Прізвище: <i>Шаботинська</i>
Vorname: <i>Marie Michailowna</i>	Ім'я: <i>Марія Михайлівна</i>
Geburtsdatum: <i>1888</i>	Рік народження: <i>1888</i>
Geburtsort: <i>Neswatkowo</i>	Місце народження: <i>Несватково</i>
Wohnung: <i>Neswatkowo</i>	Квартира: <i>Шаботинська</i>
Anfamen: <i>Neswatkowo</i>	Місце мешкання: <i>Шаботинська</i>
Beruf: <i>Landfrau</i>	Фах: <i>хлібороб</i>
Beschäftigung: <i>Landfrau</i>	Професія: <i>хлібороб</i>
Staatsangehörigkeit: <i>Ukrainisch</i>	Підданство: <i>українська</i>
Vollstammsangehörigkeit: <i>Ukrainisch</i>	Стать: <i>українська</i>
Der Bürgermeister der Gemeinde: _____	
Dienstort: _____	

Окупанти
встановлювали
окупаційний порядок.
1942 рік.

незважаючи на важкі умови фашистського режиму.
Державний музей історії Олександрівського району. — 2467. — Д. 1195.

1942

Термінові завдання старостам управ.
м. Олександрівка 14.V.1942 р.

Районним старшинам:

Олександрівки

Єградківки

Кам'янки

Чигирина

Відносно: відправки добровольців робітників до Німеччини.

Як уже було оголошено, робітники та робітниці всіх спеціальностей, які працюють у сільському господарстві (колгоспи і радгоспи), можуть добровільно записатися на роботу для відправки їх у Німеччину.

Число добровольців для районів нашого повіту слідує:
Олександрівський — 200 чол.

Єградківський — наявна кількість бажаючих — 50 чол.

Кам'янський — 300 чол.

Чигиринський — 450 чол.

Запис добровольців проводиться як від чоловіків, так і від жінок віком не менш 15 років та не старше 45 років, причому ці особи повинні бути безумовно здорові та працездатні.

Заяви приймаються як від сімейних, так і одиноких. Крім цього, пояснюється, що сім'ям виїхавших добровольців щомісячно виплачується з каси Гебітскомісара 130 крб., а також сім'ї видається пайок по 2-й категорії по місцю мешкання, про що буде зроблено відповідну відмітку в продуктових списках.

Реєстрація бажаючих добровольців буде проводитися старостами сільуправ та відділом в м. Олександрівці.

Складені старостами сіл списки разом з зареєстрованими направляти окремими групами до 5 червня 1942 р. до відділу праці м. Олександрівки, для чого оповістити, аби зареєстровані взяли б з собою харчі на 2—3 дні.

Сама відправка до Німеччини буде проведена 11 червня 1942 р. з м. Кіровограда. Кожен від'їжджаючий до Німеччини повинен взяти з собою, при наявності, верхню одіж, білизну та дорожній посуд (на час подорожі) для їжі та води.

Підпис: Гебітскомісар Ланге.

Державний архів Черкаської області. — Ф. Р-1351. — Оп. 1. — Спр. 2. — Арх. 1.

1942 — 1943

Зі спогадів Волошаненко Катерини Никифорівни, 1920 року народження, жительки смт Олександрівки, записаних у 1999 році Саламашенком О.

Як німці були в Олександрівці, вони забирали всіх в Німеччину на тяжкі роботи. Мене відпустили, бо в мене була грудна дитина.

При фашистах сини куркулів поверталися і йшли в поліцаї. Вони здавали всіх, хто хоч трішки допомагав партизанам. Були такі випадки, коли німці серед ночі вривалися в хату. Вони вимагали молоко, яйця, одіж, забирали худобу.

Багатьох людей розстрілювали за те, що вони не давали німцям молока або яєць.

Як я сказала, молодих забирали в Німеччину. Дитина моя вмерла, то мене хотіли забрати теж. Мене хтось видав, що я була в свекрухи. Я сиділа біля вікна, як побачила, що йдуть 2 поліцаї. Мене відразу в погріб сховали. В хаті поліцаї почали обшук, але мене не нашли. Вони ще багато раз приходили, але мене то ховали, то сама тікала через городи в ліс.

Державний музей історії Олександрівського району. — 4896. — Д. 2574.

Гр. Кононенку Івану Григоровичу.

По розпорядженню Старшини райуправи п. Волошаненка Вам потрібно очистити свою квартиру до 17.VII. 43 р. для воїнського значення.

14.VII. 43 р. Старшина с/у (*nignuc*).

Там же.

1944

Від Радянського Інформбюро.
Оперативне зведення за 9 січня.

Війська 2-го Українського фронту продовжували наступ і оволоділи районним центром Кіровоградської області Олександрівка, а також з боями зайняли Зам'ятницю, Медведівку, Мельники, Головкивку, Янівку, Івангород, Бовтишку, Голикове, Євразівку, Кримки, Ново-Павлівку, Іванівку, Карлівку, Аннинську та залізничну станцію Фундуклівка.

На інших ділянках фронту — розвідка, артилерійсько-мінометна перестрілка і в ряді пунктів бої місцевого значення

Протягом 8 січня наші війська на всіх фронтах підбили та знищили 62 німецькі танки. В повітряних боях та вогнем зенітної артилерії збито 57 літаків противника.

Війська 2-го Українського фронту, оволодівши містом Кіровоград, продовжували наступ. Сьогодні наші війська вибили німців із районного центру Кіровоградської області Олександрівка, а також визволили від противника понад 40 інших населених пунктів. Частини Н-ського з'єднання, просуваючись уперед, знищили до 15 000 німецьких солдатів та офіцерів. У німців захоплено 3 артилерійські батареї, 70 кулеметів, 123 міномети, 60 автомашин і декілька складів з боєприпасами та продовольством. Узято значну кількість полонених.

На іншій ділянці противник, кинувши у бій великі сили танків і піхоти, здійснив декілька контратак. Наші артилеристи, танкісти і піхотинці успішно відбили контратаки гітлерівців і знищили 25 танків та 8 самохідних гармат противника. Виснаживши та знекровивши німців, радянські частини під кінець дня знову перейшли в наступ і успішно просувалися вперед.

Газета "Правда", 10 січня 1944 р.

З приходом Червоної Армії колектив робітників станції Фундуклівка зразу ж взявся до роботи. Тікаючи під натиском Червоної Армії, німецькі загарбники поруйнували залізничні будівлі, мости, колію, підпалили склади з зерном. Працівники залізниці організували гасіння пожеж, а після — відбудову колії. Відбудовано і обладнано необхідні приміщення, вантажно-розвантажувальні площадки, тимчасову залу для пасажирів, а також двоповерховий будинок для життя робітників. Розчищено і розширено залізничну колію, відбудовано 3 стрілочні постові будки та ін.

Тепер колектив працівників обладнує приміщення для телеграфу, майстерні та ін. ...Завдяки енергійній роботі колективу працівників, через 11 днів після вигнання ворога на станцію прибув перший радянський поїзд.

Газета "Більшовицький шлях", 9 лютого 1944 року.

Працівники Олександрівського цукрозаводу закінчили відбудову заводської електростанції, зруйнованої німецькими

загарбниками. Вже пущено електрострум по освітлювальній мережі.

Газета "Більшовицький шлях", 17 лютого 1944 року.

Самодіяльний драматичний колектив при клубі Олександрівського цукрозаводу днями поставив постановку "Наталка Полтавка". Збір коштів у сумі 1200 крб. драмколектив вніс на побудову танкової колони "Кіровоградський комсомолец".

Газета "Більшовицький шлях", 2 квітня 1944 року.

1945

Вища урядова.

З Москви № 93569 5/1 4420

Олександрівка Кіровоградської області,

2-й ім. Петровського цукрокомбінат.

Директорові цукрокомбінату тов. Москаленку.

Секретареві парторганізації тов. Кирпенку.

Голові завкому тов. Редіну.

Прошу передати робітникам, робітницям, інженерно-технічним працівникам та службовцям 2-го ім. Петровського цукрокомбінату, котрі зібрали двісті дев'яносто чотири тисячі карбованців у фонд оборони Союзу РСР і шістдесят тисяч на будівництво танка "Робочий 2-го ім. Петровського цукрокомбінату", мій братній привіт і вдячність Червоної Армії.

Й. Сталін.

Музей історії ВАТ "2-й імені Петровського цукрозавод".

У період тимчасової окупації німецькі варвари знищили приміщення Олександрівської районної поліклініки. Тепер завершено відбудову другого приміщення в центрі Олександрівки, в якому почато прийом хворих.

Газета "Більшовицький шлях", 26 квітня 1945 року.

Із довідки Кіровоградського обкому Центральному Комітетові КП(б)У про хід відбудовання промисловості області після звільнення від тимчасової німецько-фашистської окупації.

6 червня 1944 р.

...Цукрові заводи — ...ІІ ім. Петровського — до Вітчизняної війни виробляв 1300 ц цукру за добу. Завод майже повністю зруйнували фашисти. В 1944 р. не буде відбудований. Зараз на заводі відбудували механічну майстерню і організували цех по виробленню цукрового сиропу. Працює 89 чол.

Заступник секретаря Кіровоградського обкому КП(б)У по промисловості Лобасенко.

Державний архів Кіровоградської області. — Ф. 429. — Оп. 5. — Спр. 158. — Арк. 34—38.

27 липня на станцію Фундукліївка прибув ешелон, в якому приїхала перша група демобілізованих воїнів Червоної Армії нашого району.

Газета "Більшовицький шлях", 29 липня 1945 року.

*Руїни цукрозаводу,
1945 рік. Державний
музей історії
Олександрівського
району.*

1948

Новий, красивий Будинок культури заплановано побудувати цього року в районному центрі. За рішенням облради депутатів трудящих на будівництво асигновано 120 тисяч карбованців.

Газета "Більшовицький шлях", 25 квітня 1948 року.

30 травня в Олександрівці відкрився відбудований універмаг. Просторе приміщення, добре його оздоблення, відполіровані і пофарбовані полиці та прилавки приваблюють око. Раймаг має 12 відділів — мануфактурний, готового одягу, взуття, трикотажних виробів, господарських речей, мебльовий, інші.

Газета "Більшовицький шлях", 3 червня 1948 року.

1951

У районі організований районний ансамбль пісні і танцю. Художнім керівником ансамблю затверджено Віталія Романовича Бідненка.

Газета "Більшовицький шлях", 8 липня 1951 року.

1952

Райцентр прикрасився ще одним новим приміщенням. Біля перетину вулиць Леніна і Шевченка побудовано й здано в експлуатацію красиво архітектурно оформлений двоповерховий будинок. В ньому розмістилася контора найбільшого в районі підприємства — 2-го імені Петровського цукрокомбінату.

Газета "Більшовицький шлях", 17 серпня 1952 року.

Пам'ятник олександрівцям, які полягли в роки Великої Вітчизняної війни.

Будівництво стін цукрозаводу, 1949 рік. Державний музей історії Олександрівського району.

Посвідчення учасника Всесоюзної сільськогосподарської виставки і. М. Білостоцького, 1956 рік.

1954

Над приміщенням бібліотеки райкому партії високо вгору простяглася між чотирма залізними мачтами ромбічної форми антена. Це специфічна антена, змонтована працівниками місцевого радіоузла для прийому телевізійних передач із Києва.

Телевізор "Ленінград" встановлено у просторому залі бібліотеки райкому КП України. Вечорами сюди сходяться

Сільськогосподарська виставка в Олександрівці. 1953 рік. Державний музей історії Олександрівського району.

Посвічення учасника Всесоюзної сільськогосподарської виставки Є. Д. Волошаненко. 1957 рік.

трудячі райцентру. Вони дивляться передачі з столиці Радянської України.

Газета "Радянський патріот", 7 березня 1954 року.

1955

Районний комбінат комунальних підприємств у цьому році провів значну роботу по впорядкуванню тротуарів головної вулиці райцентру. Цементними плитками вже викладено

Під час фестивалю молоді і студентів в Олександрівці. 1958 рік. Державний музей історії Олександрівського району.

130 погонних метрів тротуарів. Розпочато викладання такими ж плитками тротуару біля парку.

Газета "Радянський патріот", 1 жовтня 1955 року.

1959

В Олександрівці встановлено перші три таксофони: в приміщенні контори зв'язку, телеграфу, на центральній вулиці Леніна.

Газета "Радянський патріот", 22 лютого 1959 року.

П'ять днів тому в центрі нашого селища відкрився книжковий магазин, в якому покупці обслуговують самі себе.

Газета "Радянський патріот", 26 квітня 1959 року.

Футболісти олександрівського "Колгоспника" вдруге 24 листопада стали чемпіонами центральної ради ДСТ "Колгоспник".

Газета "Радянський патріот", 27 листопада 1959 року.

1960

Для обміну з 1 січня 1961 року грошей, які є тепер в обігу, на нові гроші на території Олександрівського району утворено 9 обмінних пунктів. Вони працюють: в Олександрівці (приміщення контори Другого імені Петровського цукрокомбінату), де гроші обмінюватиме населення, яке проживає на території Олександрівської селищної, Староосотської

Демонстрація
в Олександрівці.
1 травня 1970 року.
Державний музей
історії Олександрів-
ського району.

і Першобірчанської сільських Рад та села Китайгород.
Газета "Шлях до комунізму", 27 грудня 1960 року.

1963

Зараз 136 сімей робітників і службовців селища Олександрівки користуються газовими плитами. 22 газові плити встановлено у комунальних квартирах. Комбінат комунальних підприємств регулярно доставляє в селище балони з газом.

Газета "Вперед", 14 березня 1963 року.

1965

За останні роки в Олександрівці вирости красиві будівлі: залізничний вокзал, приміщення районного вузла зв'язку,

Письменники
Володимир П'янов,
Сава Голованівський,
Ростислав Братунь
і Микола Смоленчук
(зліва направо)
в Олександрівці.
70-ті роки.

райунівермаг, бібліотека, чотири 8-квартирних, чотири 16-квартирних і один 32-квартирний житлові будинки, школа-інтернат, нові приміщення районного комітету партії і райвиконкому, широкоекранний кінотеатр "Дружба". На східній і західній околицях появилися нові житлові масиви з типовими будинками. З 1960 по 1964 рік в Олександрівці збудовано 380 таких будинків.

На високий рівень піднялася культура і матеріальний добробут жителів селища. До їхніх послуг широко розгалужена торговельна мережа, що нараховує 59 магазинів

Панорама
цукрозаводу.

Річка Тясмин
в Олександрівці.
70-ті роки.

та інших торговельних точок, чайна, їдальня, майстерні по пошиттю одягу і взуття, готель, перукарні та інші підприємства побутового обслуговування.

У райцентрі одночасно демонструються кінофільми на шести екранах, у т. ч. в широкоекранному кінотеатрі на 500 місць і на літньому майданчику.

Газета "Вперед", 16 вересня 1965 року.

1970

У ковбасному цеху райхарчокомбінату встановлено нову потоково-механізовану лінію. Продуктивність цієї лінії — 5 тонн готової продукції на добу.

Газета "Вперед", 27 січня 1970 року.

Ракетомоделісти Олександр Ковтун, Олександр Телятников та Микола Ковтун — гуртківці районного Будинку піонерів — виготовили новий макет космічного корабля "Союз", який зараз експонується в Києві на республіканській виставці дитячої технічної творчості.

Газета "Вперед", 2 квітня 1970 року.

1971

14 травня в Олександрівці відкрився шляхопровід над залізницею.

Газета "Вперед", 18 травня 1971 року.

1972

У хірургічному відділенні центральної районної лікарні освоєно процес лікування захворювань судин рук і ніг у спеціальній барокамері... Вищезгаданий новітній лікувальний апарат досі діяв тільки в обласній лікарні.

Газета "Вперед", 22 серпня 1972 року.

1973

Хоровому колективу районного Будинку культури вручено золоту медаль лауреата Республіканського фестивалю самодіяльного мистецтва на честь 50-річчя утворення СРСР і присвоєно звання самодіяльного народного хору.

Газета "Вперед", 16 червня 1973 року.

Майстри районного вузла зв'язку завершують монтаж автоматичної абонентної телетайпної станції на десять номерів.

Газета "Вперед", 10 грудня 1973 року.

Олександрівський самодіяльний народний хор нагороджений Почесною Грамотою Президії Верховної Ради Української РСР.

Газета "Вперед", 22 грудня 1973 року.

1974

На центральній магістралі нашого селища — вулиці Леніна — відкрито пункт для заправки домашніх сифонів газовою водою.

Газета "Вперед", 31 серпня 1974 року.

Не забудеться олександрівській дітворі перше вересня нинішнього року. Цей день став для них подвійним святом — вони одержали в подарунок від держави чудову триповерхову школу на 964 учнівські місця. Це Олександрівська середня школа № 1.

Газета "Вперед", 3 вересня 1974 року.

1975

На мальовничій околиці Георгіївського гаю розкинуло свої володіння нове підприємство Олександрівщини — міжколгоспний комбикормовий завод. З оцінкою "відмінно" прийняла державна комісія цей важливий народногосподарський об'єкт.

Газета "Вперед", 6 березня 1975 року.

Німецькі будівельники на спорудженні газопроводу поблизу Олександрівки.

**Erdgasleitung
Orenburg-Westgrenze UdSSR
Bauabschnitt der DDR
Zentraler Jugendobjekt
„Drushba-Trasse“**

Дорогие товарищи!

По поводу 9-ого мая 1978 года, 33-ей годовщины Победы славного советского народа над фашистскими немецкими оккупантами, мы поздравляем Вас и всех трудящихся Александровского района самым сердечным образом.

Мы выражаем свою твердую волю рассматривать мир как самое ценное достояние и бороться за социальный прогресс совместно с миролюбивыми народами во всем мире.

Как граждане ГДР мы подчеркиваем в сегодняшний день свою решимость укреплять своими делами рабоче-крестьянскую власть в духе решений IX-ого съезда СЕПЦ.

Мы полностью поддерживаем предложения по дальнейшей разрядке и разоружению, выдвинутые тов. Л.И. Брежневым на IX-ом съезде ЦК КПС. Они имеют громадное значение для сохранения и обеспечения мира.

Мы желаем Вам, дорогие друзья, дальнейших больших успехов в строительстве коммунизма в Вашей стране, всегда чистого неба и крепкого здоровья.

D. Müller
Партсекретарь

J. Junk
Секретарь
СНД

K. Kuhn
Председатель
месткома

W. A.
Начальник
Александровского
строительного участка ГДР

Будівельники газопроводу з Німецької Демократичної Республіки на відпочинку в мальовничому куточку Олександрівки, 70-ті роки.

Минулого понеділка (15 вересня. — *Авт.*) в Олександрівку прибув перший загін будівельників газопроводу "Союз" з Німецької Демократичної Республіки, а наступного дня було закладено перший камінь компресорної станції.
Газета "Вперед", 18 вересня 1975 року.

1977

На трасі газопроводу Оренбург — Західний кордон СРСР, що пролягає через наш район, в основному завершено укладку труб, по яких пульсуватиме голубе паливо.
Газета "Вперед", 28 квітня 1977 року.

1979

9 січня на будинку селищної Ради народних депутатів урочисто відкрито меморіальну дошку, де викарбувані найменування військових частин, які на початку січня 1944 року визволяли від окупантів наше селище.
Газета "Вперед", 13 січня 1979 року.

Велике трудове і політичне піднесення у будівельників, експлуатаційників траси дружби викликало привітання Генерального секретаря ЦК КПРС, Голови Президії Верховної Ради СРСР товариша Л. І. Брежнєва численному інтернаціональному трудовому колективу з видатною перемогою — введенням у дію магістрального газопроводу "Союз" і третьої черги Оренбурзького газового комплексу.

З нагоди цієї знаменної події на Олександрівській компресорній станції відбувся мітинг колективу станції і будівельників з Німецької Демократичної Республіки, які споруджували четверту ділянку газопроводу "Союз".
Газета "Вперед", 23 січня 1979 року.

1983

Фінал республіканської першості мотобольних команд другої ліги нинішнього року відбувся в Харкові. І він розставив кращі команди на п'єдесталі пошани. На першому місці — команда "Трактор" з Харкова, на другому — "Зірка" — команда Олександрівського райкому ДТСААФ, на третьому — мотоболісти з Донецька.

Газета "Вперед", 7 листопада 1983 року.

1984

У справжнє свято болільників футболу вилилася 4 серпня зустріч на зеленому полі Олександрівки ветеранів київського "Динамо" і місцевої команди "Колос". З рахунком 6:3 перемогли кияни. В складі ветеранів "Динамо" (Київ) виступали: Рудаков (Банников), Дамін, Кузнецов, Богданов, Войнов (Сорокін, Єрохін), Євсеєнко, Назаров, Сабо, Колотов, Трояновський, Хмельницький.

Газета "Вперед", 9 серпня 1984 року.

1986

20 квітня 1986 року на стадіоні Олександрівки вперше пройшов театралізований ярмарок.

Газета "Вперед", 24 квітня 1986 року.

1987

17 жовтня відкрився Музей історії району.

Газета "Вперед", 20 жовтня 1987 року.

1988

Новосілля справила центральна районна аптека № 13.

Газета "Вперед", 29 вересня 1988 року.

1990

Звання "народний самодіяльний колектив" присвоєно театральному колективу Олександрівського районного Будинку культури

Газета "Вперед", 21 квітня 1990 року.

Фольклорний ансамбль "Джерельце" Олександрівського районного будинку піонерів та школярів став учасником і дипломантом II Міжнародного фестивалю фольклору в Києві.

Газета "Вперед", 7 червня 1990 року.

1991

З інформації про проведення референдуму СРСР та опитування громадян УРСР 17 березня 1991 року.

Із загальної кількості громадян, які взяли участь у голосуванні, 87,8 процента відповіли на референдумі "так", тобто за збереження Союзу, та майже 92,5 процента громадян висловили думку, щоб Україна була в складі СРСР на засадах Декларації про державний суверенітет (відомості по району. — *Авт.*).

Підсумки референдуму та опитування по селищних і сільських Радах народних депутатів: Олександрівська — процент активності громадян — 93, "так" на референдумі — 78%, "так" на опитуванні — 86%...

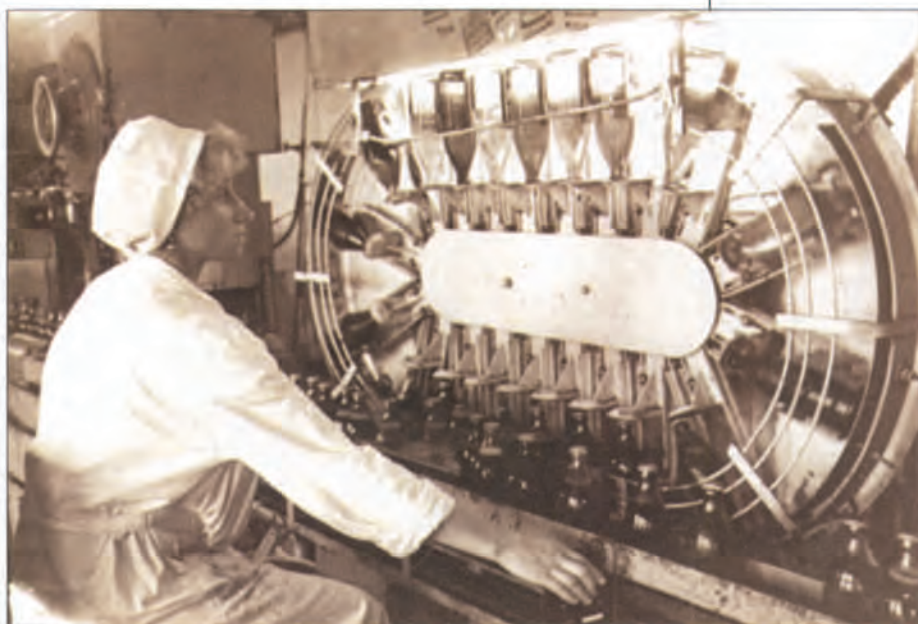
Державний музей історії Олександрівського району. — 319б. — Д. 162б.

Із резолюції мітингу, скликаного і санкціонованого від імені районної організації Народного Руху України 12 жовтня 1991 року в смт Олександрівці Кіровоградської області, з нагоди проголошення Акта незалежності України.

Ми, хто зібрався на цей мітинг:

— заявляємо про свою повну підтримку Акта про незалежність України, схваленого Верховною Радою 24 серпня 1991 року;

— від імені учасників мітингу закликаємо всіх олександрівців 1 грудня 1991 року, тобто в день проведення

референдуму, сказати "так" на підтримку незалежності нашої держави України;

— звертаємося до кандидатів у президенти України з настійною вимогою одним з перших видати указ про проведення прямих виборів до Рад на багатопартійній основі...
Державний музей історії Олександрівського району. — 2384. — Д. 1120.

На Всеукраїнському референдумі 1 грудня 1991 року сказали "так" незалежності України 28 778 виборців району, або 98% від загальної кількості виборців, які взяли участь у голосуванні.

Там же. — ДФ.

1994

Олександрівщина ще не знала такого факту, щоб її обранець представляв її у Парламенті. Нині це реальність! Посланцем народу в ньому віднині буде молодий, енергійний організатор колгоспного виробництва, голова правління сільськогосподарського підприємства "Іскра" Анатолій Миколайович Шаланський.

Газета "Вперед", 12 квітня 1994 року.

1995

У понеділок, 13 березня 1995 року, велика група пенсіонерів райцентру прийшла в районну раду народних депутатів

В Олександрівському цеху безалкогольних напоїв Кіровоградського сокоекстрактного заводу освоєно випуск нового напою „Лимон-лайм”. 1989 рік. Фото І. Демчука. Фотохроніка РАТАУ.

Зелені свята на берегах Тясмину.

просити захисту від непомірного підвищення цін на комунальні послуги, газ.

Газета "Вперед", 25 березня 1995 року.

1996

В Олександрівці біля кінотеатру "Дружба" 17 жовтня, у Міжнародний день боротьби з бідністю, відбувся багатолюдний мітинг. Його організували профспілки. Учасники мітингу вимагали виплати зарплат, пенсій та інших соціальних гарантій, покращення матеріального стану трудящих.

Газета "Вперед", 19 жовтня 1996 року.

1997

6 вересня на будинку по вулиці Леніна, де народився один з перших вітчизняних льотчиків, талановитий конструктор, один з перших українських соціал-демократів Л. М. Мацієвич, відкрито меморіальну дошку.

Газета "Вперед", 9 вересня 1997 року.

28 грудня Олександрівку відвідав Голова Верховної Ради України Олександр Мороз.

Газета "Вперед", 30 грудня 1997 року.

Народний самодіяльний хор "Тясмин" Олександрівського районного Будинку культури. 1998 рік.

*Хліб-сіль Голові
Верховної Ради
України Олександр
Морозу від жителів
Олександрівки.
28 грудня 1997 року.*

1998

Минулої неділі (20 вересня. — *Авт.*) в Олександрівці побував перший Президент незалежної України, народний депутат Л. М. Кравчук. Він поклав квіти до меморіальної дошки Левку Мацієвичу.

Газета "Вперед", 26 вересня 1998 року.

1999

У приміщенні школи № 4 за розпорядженням голови райдержадміністрації О. С. Ковтуна створено Олександрівський центр підготовки і перепідготовки спеціалістів. На його базі з 1 лютого починається формування груп для підготовки таких професій: тракторист-машиніст широкого профілю, слюсар-ремонтник — для юнаків та кравець чоловічого і жіночого одягу — для дівчат. Юнаки одержать диплом Дмитрівського ПТУ № 39, а дівчата — Кіровоградського ПТУ № 14.

Газета "Вперед", 30 січня 1999 року.

Сонячної днини, 22 серпня 1999 року, об 11-й годині відкрито пам'ятник великому сину і патріоту України Тарасу Григоровичу Шевченку.

Газета "Вперед", 31 серпня 1999 року.

Проект нової церкви
в Олександрівці.
Автор
М. С. Ніколенко.

Олександрівський
скульптор
М. С. Ніколенко.

*Відкриття
меморіальної дошки
на будинку,
де народився
Л. М. Мацієвич. 1997 рік.*

*Під час ознайомлення
з експозицією
Державного музею
історії Олександрів-
ського району,
1997 рік.*

В Олександрівці і селі Несватковому з господарства водоканалізаційної ділянки вкрадено до півсотні каналізаційних люків, до 1000 метрів кабелю до свердловин, що подають воду.

Газета "Вперед", 28 вересня 1999 року.

2000

У святкові дні Різдва відбулося відкриття недільної школи при Свято-Успенській православної церкви.

Газета "Вперед", 25 січня 2000 року.

Приміщення адміністративного будинку на розі вулиць Леніна і Радянської, що споруджувалось на пайові внески кількох установ, введено в експлуатацію. У гарний ошатний триповерховий будинок, що став окрасою Олександрівки, переселилися фінансовий відділ райдержадміністрації, районна податкова інспекція, контрольно-ревізійний відділ, районне відділення НАСК "Оранта". Всі ці установи довгий час тулилися в непристосованих приміщеннях, орендували їх в інших організаціях.

Газета "Вперед", 5 лютого 2000 року.

В Олександрівці 24 підприємці мають свої торгові точки в межах центру селища.

Газета "Вперед", 1 квітня 2000 року.

Олександрівка у спорті — не провінція

Заповзяття все долає!

Козьма Прутков

Спортивні досягнення олександрівців відображено в спеціальній експозиції Державного музею історії Олександрівського району.

Футбольна команда Олександрівки —
чемпіон України серед сільських
колективів фізкультури. 50-ті роки.

Олександрівку не можна уявити без спортивних досягнень її жителів та вихідців із селища, серед яких чимало чудових легкоатлетів, футболістів, волейболістів, шахістів, дзюдоїстів, мотоболістів, гирьовиків...

У нас, на жаль, немає відомостей про спортивні досягнення олександрівців у довоєнний час. А ось після війни в Олександрівці видом спорту номер один став футбол. Далекого 1948 року футбольна команда з берегів Тясмину посіла друге місце в першості області з футболу. Пік успіхів олександрівського "Колгоспника" припав на 50—60-ті роки. Гравці цієї команди неодноразово ставали чемпіонами області, вигравали футбольний кубок Кіровоградщини і були навіть чемпіонами України.

Десять років знадобилось олександрівським футболістам, щоб пройти шлях від віце-чемпіонів області до чемпіонів України.

У 1958 році, уявіть собі, провінційна Олександрівка приймала фінал першості центральної ради ДСТ "Колгоспник" з футболу. Як було не порадувати олександрівським футболістам своїх земляків, які вщерть заповнили селищний стадіон! І наші перемогли, ставши чемпіонами України серед сільських колективів фізкультури.

Наступного року вони знову виборюють почесне чемпіонське звання. У 1960 році олександрівські футболісти — срібні призери цієї першості, а в 1963 і 1964 роках — бронзові.

Поколінню олександрівських футболістів 80-х років доводилося грати з самим київським "Динамо". Й. Сабо, Є. Рудаков, В. Банников, М. Богданов, В. Матвієнко, О. Дамін, В. Мунтян, В. Серебрянников, А. Шепель, А. Біба, В. Хмельницький, Н. Слободян, В. Єрохін, В. Назаров та інші ветерани київського "Динамо" двічі екзаменували у товариських зустрічах олександрівський "Тясмин". Хоч олександрівці й поступились, але пропускати голи від чемпіонів Радянського Союзу і володарів Кубка кубків — невеликий гріх. Не залишилися "сухими" і ворота гостей. Не встояли Є. Рудаков та В. Банников перед жагою господарів показати все, на що вони здатні. Після цих зустрічей деяким олександрівським футболістам навіть пропонували спробувати сили в дублі київського "Динамо"...

За "Динамо" вихованці олександрівського футболу не грали, а от за інші команди майстрів їм виступати доводилось. Василь Правило грав за "Кубань" (Краснодар, Росія), Юрій

Футболісти „Динамо” (Київ), „Тясмин” (Олександрівка) та судді після матчу в Олександрівці. 1983 рік.

Рябко — за „Дніпро” (Черкаси), „Регонда” (Біла Церква), клуби Молдови.

І нині олександрівський „Тясмин” — міцний горішок для заможних команд, що виступають на першість області з футболу.

Зміну ветеранам готує дитячо-юнацька спортивна школа, де виховують юних футболістів, волейболістів, дзюдоїстів, легкоатлетів... Тут можна було б написати, що зі стін школи вийшли чемпіони України, але своїх стін ДЮСШ не має. Вона єдина в області працює без власного приміщення. Тренування проходять в орендованих залах, на стадіоні, в лісі...

А пишатися тренерам ДЮСШ є ким. Тренери Микола Іванов та Володимир Черкас, наприклад, підготували цілу плеяду висококласних спортсменів.

Володимир Білокінь — майстер спорту міжнародного класу, чемпіон Радянського Союзу серед юніорів, другий призер чемпіонату Європи, учасник чемпіонату світу, Ігор доброї волі, неодноразовий чемпіон України, рекордсмен серед юніорів з бігу на 110 метрів з перешкодами.

У бігу на 400 метрів неодноразово ставав чемпіоном України майстер спорту Володимир Рибалка. Йому належить і титул чемпіона міста Києва.

Ще школяркою Наталка Сирота (тепер Абраменко) показала найкращий результат у країні серед дівчат свого віку. Тож не випадково вона була потім призеркою спартакіади в Україні, першості України серед дорослих, чемпіонкою міста Києва. Майстер спорту Наталка Абраменко — одна з кращих легкоатлеток України на дистанціях 400 і 800 метрів.

На дистанції 5000 метрів призером спартакіади школярів України, чемпіоном України серед сільських спортсменів був Анатолій Кульшай.

Володимир Василенко, Юрій Мартиненко, Валерій Дудник — призери першості республіканської ради ДСТ "Колос" у стрибках у висоту. У цьому виді змагань переможцем сільських спортивних ігор України стала Валентина Герашенко.

Надія Диковська (Шемена) — призер першості України серед сільських спортсменів.

Є здобутки і в олександрівського волейболу. Чоловіча команда райради ДСТ "Колос" — чемпіон України серед сільських спортсменів (1978 рік), волейболістки досягли такого ж успіху 1987 року.

Юнаки і дівчата Олександрівської середньої школи № 1 (тренер Іван Березенко) представляли Кіровоградщину на першості України серед школярів.

Кілька вихованців олександрівського волейболу стали професіоналами. Майстер спорту Надія Лисенко виступала за донецький "Шахтар", професійні волейбольні команди Чехословаччини, Румунії. 1993 року вона стала чемпіонкою Чехії. Ігор Тищенко грав за команду майстрів "Азот" (Черкаси). Нині за професійні клуби виступають Олександр Новгородченко і Олександр Горобець. Перший грає у Дніпропетровську, а другий — в Чернігові.

Зараз в Олександрівці теж є непогана волейбольна команда. Вона одна з найсильніших на Кіровоградщині, виступала в фіналі Всеукраїнських сільських спортивних ігор. Капітаном цієї команди є голова Олександрівської районної

Автографи футболістів "Динамо" (Київ), подаровані після матчу в Олександрівці. 1984 рік.

ДЕРЖАВНИЙ КОМІТЕТ УКРАЇНИ
З ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ І СПОРТУ

ДИПЛОМ

НАГОРОДЖУЄТЬСЯ

Рибалка Володимир

за 2 місце в Чемпіонаті України

в легкої атлетиці у приміщенні

400 м
результат 47.96

Чемпіон України
з легкої атлетики
Володимир Рибалка.

DYPLOM

Kol.

Volodymyr Rybalko

za zajęcie **III**-go miejsca
w Polsko-Ukraińskich Akademickich
Mistrzostwach w Lekkoatletyce
w konkurencji 200m Mężczyzn
z wynikiem: **21,42**

MINISTERSTWO
EDUKACJI NARODOWEJ RP

dr Krzysztof Gmęcki

MINISTERSTWO
OŚWIATY I NAUKI UKRAINY

dr hab. prof. Mariya Dmytryczanenko

Biała Podlaska, 3-4 czerwca 2000 roku

державної адміністрації Олександр Ковтун.

Набирає сили олександрівське дзюдо. Вихованці тренера Олександра Шалька Олександр Мряченко, Валентина Баклан, Олександра Пересунько — кандидати у майстри спорту. Пишаються в Олександрівці досягненнями Надії Мулявки. Вона неодноразова чемпіонка України серед сільських спортсменок, призерка першості та Кубка України з дзюдо, чемпіонка України серед студентів. Призерами першості України, що її проводила центральна рада ДСТ "Колос", ставали Ованес Торосян, Лідія Рак, Надія Третяк. Олександр Мряченко — третій призер першості України серед школярів.

Титул майстра спорту з класичної боротьби носить Володимир Трохименко. Гирьовик, майстер спорту Олег Борисенко —

Волейбольна команда Олександрівського району — одна з найкращих в області.

третій призер першості України серед сільських спортсменів. Дала Олександрівка навіть майстра спорту з підводного плавання. Олександр Годованик у 60-х роках здобув титул чемпіонів Радянського Союзу та України.

Чемпіонами України серед сільських школярів 1964 року стали тенісисти Анатолій Корольов, Валентин Нефьодов, Ольга Пономаренко. Анатолій Корольов ще й гарний більярдист. У 1995 році він виборов друге місце на Всеукраїнських спортивних іграх на честь 50-річчя Перемоги.

Не обходиться Олександрівка і без шахів. Вихованці дитячого шахового клубу "Олімп" уже гучно заявили про себе на кількох престижних турнірах у Києві. Готує юних шахових "зірочок" Анатолій Махно. Величезний досвід має цей шахіст.

Чемпіонка України
з легкої атлетики
Наталка Абраменко
(Сирота).

У його активі — участь в особистій першості України за листуванням, у півфіналі першості Всесвітньої заочної шахової федерації.

Виступав керівник "Олімпу" і в очних шахах на першість та Кубок України. Він навіть здобув перемогу над майбутнім чемпіоном України, гросмейстером Михайлом Голубевим, зіграв внічию з міжнародним майстром Віталієм Козяком.

На завершення розповіді про олександрівських спортсменів згадаємо, яку чудову мотобольну команду у 70—80-х роках мало селище! Олександрівська "Зірка" в той час грала в другій лізі першості України. У 1983 році в фіналі, що проходив у Харкові, наші мотоболісти вибороли срібні медалі, пропустивши вперед лише господарів — харківський "Трактор".

От такі дива творили і творять олександрівські спортсмени бо жагу до перемоги їм закладають талановиті вчителі фізичного виховання, тренери, організатори масового спорту. Із вдячністю згадують спортсмени імена Миколи Іванова, Володимира Черкаса, Олександра Шалька, Петра Сухоноса, Івана Березенка, Федора Ткаченка, Віктора Махна, Миколи Шишки, Володимира Шемени, Бориса Безсмолого, Григорія Гончаренка, Анатолія Кришнього та багатьох інших людей, завдяки яким Олександрівка у спорті далеко не провінція.

Борис Кузик:
"Якщо не ми, то хто?"

*Під час підписання
історичного договору
між Україною і Росією
у Києві.*

Уже при поверховому знайомстві з біографією Бориса Миколайовича Кузика виникають стійкі аналогії. "Гучне" ім'я—по батькові, пролетарсько-провінційне походження, іскрометний зліт сходами кар'єри і, нарешті, те місце в російському бізнесі, котре він посідає сьогодні. Одне слово, Борис Миколайович...

Тезко Президента Єльцина стартував у південному містечку і, пройшовши стаєрську дистанцію зі спринтерською швидкістю, у тридцять шість років опинився у кріслі помічника Президента країни з військово-технічного співробітництва з зарубіжними країнами. Начеб цілком вдалий фініш. Виявилося — тільки перепочинок. Через чотири роки він залишає кремлівський кабінет (прошу запам'ятати, за власним бажанням, а не зміщений або замінений кимось іншим — "крісло" вільне по цей день), щоб у сорок років очолити промисловий холдинг, що володіє контрольними пакетами акцій гігантів ВПК і керує активами підприємств суднобудівної, авіаційної і радіопромисловості, виробників озброєння і військової техніки, а також цивільної продукції.

Бориса Кузика популярною фігурою не назвеш, невідомою — тим паче. Побічна увага йому приділялася кожного разу, коли мова заходила про продаж російського озброєння або про комерційні структури, що контролюють оборонну промисловість. У контексті кожного повідомлення про черговий проект ВПК так чи інакше згадується його ім'я.

... "Золотий медаліст" з провінції, який з регулярною постійністю доводить не стільки самостійність, скільки винятковість: у спорті, в навчанні, в кар'єрі, у вчинках і взаємовідносинах — зручна схема для публіцистичності конструкції. Здається, і сам Борис Кузик згоден підіграти в цьому амплу, що й підтверджує його інтерв'ю журналу "Хто є хто" чотири роки тому. Лапідарність визначень близька до афоризмів. Жодної відповіді, що викликала б навіть найменший сумнів. Дозована синівська любов до Вітчизни, реверанс генетичному православію, гідні авторитети — Століпін і Вігте. Логіка торгівця зброєю проста і непорушна, прогресивні економічні погляди сореговані державним управлінням. І завершується інтерв'ю парадразою столипінських декларацій: "Я за Росію! За Велику і Процвітаючу!.." Образ в цілому вималювався: виходець із народу, генерал, патріот, масштабний економіст і цілком наш сучасник, що оперує зрозумілими аргументами і сучас-

ною політичною термінологією: соратників з "таємними біографіями" іменує "командою", генерального директора "Росозброєння" — центрфорвардом, Президента країни — "головним тренером". Все розподілено по місцях.

Одні ЗМІ розчулені його якостями, інші — з такою ж безоглядністю розглядають їх як відмінні риси такого собі "яструба", "захисника оборонки". Але Бориса Кузика куди цікавіше не розглядати крізь збільшувальне скло ідеологічних симпатій і антипатій, а сконцентрувати увагу на феномені його успіху. Тільки успіх — єдиний факт його біографії, котрий неможливо інтерпретувати. Тим паче, що складові його настільки банальні, наскільки і парадоксальні.

Початкові відомості свідчать про правильне виховання, здоровий спосіб життя та безумовні здібності. Шкільний лідер чемпіон у легкій атлетичі й самбо, переможець математичних і хімічних олімпіад. Але відразу ж відзначаєш: "головним захопленням завжди була література". Було б цілком логічно почути це від гуманітарія. Але деталь, оприлюднена вже генералом, варта уваги, Кадровим військовим — інші юнацькі пристрасті: портрет маршала Жукова у червоному кутку, козацька шабля діда над ліжком або тверде чоловіче: "Є така професія — Батьківщину захищати!"

Після закінчення школи Кузик обирає професію військового... фінансиста. Новий збір у звичному розвитку сюжету...

Ярославське вище військове фінансове училище він закінчує з червоним дипломом. Має право обрати місце майбутньої служби: група військ за кордоном, цивілізований Прикарпатський округ. Кузик вирушає на Далекий Схід. Пізніше він пояснював свій вибір так: "Хотів перевірити себе на міцність... На відстані яскравіше відчуються масштаби своєї країни. Велике бачиться на відстані, як сказав поет". Генерал лукавить, ретушує юного лейтенанта під маститого стратега, який вибрався на віддалену висотку, щоб оцінити загальну картину наступної битви.

...П'ять років він обживав Далекий Схід. Спочатку один, потім із сім'єю. Пізнавав реальність армійської економіки і фінансування. Залишаючись, як завжди, відмінником, крокував кар'єрними сходами.

Мабуть, у 1984 році Кузик, як кожна нормальна людина, зрозумів, що п'ять років для майбутніх біографів цілком достатньо, і... вступає на фінансово-економічний факультет Московського фінансового інституту.

Він швидко схоплював, відразу аналізував, миттєво рахував і узагальнював, порівнював і формулював. І серйозно почав займатися темою ціноутворення і вартості військової продукції. Круговерть ВПК засмокувала його. А він почувався тут цілком стерпно. Це була його стихія. Він орієнтувався в статистиці ринків озброєнь Заходу так само легко, як у загальних фінансових відомостях мотострілецького полку.

"Фантом" і "Міраж" сприймав не як зброю ймовірного супротивника, а як дорогий товар потенційного конкурента. Нова інформація народжувала нові концепції...

Борис Кузик заглиблюється в тему. Сумніви трансформувалися в абсолютну впевненість: радянська економічна структура військового виробництва згубна, а існуюча практика поставок озброєння в обмін на ідеологічну лояльність нежиттєздатна. В існуючому стані речей була відсутня логіка. І це дратувало, як неохайність. Відмінник бойової і політичної підготовки поступово перетворювався у військового фінансиста-дисидента, який створив свою власну схему виходу на міжнародний ринок озброєнь. Глобальність задумів не відповідала званню, віку і державній ідеології. Але холодноокий капітан начебто і не розумів цього...

Після закінчення з відзнакою Московського фінансового інституту і захисту диплома Кузика направляють у спецуправління Міністерства оборони, що займалося фінансуванням ВПК. Відмінник, прагматик, успішний кар'єрист повинен був керуватися здоровим глуздом і параграфами військового статуту. Це була гарантія майбутніх перемог. Але Кузик, здається, віддавав перевагу інтуїції, котра підказувала: відсутність перепон знижує тонус і розслаблює. Крос перетягою місцевістю він вважав кращим за доріжки стадіону. Це був не азарт гравця, який випробовує Долю, а інстинкт чемпіона,

З льотчиком-космонавтом О. О. Серебровим — давня дружба.

який орієнтується на глобальну перемогу. Кузик став вибудувати власну смугу перешкод. Заговорив про ринок, що в багатьох колег асоціювався із сільгосппродукцією, а в деякого з "висуванців" — "з хаосом капіталістичного світопорядку". Став пропонувати нові економічні важелі, здатні змінити світ ВПК. Уперто стверджував, що для прийняття "життєздатного військового бюджету" необхідні вагомі аргументи. Далі — більше. Коли став заступником начальника управління (дивно, ні "перепони", зведені ним, ні лідерський норів не заважали кар'єрному просуванню!), він одержав наказ підготувати проект скорочення штатів свого управління. Кузик поклав на стіл свого начальника проект штатного розпису, що включав 139 (!) осіб замість потрібних 37. Такий демарш закінчується звільненням з "вовчим білетом". Ніхто в цьому й не мав сумнівів. Але... проект прийняли, так само як і розроблений пізніше Кузиком і сформованою ним професійною "командою" військовий бюджет, який "перебудовна" Верховна Рада схвалила при першому ж читанні, незважаючи

на загальнонаціональні пацифістські настрої. Словом, Борис Кузик мав схильність до перешкод нездоланих. Гра ставала дедалі небезпечнішою, набувала рис не змагання, а битви.

...Час Бориса Кузика пробив у ту мить, коли тільки божевілний міг ставити карту на ВПК...

У 1993 році тридцятип'ятилітній Борис Кузик — перший заступник начальника Головного управління військово-технічного співробітництва з зарубіжними країнами МЗЕЗ. Посада висока і місце вражаюче. Мабуть, тут він уперше відчув себе у своїй тарілці. Довгий біг з перешкодами було нарешті винагороджено! Борис Кузик став учасником розробки стратегії вторгнення російського "товару" на міжнародні ринки. На звичний термін "військові поставки" було накладено табу. Мова йшла тільки про торгівлю озброєнням. Він знову опинився у своїй стихії. Але тепер уже не шукав перешкод. Вони виникли неждано-негадано і самі. І потребували рішень миттєвих.

...У 1994 році Борис Кузик все ще залишався держчиновником. Після МЗЕЗ він стає науковим консультантом Служби безпеки Президента РФ, яка, окрім багато чого іншого, вела ще й оборонну тематику. А через півроку він одержує нове призначення — помічник Президента РФ з військово-технічного співробітництва.

...Борис Миколайович Кузик — антитеза Борису Миколайовичу Єльцину. Президент — масивний, традиційно для російської влади недорікуватий, царствено батьківський. Борис Миколайович Кузик — стриманий, з сухими владинами вилиць і акуратною борідкою а-ля Сава Морозов, вільно володіє російською мовою і власними думками, офіційний помічник, а по суті, неофіційний радник у досить делікатній справі — торгівлі зброєю.

...Кузик, коли став наближеною особою, продовжував залишатися оригіналом. Усі хотіли миру, а Кузик продавав зброю, піднімав ВПК, де були сконцентровані інтелектуальний запас країни і сучасні технології, вивчав досвід формування західних промислових компаній і завойовував сегменти ринку озброєнь. Він створив разом із соратниками систему військово-технічного співробітництва, яка швидко довела свою ефективність, збільшивши вміст держказни вдвічі. В Росії про Кузика мало хто знав: сама посада передбачала напівтінь. За кордоном він перетворювався на помітну постать. Його зустрічі з першими особами багатьох держав — Нарасімха Рао, Клінтоном, Мубараком, Абдель Азізом, Піночетом, Сухарто, Клірідісом — спочатку викликали пильну увагу. Торгові угоди та багатомільйонні контракти, підписані в цих та інших країнах, змусили говорити про "російського купця" і небезпечного конкурента. Прорив Росії на ринок озброєнь відбувся.

У 1998 році після кількох спроб він нарешті одержав від Президента довгоочікуваний дозвіл залишити Кремль. Сам він не говорить про причини своєї відставки, але існує цілком

На переговорах
з королем Малайзії.

вірогідна версія, що його не влаштувала та "команда", яка прийшла на зміну старій. А можливо, це був лише привід, хід конем, який дозволив гідно залишити державну і військову службу, щоб почати по-столипінськи чекати власну свободу. Тим паче, що вже було створено Інститут економічних стратегій, президентом котрого він став, проведено попередню рекогносцировку і підготовлено шляхи до відступу в приватне підприємництво: розроблено концепцію приватної холдингової компанії, програму і механізми її реалізації.

З самого початку таким ретельним професійним відбором навряд чи хто може козирнути: з шестисот претендентів (і яких!) було відібрано тільки 19 чоловік. Та й зараз у головній компанії холдингу НПК (Нові програми і концепції) працює тільки 90 спеціалістів. Мабуть, прецеденту таких холдингів у Росії ще не було. В реальному секторі економіки з таким масштабом ще ніхто не працював: керовані промислові активи компанії — понад 1 млрд. 100 млн. доларів, контракти, що реалізуються, — близько 900 млн. доларів, підприємства кооперації і суміжників — у 23 російських регіонах, працює на цих підприємствах 109 тисяч чоловік. Холдинг об'єднав найбільші російські підприємства. Досить назвати "Северную верфь", яку колись називали не інакше, як "перлиною

вітчизняного суднобудування", відомий на весь світ завод імені Дегтярьова, Ковровський механічний завод, де виготовляються елементи знаменитих комплексів протиповітряної оборони С-300, ОКБ Сухого. Перелік вражаючий...

Ким же став провінційний відмінник, що захоплювався Лермонтовим і Толстим? Генералом, вченим, купцем, приватним підприємцем, правда, з державним мисленням. Поєднання для Росії настільки ж неймовірне, як смокінг та військовий мундир. Борис Кузик не тільки довів свою винятковість, але й зруйнував стійкий серед цивільної публіки стереотип армійського фінансиста, який не вмів до ладу ні стріляти, ні врукопашну битися, котрому віднині стали притаманні інші якості — здатність розробляти комерційні проекти і талант реалізувати їх.

Растицьяк, який став хрестоматійним прикладом честолобного провінціала, поклявся підкорити Париж. Борис Миколайович якщо й клявся в чомусь, то тільки собі. Але підкорити він встиг багато й багатьох...

Економічні новації проникають у святая святих російського консерватизму — ВПК. І запроваджують їх молоді бізнесмен-мільйонери. Зовні вони нічим не відрізняються від кінематографічних героїв. Хіба що погляд суворіший і велеречивості

*Переговори
з Президентом
Філіппін.*

Переговори
з Президентом
Індонезії.

менше. Але запівніч в офісі, вже без світської уніформи, вони, як штабні офіцери, схиляються над паперами, як над картами КШН. Вони займаються справою — визначають позиції, розробляють стратегію і розстановку сил, щоб отримати перемогу і захопити... ринок.

...Не стільки після того, як пішов Борис Єльцин, скільки з приходом Володимира Путіна стало зрозуміло, що настав час правити країною їм — тим, хто вміє говорити без регіональних акцентів, носити дорогі костюми, говорити не партійним жаргоном, а всім зрозумілою людською мовою, де цілком гармонійно поєднуються слова "вітчизна", "закон", "гроші", "свобода".

З усього видно, що епоха "дикого капіталізму" (користуючись усталеною термінологією) закінчилася. Свідченням тому є поява нових холдингів-першопрхідців, що починають велику гру за своїми правилами. І головна роль уже належить не знаменитим нападаючим, а колишнім воротарям і захисникам. Прийшов їхній час. Про це не говорить ніхто. Це і так зрозуміло.

Олексій Кусургашев

Всеросійський економічний журнал
"Деловые люди", № 109, 2000 рік.

Від рідних порогів

*Всяка школа славна не ім'ям,
а славою своїх учнів.*

Микола Пирогов

Колектив вчителів
Олександрівської
середньої школи. 1947 рік.

Олександрівка... Рідна серцю кожного із нас сторона, розкинулась уздовж берегів тихоплинного Тясмину. Тут минуло наше дитинство, тут відбувала наша юність.

А все, звичайно, починалося зі школи... Історія нашої — з далекого 1936-го. Саме цього року на пустирі з ініціативи робітників цукрозаводу почалося будівництво нашої школи. Там, де зараз шкільний парк, було кладовище. Школа стояла біля заводу, поруч із церквою. В учнів не було сприятливих умов для навчання, не було обладнаних приміщень.

І ось нарешті 1 вересня 1937 року нова школа прийняла перших своїх вихованців. Її класи заповнили діти робітників, колгоспників, інтелігенції селища та навколишніх сіл. У вчительській роботі треба, щоб минули роки й роки, поки стане людиною малюк, котрий уперше несміливо переступив поріг школи і вивів на папері літери, написав перше слово.

Перший дзвінок, перші учні: Володимир Тищенко (інженер), Тетяна Чирва (вчитель математики), Петро Олійник (інженер), Володимир Яременко (кадровий офіцер), Віталій Тарнавич (учитель фізики), Фросина Москаленко (вчитель). У країні розпочалася активна боротьба з неписьменністю. Та мирне життя порушив підступний напад фашистської Німеччини. В серпні 1941 року чужинці окупували район, у школі розмістили свій штаб. Стіни храму освіти стали свідками нелюдських розправ і катувань фашистами сотень активістів, партизанів, просто ні в чому не винних, підозрілих для них наших земляків. Відступаючи в січні 1944 року, фашисти залишили напівзруйноване приміщення без вікон, без дверей, з понівеченим другим поверхом.

Багато випускників школи склали свої голови на полі бою. Не вернувся з кривавих доріг війни перший її директор М. Т. Бебешко.

Усе обладнання школи, навчально-наочні посібники, велику бібліотеку було розграбовано, розтрощено, спалено. Підвір'я було перерите окопами і траншеями, що тяглись аж до кагатного поля.

Такою стояла школа два роки, а дітям треба було десь навчатися.

У 1947 році розпочалася відбудова школи силами батьків, учителів, учнів. Сюди зносили все, що в кого було: дошки, скло, дверцята до грубок, двері, цеглу. Самі возили, самі місили, закладали провали, мурували димарі. І до осені

1948 року було частково відремонтовано перший поверх.

Потім постала проблема, як вчитися. Важкими були повоєнні роки: взимку в нетоплених класах із замурованими вікнами, на збитих ослонах, без парт і столів навчалися діти, переростки. Не було підручників, зошитів, писали на клаптиках газет. Замерзало чорнило, дубіли руки й ноги. Але голодні, погано одягнені учні і вчителі не йшли додому, а поспішали до лісу заготовляти дрова, організовували з цієї метою кількадевні походи, а то й з дому несли і везли дрова.

Вчитися було важко, бо всього не вистачало, зате завзято до навчання у них можна було тільки позаздрити. Учні жадібно здобували знання, намагалися наздогнати прогаяне за роки війни. І наздогнали! Це була ще одна перемога — перемога на фронті освіти.

Директором школи в той час був Г. П. Сінченко, завучем — В. К. Гончаренко, а фізику викладав випускник школи — Віталій Сергійович Тарнавич.

У школі навчалось понад 900 учнів. Класи були переповнені, і навчання проводилося у дві-три зміни, однак школа не вміщувала всіх бажаючих.

У 1962 році методом народної будови було зведено другу половину школи. Поступово вона поповнювалась обладнанням, технічними засобами навчання, наочними посібниками. Директором школи на цей час була Євдокія Федорівна Бакуменко.

У 1965 році колгосп "Іскра" (голова правління Іван Іванович Трегуб) подарував молодшим школярам нове приміщення початкової школи на території колгоспу. Своїми дитячими рученятами учні садили дерева, кущі, квіти, а який чудовий розарій розбили вони на подвір'ї школи!

При зустрічах випускники з гордістю і любов'ю згадують своїх наставників Ганну Сергіївну Атамась, Людмилу Іванівну Піцик, Віру Іванівну Клеву, Івана Федосійовича Калініченка, Галину Єфремівну Чернявську, Євдокію Іванівну Кирееву, Віталія Сергійовича Тарнавича, Миколу Івановича Шовкопляса, Ларису Артемонівну Давиденко, Марію Федосіївну Ярмоленко, Віру Сергіївну Масляну, Катерину Дмитрівну Жук, Марію Федосіївну Шпильову, Катерину Іванівну Бериндю, Олександру Іванівну Закревську, Тамару Омелянівну Охрімець, Валентину Дмитрівну Свердлову, Галину Петрівну Охріменко, Івана Карповича Сухину, Людмилу Петрівну Єгорову, Григорія Якимовича Жаботинського, Олександра Григоровича Соколенка, Федосія Нифонтовича Шелепка, Людмилу Кузьмівну Пойченко та багатьох інших таких дорогих і близьких нам людей.

У 1965 році поріг цієї школи переступили і ми. А вчили нас грамоти і письма наші добрі й мудрі вчителі М. П. Сінченко, П. П. Охріменко, Л. І. Соколенко, К. Г. Телевна, яких ми з вдячністю згадуємо і сьогодні. У цій школі ми навчалися протягом дев'яти років.

Не забудеться нам 1 вересня 1974 року. В цей рік нам першим довелося обживати приміщення нової школи. Це світла триповерхова споруда на 964 учнівських місця. Як сьогодні, кожен із нас пам'ятає свою парту, рідний клас на третьому поверсі під номером 20. І, звичайно, своїх учителів, перед якими ми завжди в боргу.

Марія Полікарпівна Сінченко — наша перша вчителька. Розпочала свій трудовий шлях у нашій школі з 1959 року, де працювала до виходу на пенсію у 1983 році. Лагідна, тендітна жінка.

Шість випусків зробила Марія Полікарпівна. За невтомну працю її нагороджено багатьма грамотами, удостоєно медалі "За доблесну працю".

Любов Іванівна Соколенко приїхала до Олександрівки в 1962 році вчителем молодших класів середньої школи № 1. В одному класі працювала з Параскою Павлівною Охріменко — чуйною, привітною, добропорядною людиною. За 30 років педагогічної роботи не одне молоде покоління вивела в люди. З великою теплотою згадує Любов Іванівна і наш клас. За багаторічну невтомну працю вчительку нагороджено нагрудним знаком "Відмінник народної освіти", п'ятьма медалями та чотирма грамотами.

Тамара Омелянівна Охрімець почала працювати в Олександрівській середній школі № 1 в 1967 році після закінчення Кіровоградського педагогічного інституту фізико-математичного факультету (спеціальність математика). Одержала призначення на посаду викладача математики 5—10-х класів і класного керівника 9-го класу, а в 1969 році мала вже перший випуск.

"Своєму становленню як вчителя математики, — згадує Тамара Омелянівна, — завдячую директорові школи Ф. Н. Шелепку, теж вчителю математики, завучу Г. Я. Жаботинському, вчительці математики, колезі Г. П. Охріменко. Але найбільша вдячність улюбленій вчительці Галині Єфремівні Чернявській, яка відкрила світ математики, прищепила любов до цього нелегкого, але цікавого і дуже потрібного в житті предмета. Я весь час намагалася бути на неї схожою, тобто бути вимогливою, суворою, але водночас справедливою, всі сили віддавати навчанню, передавати свої знання і вміння дітям. До деякої міри мені це вдалося, тому що багато моїх учнів пов'язало своє життя з математикою. Це вчителі математики, інженери, військові економісти, фінансисти.

У 1969 році мене призначили класним керівником 5-6 класу, в якому було 45 різних за характером, здібностями дітей. Серед них виділявся допитливими оченятами білявий хлопчик. Це був Боря Кузик. Я помітила, що він дуже любить математику, не піде з класу доти, поки не з'ясує всі незрозумілі питання. Його мама майже щотижня відвідувала школу, цікавилась успіхами сина і, як могла, допомагала йому в навчанні.

ні. І успіхи не забарилися. Боря був незмінним учасником усіх математичних олімпіад, як шкільних, так і районних та обласних, і, як правило, ставав їх призером.

У 1974 році школа № 1 змінила свою адресу. Ми перейшли в нове приміщення. На цей час п'ятикласники стали десятикласниками. Склад їх помінявся. Дехто вступив до технікумів та ПТУ, а до колективу влилися учні з восьмирічної школи № 3. Пам'ятаю, що це був дружний, веселий і працелюбний клас. З ними було цікаво і легко працювати. Різні за здібностями та можливостями, всі вони знайшли своє місце в житті. Стали справжніми людьми. Добре пам'ятаю таких учнів, як Володя Кулик, Коля Фоцій, Наташа Рябко, Саша Кравченко, Саша Кононенко, які вирізнялися старанністю, організаторськими здібностями, активністю в шкільному житті. Тож не дивно, що вони стали вчителями, лікарями, офіцерами. Я пишаюся своїми колишніми учнями і дуже рада, що вони ніколи не забувають свою рідну школу. За це велика вчительська вдячність усім, хто нас пам'ятає..."

У 1982 році Т. О. Охрімєць нагороджено медаллю "За трудову відзнаку", удостоєно звання "Старший вчитель" та "Спеціаліст вищої категорії". На заслуженому відпочинку з 1998 року.

Віру Іванівну Клеву було призначено на роботу в Олександрівську середню школу № 1 у 1946 році вчителем природи, історії, а в основному географії. У цій школі працювала майже 30 років, аж до виходу на пенсію в 1975 році. Випустила п'ять десятих-одинадцятих класів. Була керівником семінару вчителів історії та географії району і школи. Обиралася депутатом селищної Ради. Нагороджена багатьма медалями та значком "Відмінник народної освіти", похвальними грамотами.

Своїми спогадами ділиться Євдокія Іванівна Киреева: "До Олександрівської середньої школи № 1 я дістала призначення в 1955 році на посаду викладача російської мови та літератури 5—8-х класів. Школа була найбільшою в районі, де навчалася близько тисячі учнів, по декілька паралельних класів.

У 5—8-х класах моїм учнем був Боря Кузик — один з найкращих учнів, відмінник класу. На уроках уважний, активний, допитливий хлопчик. А яке прагнення до знань!

У школі працював дружний колектив учителів, серед яких були майстри своєї справи: Олександра Іванівна Закревська, Катерина Іванівна Бериндя, Галина Єфремівна Чернявська.

А Віра Сергіївна Масляна була делегатом з'їзду вчителів Радянського Союзу.

Середня школа № 1 була найкращою школою в районі. Тут проводилися районні семінари вчителів-предметників, відбувалися відкриті уроки.

Я й зараз пишаюся, що пропрацювала тут 25 років аж до виходу на пенсію.

Директор
Мазенко В. С.

Завуч
Андреев І. О.

Перший вчитель
Сінченко М. П.

Класний керівник
Бериндя К. І.

Вчитель
Закревська О. І.

Вчитель
Охрімecь Т. О.

*Організатор позакласної роботи
Забіга К. А.*

*Вчитель
Ярмоленко М. Ф.*

*Вчитель
Тарнавич В. С.*

Не забувають мене колишні учні, молоде покоління колег, запрошують на зустрічі, вітають зі святами, дарують квіти. Радісно стає на душі в літньої людини. Велике їм спасибі!"

Згадує Олександра Іванівна Закревська: "Для мене Олександрівська середня школа № 1 була і школою, і рідним домом. Я тут навчалася з дня її відкриття. В школі було цікаво, кожний урок дарував щось нове, давав можливість пізнавати навколишній світ, а після уроків — книги в бібліотеці й навчання в гуртках. Після закінчення школи я поступила до Черкаського педагогічного інституту. Після закінчення повернулася працювати вчителем російської мови та літератури в 5—6-х класах рідної школи. Тут пропрацювала понад 25 років. Було і важко й легко: доводилося дуже-дуже багато працювати.

З 1 вересня 1949 року в мене старші класи, а це уроки

і літературно-драматичний гурток. Тоді мої учні мали великий потяг до читання, а затиш обговорення прочитаного й виступ на сцені наших клубів.

Діти читали, самостійно мислили, працювати з допитливими учнями було цікаво.

Перший рік у 10-му класі навчалися мої ровесники та юнаки, старші за мене, котрі повернулися з воєнних доріг.

Ми, вчителі, пишалися своїми учнями! Якщо всю душу вкладаєш у свою справу, хочеш дати міцні знання своїм дітям, на своїх уроках вчиш самостійно мислити, то вони тебе не підведуть.

Авжеж, у мене завжди були розумні діти, які любили російську літературу, про це засвідчує в своєму інтерв'ю і доктор економічних наук, професор Б. М. Кузик".

О. І. Закревська — громадський методист Міністерства освіти України, відмінник народної освіти.

Людмила Петрівна Єгорова — вчитель історії. На долю цієї людини випали буремні роки Великої Вітчизняної війни. Була розвідницею у розвідувальному батальйоні. В його складі брала участь у Корсунь-Шевченківській операції. Фронтові дороги — дороги до Перемоги. Про бойовий шлях Людмили Петрівни свідчать нагороди: ордени Червоної Зірки та Вітчизняної війни 1-го ступеня, медаль "За відвагу". Після війни все своє життя присвятила дітям. В Олександрівську середню школу № 1 прийшла в 1949 році вчителем історії та Конституції. Уроки історії Людмили Петрівни — це уроки Життя: змістовні, виважені, насичені правдивим матеріалом дійсності. 43 роки життя віддано дітям. За плідну роботу на педагогічній ниві Л. П. Єгорову нагороджено грамотами районного та обласного відділів освіти, Міністерства освіти УРСР та СРСР, удостоєно звання "Відмінник народної освіти".

З особливою теплою й любов'ю кожен з нас згадує нашого класного керівника — Людину великої душі Катерину Іванівну Бериндю. Лагідна, завжди усміхнена жінка, з добрими, розумними і разом з тим вимогливими очима. Навчала нас Катерина Іванівна української мови і літератури, прищеплювала любов до рідного слова. А ще вела нас, своїх вихованців, у світ прекрасного, вчила розуміти глибину життя. За невтомну працю нагороджена багатьма грамотами, подяками. Удостоєна почесних звань "Вчитель-методист", "Відмінник народної освіти", нагороджена медаллю "Ветеран праці".

А втім, надамо слово самій Катерині Іванівні: "Понад 40 років я працювала в Олександрівській середній школі № 1. Приїхала в 1950 році. Країна залікувала рани війни, і школу такою було відбудовано зусиллями учнів, батьків, мешканців селища. Це був центр освітян: сюди з'їжджалися вчителі з усього району на семінари, секційну роботу під час конференцій, на відкриті уроки з усіх предметів. Та й було у кого повчитися. Школу було укомплектовано гарними кадрами.

Б. М. Кузик —
приватний підпри-
мець з державним
мисленням.

Фізику викладав В. С. Тарнавич, хімію — Л. А. Давиденко, біологію — В. С. Масляна, російську мову — О. І. Закревська та Є. І. Киреева, українську мову та літературу — К. І. Бериндя, географію — В. І. Клева, математику — Г. П. Охріменко та Т. О. Охрімець, історію — Л. П. Єгорова. Усіх їх за плідну й творчу працю нагороджено значками "Відмінник народної

освіти", їм присвоєно почесне звання учителя-методиста, удостоєно високих урядових нагород.

Щороку школа випускала по 3 і 4 паралельні десяти класи, давала учням міцні знання, багатьох нагороджено золотими та срібними медалями.

У 1974 році закінчилося будівництво нового приміщення школи, в яке переведено Олександрівську середню школу № 1. Новий директор, завуч, та незмінним залишилось основне ядро педколективу: О. І. Закревська, Л. П. Єгорова, К. І. Бериндя, В. С. Тарнавич, Г. П. Охріменко, Т. О. Охрімець. Педколектив поповнився молодими вчителями: Н. Г. Бабченко, В. Д. Свердлова, В. Г. Бойко, Л. О. Прасова, А. В. Білан та інші".

Конструктор ракетно-космічної техніки, начальник відділення корпорації "Енергія" ім. С. П. Корольова, уродженець с. Нової Осоти В. С. Ковтун у Х'юстоні біля одного з пультів керування космічними польотами.

О. К. Кравченко.
Роки військової служби.

1975 рік. Перший випуск нової школи. Це був мій 10-А клас, який разом з іншими учнями залишив у новій школі добру згадку про себе...

Привітно шелестить листям біля воріт школи білокора береза, яку посадив Валерій Діменков, у вічній задумі стоїть біля спортивного майданчика кремезний дуб, що посадив і доглядав Олександр Кононенко, а там далі — вічнозелені ялини, каштани, ясени.

І ось зустрілися могутні дерева та їх садівники через 25 років. Це відбулося 8 травня 2000 року в світлий і погожий день напередодні свята Перемоги. То була незабутня зустріч. Із близького і далекого зарубіжжя з'їхалися мої однокласники — випускники 1975 року. Запросили вчителів. Біля фасаду школи ми стояли розгублені від радості. Генерали і полковники, лікарі і вчителі, пілоти і матроси, робітники і фермери, вчені, академіки, люди різних професій — ось кому путівку в життя дала наша школа.

Офіційна частина відбулася в концертному залі, а в кабінеті української мови — урок на тему "Мандрівка в молодість". Це були задушевні спогади перших учителів М. П. Сінченко та Л. І. Соколенко, класного керівника К. І. Беринді, вчителів-предметників Т. О. Охрімець, Є. І. Киреевої, О. І. Закревської, В. І. Клеви, Ф. Г. Ткаченка, Б. Б. Прінцман.

Згадали, як навчалися, проводили дозвілля. Кожен випускник розповів про себе, про свої роки зрілості й зростання.

Фощій Микола. "Птахи залишають свої гнізда, та знову повертаються до рідного краю", — так почав він свій виступ на зустрічі з однокласниками. З дитинства мріяв стати вчителем і став ним: Нині вчитель вищої категорії, вчитель-методист, відмінник народної освіти, лауреат премії імені Н. К. Крупської, дипломант Виставки досягнень народного господарства України, викладач української мови та літератури Бірківської загальноосвітньої школи I—III ступенів. Його досвід роботи відомий не лише в області, а й далеко за її межами.

Одружений, виховує двох синів — Олександра і Юрія. Олександр — курсант Черкаського інституту пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля, а Юрій — семикласник.

Кузик Борис — після закінчення школи із золотою медаллю вступив до Ярославського вищого військового фінансового училища імені генерала армії Хрульова, яке закінчив з відзнакою. П'ять років служить у військових частинах Далекосхідного військового округу.

У 1984 році поступає на фінансово-економічний факультет Московського фінансового інституту і в 1987 році закінчує його також з відзнакою.

Двадцятивосьмирічного капітана Б. М. Кузика призначено

служити в МО до спеціального управління, яке займалося фінансуванням ВПК. Він захищає кандидатську, а потім і докторську дисертації.

У 1983 році завдяки наполегливості Б. М. Кузика в Росії створено нову систему військово-технічного співробітництва із зарубіжними країнами.

28 липня 1994 року Указом Президента Російської Федерації його призначено на посаду помічника Президента РФ з питань військово-технічного співробітництва із зарубіжними країнами.

З 1998 року — на посаді генерального директора холдингової промислової компанії "Нові програми і концепції"

Доктор економічних наук, професор, генерал-майор. Президент Інституту економічних стратегій, заслужений діяч наук Росії, в 1998 році удостоєний звання "Людина року".

Одружений, має двох синів. Євген — студент Московської фінансової академії, Павло — школяр.

Кравченко Олександр. Після закінчення школи поступав до Ярославського вищого фінансового училища. Після невдалого складання екзаменів працював токарем на 2-му ім. Петровського цукрокомбінаті. У травні 1976 року призваний у Збройні сили. Проходив службу в групі радянських військ у Німеччині. В 1979 році поступив до Сімферопольського вищого військово-політичного будівельного училища. Проходив військову службу на офіцерських посадах політичного складу в залізничних військах на будівництві східної дільниці БАМу з 1983 по 1992 рік. Переведений по службі в Збройні сили України з 13 серпня 1992 року, де проходить дійсну військову службу в Олександрівському РВК.

Одружений, виховує сина і дочку. Син Віталій — студент другого курсу Київського національного медичного університету ім. Богомольця, дочка Світлана — учениця 11-го класу.

Лук'яненко Сергій. Після закінчення школи прослухав курси водіїв, працював у колгоспі, звідки й був призваний на дійсну військову службу.

Після демобілізації працював у ДТСААФ інструктором по спорту. Закінчив Кіровоградський, а потім Львівський кооперативний технікум. Працював за спеціальністю. Нині заступник директора СТОВ "Искра" у рідному селищі. Виховує двох дітей — сина Сергія і дочку Наталію.

Марфула Раїса. Після закінчення школи працювала в народному суді секретарем судових засідань. Мріяла стати юристом, але не судилося, стала економістом-бухгалтером. Перебувала за кордоном у Німеччині за місцем служби чоловіка.

Фоцій Микола

Кузик Борис

Кравченко Олександр

Лук'яненко Сергій

Марфула Раїса

Закінчила Чигиринський бухгалтерський технікум, а потім Дніпропетровський університет, економічний факультет.

Заміжня, виховує двох дітей. Син — студент Кіровоградського технологічного університету економічного факультету, дочка — десятикласниця.

Зараз працює в Олександрівському відділенні Знамянської ОДПІ на посаді головного держподатінспектора відділу стягнення податків.

Рябко Наталія. Після закінчення школи мрія про навчання у вищому навчальному закладі здійснилася не відразу. Спочатку був Олександрівський 2-й ім. Петровського цукро-завод, і лише через два роки стала студенткою Кіровоградського педагогічного інституту. Після закінчення повернулася працювати вчителем російської мови та літератури в рідне містечко.

Зараз працює в Олександрівській школі № 1.

Заміжня, має доньку Катю, яку виховує разом з чоловіком.

Снігур Ірина. Після закінчення школи поїхала працювати на один з київських заводів. Через деякий час заочно закінчила кораблебудівний технікум у місті Києві. Тривалий час працювала за фахом.

Заміжня, має сина Антона.

Боняк Галина. Закінчила Київський державний університет ім. Т. Г. Шевченка, відділ романо-германської філології. Працювала в одній з київських бібліотек для іноземців.

Заміжня, має двох доньок — Ілону і Тетяну.

Зараз живе в Голландії.

Луценко Анатолій. Після школи закінчив Кіровоградський інститут сільського машинобудування за спеціальністю інженер-механік.

Зараз працює в центральній районній лікарні електриком. Проживає в рідному містечку.

Кулик Володимир. З дитинства його манило небо. В школі захоплювався моделюванням літаків, літальних апаратів, ракет. Тривалий час навчався в авіамодельному гуртку юних техніків при Олександрівському будинку дитячої творчості, яким керував майстер своєї справи С. І. Кононенко.

Після школи вступив до Харківського льотного училища, яке закінчив з відзнакою. Літав на літаках різного типу. Потім вступив до льотної Академії ім. Юрія Гагаріна, яку закінчив з червоним дипломом. Підполковник живе в м. Рязані. Перебуває на викладацькій роботі.

Одружений, виховує сина Сергія — курсанта Рязанського військового училища зв'язку.

Рябко Наталія

Снігур Ірина

Боняк Галина

Луценко Анатолій

Кулик Володимир

Діброва Віктор

Вибойченко Олександр

Сторчак Борис

Смілянська Євдокія

Голинська Меланія

Панченко Катерина

Лапай Олександр

Олендра Любов

Чернишенко Петро

Овчаренко Людмила

Діброва Віктор. Закінчив Кіровоградський машинобудівний технікум за спеціальністю технік-технолог з обробки металорізання. Проживає в смт Олександрівці, займається господарством.

Виховує двох дітей. Син — студент Черкаського інженерно-технічного інституту. Дочка — в шостому класі Олександрівської загальноосвітньої школи № 1.

Вибойченко Олександр. Після школи закінчив Кіровоградський машинобудівний технікум. Проходив дійсну військову службу в залізничних військах. Працював на будівництві східної дільниці БАМу на станції Ургал-1. Після аварії на Чорнобильській АЕС був ліквідатором наслідків цієї трагедії, став інвалідом. Нині працює в рідному містечку.

Сторчак Борис. Закінчив Миколаївський електротехнічний інститут зі спеціальності енергетика. Зараз проживає в місті Миколаєві, працює електриком по обслуговуванню житла кораблебудівників.

Виховує сина Бориса.

Смілянська Євдокія. Після школи закінчила Кіровоградський технікум торгівлі ім. М. П. Сая за спеціальністю товаровознавець. Деякий час працювала за фахом. Нині працює в Ощадбанку.

Голинська Меланія. Закінчила Кіровоградський машинобудівний технікум. Працювала за спеціальністю, потім — бібліотекарем. Зараз проживає в м. Херсоні.

Панченко Катерина. Після школи закінчила Кіровоградський сільськогосподарський технікум за спеціальністю бухгалтерський облік. Потім за контрактом пішла до лав армії Служить старшим прапорщиком, начальником речово-харчової служби в Приморському краї.

Заміжня. Виховує сина — студента Московського університету та Уссурійського юридичного інституту.

Лапай Олександр. Закінчив Кіровоградський машинобудівний технікум за спеціальністю механік по обробці кольорових металів. Зараз проживає в Москві, працює на одному з меблевих комбінатів.

Виховує двох дітей — сина Ігоря та доньку Катерину.

Олендра Любов. Після закінчення школи вступила до Кіровоградського училища № 4 за фахом перукар широкого профілю. Працювала друкаркою, викладачем у ДТСААФ. З 1980 року працює в Олександрівській геологорозвідувальній партії.

Копань Зоя

Майданник Станіслав

Телюпа Володимир

Велігоша Віктор

Безкрівна Раїса

Кирпа Зінаїда

Константинова Неля

Костенко Людмила

Вдовенко Надія

Оношенко Лігія

Кононенко Олександр

Власенко Людмила

Косенко Анатолій

Діменков Валерій

Бондаренко Лариса

Чернишенко Петро. Закінчив будівельний інститут. Працював за спеціальністю.

Зараз очолює одне з фермерських господарств у Сумській області.

Овчаренко Людмила. Після закінчення школи працювала на 2-му ім. Петровського цукрозаводі на різних роботах. Була бібліотекарем музичної школи. Закінчила Олександрійське педагогічне училище за фахом дошкільне виховання. Працювала вихователем у дитячому садку № 3 смт Олександрівки.

Має двох дітей — дочку і сина. Проживає в рідному містечку.

Копань Зоя. Закінчила Кіровоградський технікум торгівлі. Деякий час працювала на Смілянському радіозаводі.

Зараз проживає в м. Смілі Черкаської області і займається підприємницькою діяльністю.

Виховує двох синів.

Майданник Станіслав. Після школи вступив на навчання до Ленінградського військово-морського училища підводників. Проходив військову службу в військово-морських силах на офіцерських посадах. Пенсіонер Міністерства оборони.

Проживає в м. Смілі Черкаської області.

Телюпа Володимир. Закінчив Кіровоградське художнє училище. Деякий час працював за спеціальністю.

Зараз проживає в Олександрівці й працює на одній зі станцій по обслуговуванню автомобілів.

Велігоша Віктор. Після 10-го класу закінчив автошколу ДТСААФ. У 1976 році призваний на дійсну військову службу в армії. Працював шофером. Пізніше закінчив Кіровоградський кооперативний технікум. По закінченні працював за спеціальністю в смт Олександрівці.

Зараз проживає і працює в м. Черкасах.

Безкровна Раїса. Закінчила Харківський фармацевтичний інститут.

Зараз проживає і працює за спеціальністю в м. Олександрії Кіровоградської області.

Кирпа Зінаїда. Нині проживає в м. Києві і працює в одній із військових частин.

Константинова Неля. Після закінчення школи переїхала на постійне місце проживання в село Бовтишка.

Мати багатодітної сім'ї.

Костенко Людмила. Після закінчення школи, копіткої підготовки в 1979 році вступила до Київського національного університету ім. Т. Г. Шевченка на бібліотечний факультет. Працювала в Олександрівській районній бібліотеці.

Вдовенко Надія. Закінчила Знам'янське залізничне училище. Працювала за спеціальністю.
Нині проживає в м. Кам'янці Черкаської області.

Оношенко Лідія. Закінчила Одеський харчово-технологічний інститут ім. М. В. Ломоносова за спеціальністю інженер-технолог консервування.

Нині проживає в м. Макіївці Донецької області. Працює на пивзаводі за фахом.
Заміжня, виховує двох синів — Дмитра і Олександра.

Кононенко Олександр. У 1975 році вступив, а в 1981 році закінчив Ворошиловградський медичний інститут за спеціальністю хірургія. Був направлений на роботу в селище Новосвітлівка Луганської області, де проживає й працює зараз лікарем-травматологом у міській лікарні.
Одружений, виховує двох синів.

Власенко Людмила. Закінчила Дніпропетровський гірничий інститут за спеціальністю гідрогеологія та інженерна геологія.
Зараз проживає в м. Дніпродзержинську, працює заступником директора приватної фірми "Дніпроенергоресурси".
Заміжня, виховує двох дітей — дочку Ірину та сина Сергія.

Косенко Анатолій. У 1976 році поступив до Ярославського вищого військового фінансового училища ім. генерала армії Хрульова. У 1980 році після закінчення училища проходив службу на офіцерських посадах у м. Солнечногорську Московської області. Поступив на військовий факультет Московського фінансового інституту, після чого проходив службу в м. Севастополі, де і зараз служить на посаді начальника відділу праці і заробітної плати в штабі Військово-Морських сил України.
Одружений, виховує дочку.

Діменков Валерій. Закінчив Кіровоградський інститут сільськогосподарського машинобудування, одержав фах інженера-механіка.

Нині мешкає в Кіровограді, займається підприємницькою діяльністю.

Бондаренко Лариса. Закінчила Кіровоградське художнє училище. Працювала бібліотекарем у смт Олександрівці.

Ось така наша родина, яку об'єднала і здружила школа.
На пам'ять спадують слова відомої пісні "З чого пізнається
Вітчизна? З малюнка в твоїм "Букварі"...

...Так, саме від порога рідної школи пролягає дорога
у велике життя. Школа навчила любити людей, природу
отчого краю, ясні зорі, тихі води, любити свою Батьківщину,

Микола Фошчі

ЗМІСТ

Олександрівок на світі багато, Та наймиліша тільки одна!	7
Олександрівка:	
від минулого до сьогодні.....	23
Пам'ять віків.....	35
На краю київської землі.....	43
Під булавою Богдана Хмельницького.....	51
За привілеєм польського короля.....	67
Потьомкін, Самойлова, Раєвські, Пушкін.. ..	71
Слідами апостолів правди і свободи.....	87
Олександрівський Вальтер Скотт.....	97
Його ім'я носить станція.....	107
Чавунка.....	115
Перенесла в минуле старовинна карта.....	121
Буревісник.....	125
Олександрівка в документах (1900–2000).....	143
Олександрівка у спорті – не провінція.....	193
Борис Кузик: "Якщо не ми, то хто?"	203
Від рідних порозів.....	213

Кузик Борис Миколайович, Білошанка Василь Вікторович
Олександрівка. Погляд крізь віки

Фотокнига
Київ, "Мистецтво", 2001

Керівник творчої групи *Н. Д. Прибега*

Редактори *В. М. Кузьменко, В. І. Отрішко*
Макет, художнє оформлення, редагування
та комп'ютерна верстка *П. М. Буркута*
Кольорова коректура *М. О. Кріпкого*
Технічний редактор *С. М. Гавриленкова*
Коректори *С. І. Гайдук, Н. М. Шугай*

За надані текстові та ілюстративні матеріали видавництво
відповідальності не несе.
У фотокнизі авторами використано архівні фотоілюстрації.

Підписано до друку 18.04.2001. Формат 60x90 1/16. Папір крейдяний. Гарнітура
Hebar Light. Друк офсетний. Умовн. друк. арк. 15,0. Умовн. ф.-відб. 60,5. Обл.-
вид. арк. 14,26. Зам. 1-90.
Др № 00974

Видавництво "Мистецтво", 01034, Київ-34, Золотоворітська, 11
Тел. (044) 224-91-01, 235-53-92
Факс (044) 229-05-64

АТ „Книга”, 04655, МСП, Київ-53, Артема, 25

Кольороподіл здійснено дизайн-центром "Сова"

Кузик Б. М., Білошанка В. В.
К89 **Олександрівка. Погляд крізь віки**: Фотокнига. — К.: Мистецтво,
2001. — 240 с.; іл.
ISBN 966-577-036-5
Ілюстрована книга розповідає про минуле і сьогодення селища міського типу
Олександрівки Кіровоградської області та багатьох славних людей, чий імена
пов'язані з цим краєм.

К 4911010000—005 без оголошення
207—2001

ББК 63.3 (4УКР-4КІР) я6

КУЗИК БОРИС МИКОЛАЙОВИЧ

Народився в 1958 році в смт Олександрівці Кіровоградської області. Доктор економічних наук, заслужений діяч науки Росії, академік Академії військових наук Росії, генерал-майор, помічник Президента Російської Федерації з питань військово-технічного співробітництва (1994—1998 рр.). Проживає в Москві, очолює холдингову промислову компанію НПК, що працює в реальному секторі високотехнологічної оборонної промисловості. Є президентом Інституту економічних стратегій. Широко відомий у політичних, ділових і військових колах США, Китаю, Індії, Франції, Німеччини, Італії, Єгипту, Сирії, Ірану, країн СНД, Латинської Америки. Автор книг "Російська зброя: війна і мир", "За лаштунками прориву. Росія на ринках озброєнь", "Оборонно-промисловий комплекс Росії: прорив у XXI століття", "Вибір століття", "Ніхто, крім нас". Ця книга є спробою Б. М. Кузика у співавторстві з В. В. Білошапкою осмислити і відтворити сторінки минулого селища Олександрівки, де народився і провів шкільні роки, селища, яке він вважає для себе найдорожчим на землі.

БІЛОШАПКА ВАСИЛЬ ВІКТОРОВИЧ

Народився в 1959 році в місті Макіївці Донецької області. Предки по материнській лінії походять із сіл Бовтишки та Івангорода Олександрівського району Кіровоградської області.

З 1982 року проживає в смт Олександрівці. Член Національної Спілки журналістів України, Українського геральдичного товариства, історичного клубу "Холодний Яр". Директор Державного музею історії Олександрівського району, відповідальний секретар редакції районної газети "Вперед". Автор багатьох статей, нарисів, розвідок з питань краєзнавства, наукових праць з географії та історії. Ця книга є спробою В. В. Білошапки у співавторстві з Б. М. Кузиком донести до широкого загалу читачів неповторну історію смт Олександрівки, що стало для нього рідним.